

Könyvtár- és információ- tudomány

Terminológia

186/2015

HAVLOVÁ, Jaroslava: Terminografická práce a databáze TDKIV. – Bibliogr. láb-jegyzetben In: Knihovna. – 26. (2015) 1., p. 58-72.

Res. angol nyelven

Terminológiai munka és a TDKIV adatbázis

Könyvtártudományi adatbázis; Nyelvészeti kérdések; Terminológia

A Cseh Könyvtár- és Információtudományi Terminológia Adatbázisa (České terminologické databáze knihovnictví a informační vědy – TDKIV) rövid bemutatása után a szerző körvonalazza a terminológiai munkával kapcsolatos területek értékeit, majd a cseh könyvtáros terminológiát elemző 2003, azaz a TDKIV adatbázis létrehozása óta megjelent szakirodalommal foglalkozik. Ezután az adatbázis rövid története következik. A tanulmány legfontosabb része az értékelés, ami arról szól, miképpen készítette elő az adatbázis szókészletét egy könyvtáros és egy nyelvész, és konkrét példákkal szolgál. A *címszavak* kidolgozásának módszereire alapozva először elméleti nézőpontból írja le a címszavak kidolgozását, amit ezután gyakorlati szempontokkal, vagyis saját tapasztalataival egészít ki, mivel a szerző az adatbázis adminisztrátora.

(Autoref.)

187/2015

JORDAN, Mary Wilkins: Public library history on the Lewis and Clark Trail. – Bibliogr. In: Public library quarterly. – 34. (2015) 2., p. 162-177.

A Lewis és Clark Ösvény menti közkönyvtárak története

Könyvtártörténet -nemzeti; Közművelődési könyvtár

Az USA-ban a közkönyvtárak története viszonylag rövid, de érdemes megismerni. A szerző elhatározta, hogy bejárja a Lewis és Clark expedíció útvonalát (Lewis and Clark Trail), felkeresi az ország nyugati részében lévő közkönyvtárakat. Azt kutatta, hogy a közkönyvtárak mit tudnak a múltjukról, és ezt hogyan osztják meg az olvasókkal.

M. Lewis és W. Clark expedíciójával számos tudományág, könyv, cikk foglalkozik, könyvtári vonatkozását még senki sem vizsgálta. Az első közkönyvtárat (Library Company) B. Franklin alapította 1731-ben, tette gyorsan követőkre talált. Már ez előtt is sok helyen működött kölcsönző vagy közkönyvtár, amelyeket főleg fehér férfiak látogattak tanulásra és a szabadidő eltöltésére. Nyugaton a közkönyvtárakat elsősorban női közösségek alapították, céljuk a gyerekek tanítása és az önképzés volt. A közkönyvtárak elterjedése, a gyermekek ellátása legalizálta a nők munkáját. A női klubok eleinte mozgókönyvtárakat is működtettek. A közkönyvtárak irányítását az 1930-as években centralizálták, ezt erősítette országszerte a Carnegie-könyvtárak alapítása. Andrew Carnegie 1881–1917 között világszerte 2500, ebből a Lewis és Clark expedíció útvonala mentén 1600 közkönyvtárat épített; a helyi közösségek támogatták, adófizetéssel segítették a gyarapítást és a dolgozók fizetését. A közkönyvtárak építészeti stílusukkal is emelték a városok rangját. Sok közkönyvtárban a gyűjtemény főleg adományokból épült, idővel a könyvek mellett a közösség kérésére festmények, fényképeket is beszerettek. Az újabb közkönyvtárakban sokszor az állomány részét képező helytörténeti gyűjtemény is van, gyakori a genealógiai osztály és a családfakutatás.

Az expedíció útvonalát követve a szerző egyik nyáron Missouritól Oregonig három szakaszban kereste fel a közkönyvtárakat. Kutatómunkájába végül 54 közkönyvtárat vont be; a személyes látogatásokon interjúkat készített, másoknak e-mailben küldött kérdőívet. Az út során helyi múzeumokat és közösségeket

is meglátogatott, hogy jobban megértse a történeteket. Menetrendjében naponta 1–3 közkönyvtár szerepelt, a látogatás menete mindenhol egyforma volt, több helyen olvasókkal is tudott találkozni. Az olvasók elmondták, hogy szívesen járnak a közkönyvtárba, különösen a ritkán lakott településeken az internet elérhetősége miatt. Minden közkönyvtárban volt kiállítás: az alapítók portréi, fényképek a közkönyvtár építéséről, gyermekrajzok stb.

A régió kiválasztásának egyik oka az volt, hogy itt a közkönyvtárak különböző lélekszámú településeket látnak el. Cél volt a közkönyvtárak fejlődésének megismerése is, de ehhez nagyobb területet kellett volna bejárni. A legtöbb közkönyvtár kicsi volt, az alkalmazottak többsége részmunkaidős, bár volt, ahol csak főállásúak dolgoznak. A közkönyvtári végzettségük száma 0–5 között volt (a válaszok 80%-a), a kisebb közkönyvtárakban más végzettségre és a sokéves tapasztalatra alapozták a munkát. Olvasói számítógépek mindenhol voltak. Közkönyvtárak történetét sok helyen nem ismerték, vagy csak az épületre gondoltak, de mindenhol igyekeztek korrekten válaszolni. A közkönyvtárak mintegy felében történetük honlapjukon elérhető; arról sehol sem tudtak, hogy a város honlapján is szerepel-e. Helytörténeti szervezettel vagy más, a témával foglalkozó közösséggel sehol sem működtek együtt. A közkönyvtárak 28%-a nyomtatott formában adja közre történetét. A kerek évfordulókat sok helyen megünneplik. A közkönyvtárak 92%-ában van helytörténeti gyűjtemény, 60%-ában van genealógiai osztály. Az épületek sorsa is érdekes: 11 közkönyvtár még az eredeti épületében van, 7 a Carnegie-könyvtárban.

A Lewis és Clark expedícióról minden közkönyvtárban tudtak, több helyen dokumentumokat is őriztek, könyveket a hadtestről, térképeket stb. Meglepetésre mindenhol voltak olyan tárgyak, amelyek a múlthoz való kötődést jelezték.

A közkönyvtárakban fontos a helytörténet és a genealógia; nagyobb lelkesedés kellene a kutatásban, a közzétételben, a közkönyvtárak és a helytörténeti intézmények együttműködésében.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Lásd még 191

Tudománymetria, bibliometria

188/2015

KOHN, Karen C. – GORDON, Larissa: Citation analysis as a tool for collection development and instruction. – Bibliogr. In: Collection management. – 39. (2014) 4., p. 275-296.

Az idézettség-elemzés felhasználása a gyűjteményfejlesztésben és a könyvtárhasználati oktatásban

Bibliometria; Egyetemi hallgató; Használók képzése -felsooktatásban; Hivatkozás

A szerzők három egyetemi tanszék alsóséves záródolgozatainak bibliográfiáit elemezték azzal a céllal, hogy javítsák a gyűjteményfejlesztést és az in-

formációs műveltség oktatását. Bár a hallgatók nem idéztek jelentős folyóiratokból vagy hivatkoztak alapszerzőkre, a tanulmány feltárt olyan népszerű kutatási témákat, melyek érdekelhetik a gyűjteményfejlesztést. Az a tény, hogy a könyvtárban levő folyóiratokból eredt a diákok által hivatkozott cikkek 70%-a, arra utal, hogy azokból a dokumentumokból idéznek nagyobb valószínűséggel, ami a saját intézményükben megvan, és így egy erős gyűjtemény jelentősen befolyásolhatja az alsósévesek munkáját. Az adatok nyomán beszélgetés indult az oktatókkal elvárásairól és a jelenlegi stratégiáikról, melyekkel az alsósévesek szakirodalmi kutatásait irányítják, és amelyek alapján a könyvtárosok majd javítani tudják a könyvtári ismeretek oktatását.

(Autoref.)

Könyvtár- és tájékoztatásügy

Általános kérdések

Lásd 258, 260

Nemzeti könyvtárügy

189/2015

JOHNSON, Ian M.: Library development in Uzbekistan : progress and problems since the dissolution of the USSR. – Bibliogr. In: Alexandria. – 24. (2013) 1., p. 43-79.

A könyvtárak fejlődése Üzbegisztánban a Szovjetunió felbomlása után

Könyvtárügy

A tanulmány az üzbegisztáni könyvtárak és információs intézmények fejlődését és jelenlegi helyzetét ismerteti. Eredetileg háttéranyagként készült az Európai Bizottság TEMPUS programja által támogatott projekthez, amely technikai segítséget nyújtott Örményország, Grúzia és Üzbegisztán fejlesztése-

éhez. A cikk szakirodalmi szemlén alapul, valamint olyan adatokon, amelyeket a projekt megvalósítása során gyűjtöttek, és számos felmerülő témát érint. Háttér-információkat is ad az országról, a könyvkiadás és könyvkereskedelem helyzetéről, a kutatási eredmények közvetítéséről; röviden bemutatja a könyvtárak és információs intézmények fejlődését, a könyvtárosképzést, felvázolja az elmúlt húsz évben a fejlesztéshez kapott nemzetközi segítséget, leírja a jelenlegi helyzetet, és utal néhány további igényre. Megállapítja, hogy bár a nemzetközi kormányzati és nem kormányzati szervek törekvései a Szovjetunió szétesése utáni katasztrofális helyzet ellensúlyozására nem voltak megfelelően koordinálva, úgy tűnik, Üzbegisztán kormánya sokkal inkább stratégiai szempontból kezeli a könyvtári és információs szolgáltatások fejlesztését.

(Autoref.)

190/2015

LIHOMANOV, Anton Vladimirovič: Informacionnye potrebnosti rossiân : rol' bibliotek v ih odovletvorenii segodnâ i zavtra In: Bibliotekovedenie. – (2015) 2., p. 8-12.

Az oroszok információigényei: a könyvtárak szerepe ezek kielégítésében ma és holnap

Igény; Információs társadalom; Könyvtárhasználat; Könyvtárpolitika

Az utóbbi években az állam nagyobb figyelmet fordít a kultúrára, ugyanakkor nem csillapodnak a viták a könyvtár rövid és hosszú távú helyéről, szerepéről. A válasz nagymértékben függ attól, a lakosság mely csoportjai és mekkora létszámban igénylik a könyvtári szolgáltatásokat. A könyvtárügyről szóló szövetségi törvény szerint a könyvtár információs, kulturális és népművelő szervezet vagy egy szervezet része; a szervezett dokumentum-állományt fizikai és jogi személyeknek ideiglenes használatba adja.

Oroszország 2020-ig szóló társadalmi-gazdasági fejlesztési koncepciója stratégiai célként olyan szint elérését jelöli meg, amely megfelel a 21. század vezető világhatalma státusznak. Milyen szerepe lesz a könyvtáraknak? Ki és milyen információért jön holnap? A gazdasági és műszaki élet, az ipar, a tudomány információs ismeretek iránti növekvő igényeinek alapján a könyvtáraknak a társadalmi folyamatok élén kellene állniuk. Ezzel szemben a 2020-ig szóló programok (oktatás fejlesztése, információs társadalom) a könyvtárat meg sem említik.

Az ipar 1990-es években történt átszervezésekor a szövetségi és regionális könyvtárakba főleg egyetemi hallgatók jártak. Valószínűleg folytatódik az a tendencia, hogy a diákok 64%-a elsősorban tananyagért jön a könyvtárba. Nagy részük használja az elektronikus katalógusokat, 90%-uk távolról, akár mobil eszközről is eléri a könyvtári rendszereket. A könyvtárak negyedének állományában 20–50%-ban vannak e-kiadványok. Ha ezek az irányok folytatódnak, az oktatási intézmények pénzügyi helyzetétől függően a közkönyvtárakban jelentősen csökkenni fog a hallgatók száma.

Oroszországban az egyetemi könyvtárak nem nyilvánosak. A pénzügyminisztérium 2014. októberi adatai szerint nem tervezik az oktatási kiadások csökkentését, sőt 2017-re növelést irányoznak elő. A felsőoktatási intézményekben 5–7%-kal fog csökkenni a hallgatók száma, amit a könyvtárak nem fognak megérezni. Ugyanakkor fel kell készülniük a katonai kiadások következő három évre tervezett növelésére; nőni fog a műszaki szakokon tanulók, valamint a katonai-ipari komplexumokban foglalkoztatott szakemberek száma.

Ma Oroszországban 447 ezer kutató dolgozik, az egyetemi oktatók száma 300 ezer fő. A Time Higher Education rangsora szerint a Moszkvai Állami Lomonoszov Egyetem a 196. helyet foglalja el, 2008–2012 között egy Oroszországban publikált cikkre 2,5 hivatkozás volt. Putyin elnök feladatul tűzte ki, hogy 2020-ig a világranglistán az első 100 között öt oroszországi egyetem legyen. Ehhez az kell, hogy az egyetemeken a hallgatók magas kulturális szinttel, információkeresési és -használati jártassággal rendelkezzenek; ez utóbbiakat csak a könyvtárban lehet elsajátítani.

Fontos szerepük van a városi könyvtáraknak: sokan először itt vesznek kezükbe könyvet, találkoznak az internettel. A pénzügyi helyzet stabilitásához szükség van a költségvetési támogatásra (állománygyarapításra, műszaki eszközök beszerzéséhez). Az utóbbi öt évben a könyvesboltok száma felére, a kiadott könyvek példányszáma 30%-kal csökkent. Az internetről letöltött könyvek száma viszont 18%-ra nőtt (2009: 5%). Csökkent a közkönyvtárak száma (jelenleg 39,3 ezer) és állományuk (jelenleg 839 millió egység), a dolgozók száma 152 ezer fő.

Pozitív tendenciák is megfigyelhetők: nőtt a könyvtári honlapok látogatottsága, az internetbe bekapcsolt és elektronikus katalógust építő könyvtárak száma, a könyvtárosok fizetése. Elindult a Nemzeti Elektronikus Könyvtár projekt.

2015. szeptembertől az iskolákban e-tankönyvek lesznek, olyan interaktív eszközök, amelyek képesek a különböző tantárgyak és évfolyamok közötti kereszthivatkozásokra, video- és hangzó anyagokat, dokumentummásolatokat tartalmaznak. A közeljövőben ezek a tankönyvek a felsőoktatásban is megjelennek, hatásuk a könyvtárra kiszámíthatatlan.

Egyre több könyvtár alakul közösségi térére. Egy virtuális koncertterem koncepcióról szóló konferencia-előadásban a példa a közös zenehallgatás volt a könyvtárban.

(Viszocsekné Péteri Éva)

191/2015

SATGOOR, Ujala: Celebrating libraries in 20 years of democracy : an overview of library and information services in South Africa. – Bibliogr. In: IFLA journal. – 41. (2015) 2., p. 97-111.

A könyvtári és információs szolgáltatások húsz éve Dél-Afrikában. Áttekintés

Könyvtári rendszer-országos; Könyvtárügy; Könyvtárügy története

Az első közkönyvtár 1818-as megalapítása óta a dél-afrikai könyvtári és információs szolgáltatások az ország társadalmi, politikai rendjét és fejlődését tükrözik vissza. A tanulmány bemutatja a könyvtárügy történetét, majd áttekintést ad a dél-afrikai könyvtárakról 1994-től máig, funkcióikról, a könyvtárak irányításáról és a jogi háttérről, a kormányzati támogatásról, a könyvtártechnikáról, a könyvtár- és információtudomány oktatásáról és a könyvtáros egyesületről. Kiemeli a könyvtáraknak az ország fejlesztési programjának a céljait segítő szerepét az erős demokrácia építésében, a művelt és tájékozott ország kialakításában.

*(Autoref.)***192/2015**

Stratégia rozvoja slovenského knihovníctva na roky 2015–2020 In: Knižnica. – 16. (2015) 2., p. 4-10.

Res. angol nyelven

A szlovák könyvtárügy fejlesztési stratégiája*Könyvtárügy; Középtávú terv*

A stratégiát és koncepciót tartalmazó dokumentum a 2015 és 2020 közötti évekre vázolja fel a szlovák könyvtárügy prioritásait, fejlesztéseit és trendjeit. Meghatározza a stratégiai területeket és célokat, és beosztja őket prioritások, célok és tennivalók szerint, melyek az állami kultúrpolitikát vezérlik a könyvtárak terén, hogy egyesítse és irányítsa a könyvtárak munkatársait, a könyvtárak szakmai tevékenységét és pénzügyi eszközeit olyan stratégiai kérdések megoldásában, melyek majd megszüntetik a jelenlegi egyedi és rendszertelen kezdeményezéseket. A dokumentum – melyet a Szlovák Köztársaság kormánya 2014. december 3-án fogadott el – három alapvető stratégiai területet határoz meg a szlovák könyvtárügyben:

- az információs igények formálása, az információs műveltség népszerűsítése, a könyvtári tevékenység állandó fenntarthatóságára és fejlesztésére koncentrááló humán erőforrás-menedzsment;
- könyvtári és információs gyűjtemények építése, folyamatos konzerválása, fejlesztése és megőrzése;
- a könyvtári és információs szolgáltatások, továbbá az információ- és tudásmenedzsment módszerek optimalizálása és fejlesztése.

*(Autoref.)***Jogi szabályozás****193/2015**

MAIELLO, Rosa: Con licenza parlando : prospettive dei servizi bibliotecari nel mercato dei diritti sulle opere dell'ingegno. – Bibliogr. a jegyzetekben In: AIB studi. – 55. (2015) 1.

Res. angol nyelven

A könyvtári szolgáltatások perspektívái a szellemi tulajdonjogok piacán*Szerzői jog*

Az alapvető jogok szemszögéből tekintve a könyvtárpolitika és a szerzői jog rendeltetése a kultúra előmozdítása, a tudás támogatása és a gondolat szabad kifejezésének védelme. A digitális környezetben mindazonáltal a szellemi tulajdon joga olyan döntő súllyal nehezedik a könyvtári szolgáltatásokra, ami kényszerítő erővel hat szokásos, normális működésükre.

Míg az Európai Unió könyvtártámogatási stratégiái – a piac önszabályozó képességében bízva – ösztönzésekre és nem kötelező ajánlásokra alapulnak, a szerzők (vagy az őket érdemben helyettesítők) a gazdasági hasznosításra vonatkozó kizárólagos jogai szigorúan szabályozottak. Ez a több évtizedes folyamatos és intenzív „normatívagyártás” végső soron igen súlyosan befolyásolta az ismeretek, a tudás természetes terjedését országos, európai és nemzetközi szinten egyaránt. Ezen politikák következtében ma a könyvtárak kénytelenek bonyolult alkudozásokba bocsátkozni, hogy használati licencszerződéseket kössenek, nem ritkán olyanokat, melyek nem elégitik ki küldetésük kívánalmait.

A cikk bemutatja a legfontosabb megoldásra váró problémákat, és megvilágítja a – mind a WIPO (*World Intellectual Property Organization*), mind az EU keretein belül – felmerült javaslatok mögötti okokat és érveket. Ezen javaslatok célja, hogy harmonizálják, kiterjesszék és megerősítsék a szerzői jogok terén a „kivételek és korlátozások” rendszerét olyan módon, hogy az a lehető legszélesebb hozzáférést biztosítsa a kulturális és kreatív tartalmakhoz, és bátorítsa, támogassa új ismeretek létrehozását.

(Autoref.)

194/2015

SMITH, Drew: Finding parents for orphan works : using genealogical methods to locate heirs for obtaining copyright permissions. – Bibliogr. In: The journal of academic librarianship. – 41. (2015) 3., p. 280-284.

Megtalálni az árva művek „szüleit”: genealógiai módszerek a jogutódok megtalálására a felhasználási engedély megszerzéséért

Esettanulmány; Információkeresés; Szerzői jog

Az oktatók és a hallgatók rendszeresen használnának szerzői jogi védelem alatt álló dokumentumokat könyvekben, cikkekben, prezentációkban vagy oktatási segédanyagokban, de mivel a legtöbb esetben ezek az anyagok nem tartoznak a Creative Commons (CC) vagy a méltányos használat (fair use) körébe, felhasználásukhoz be kell szerezniük a szükséges engedélyeket. Mivel a jelenlegi jogi szabályozás hosszú ideig védi a szerzői jogokat, nehézséget okozhat a jogtulajdonosok azonosítása és megtalálása, ami miatt nagyon sok az ún. „árva mű”. Ha az eredeti jogtulajdonos elhunyt, meg kell találni az örökösöt, hogy meg tudjuk szerezni a szükséges engedélyt. Genealógiai módszerekkel megtalálható a jogutód, de mivel e módszereket rendszerint nem ismerik a felsőoktatásban dolgozó könyvtárosok, úgy érezhetik, képtelenek segíteni az oktatóknak vagy a diákoknak az ilyen jellegű keresésben. A cikk esettanulmányokon mutatja meg, hogyan lehet e módszereket könnyen elsajátítani és alkalmazni, és hogyan tudjuk rövid időn belül a világhálón a szükséges genealógiai forrásokat elérni, majd az alaptechnikák segítségével megtalálni az elhunyt jogtulajdonos örökösait.

(Autoref.)

Oktatás és továbbképzés

195/2015

ADKINS, Denise – VIRDEN, Christina – YIER, Charles: Learning about diversity : the roles of LIS education, LIS associations, and lived experience. – Bibliogr. In: The library quarterly. – 85. (2015) 2., p. 139-149.

A könyvtárosképzés, a könyvtáros egyesületek és az egyéni tapasztalat szerepe a társadalmi diverzitással kapcsolatos ismeretek elsajátításában

Felmérés; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Tanterv, óraterv; Továbbképzés

A *társadalmi sokszínűség* fogalma nehezen megragadható, számos eltérő meghatározása létezik. A fogalom többek közt a munkahelyekkel, munkahelyi viszonyokkal kapcsolatos szóhasználatban is megjelent. Egyrészt a dolgozókkal, másrészt az ügyfelekkel kapcsolatban, elsősorban a rassz, az etnikum, a fogyatékoság vagy a nemi hovatartozás aspektusából tekintve rájuk. A humán erőforrás kérdésével foglalkozó irodalom szerint a társadalmi diverzitás nem feleltethető meg csupán a rassz és a nemi identitás kategóriáival. A társadalmi sokféleségnek mindenki részese. Az Amerikai Könyvtáros Egyesület (ALA) stratégiai kézikönyve szerint mindenki számára azonos módon kell biztosítani az információhoz való hozzáférést, s külön alfejezet foglalkozik a hátrányos helyzetű csoportok megnevezésével. A könyvtárosok a fogalom használata során viszont nem minden esetben veszik figyelembe az említett kézikönyv megállapításait, vagy eleve eltérő módon gondolkodnak a társadalmi diverzitásról.

A cikk szerzői ezért a következő kérdésekre keresik a választ:

- Milyen ismeretekkel rendelkeznek a könyvtárosok a társadalmi diverzitást illetően, és hogyan gondolkodnak róla?
- Képzésük során, esetleg továbbképzés alkalmával tanultak-e róla, találkoztak-e a témával?
- Milyen szerepet játszott a társadalmi diverzitásról alkotott képük kialakításában a könyvtárosképzés, a szakmai egyesületek tevékenysége és saját tapasztalataik?

A kutatás online elérhető kérdőíves vizsgálatból és interjúk készítéséből állt. Főként amerikai és kanadai könyvtárosokat kértek fel a kutatásban való részvételre. Többek közt az ALA 5 kisebbségi tagozatát is bevonták a felmérésbe, így olyan csoportokat is elértek, akik különösen érdekeltek a társadalmi sokféleségről folytatott párbeszédben. 2014 márciusáig 397-en vettek részt a vizsgálatban. A válaszadók túlnyomó részét a felsőoktatási könyvtárak (204 válasz, 52%) és a közkönyvtárak dolgozói (124 válasz, 32%) tették ki. A válaszadók 4%-a volt iskolai könyvtáros, 2%-a szakkönyvtári dolgozó, a fennmaradó 9% (37 válaszadó) pedig az ún. törzsi könyvtárakból, múzeumokból, könyvtáros hallgatókból, könyvtár szakon oktatókból és a szakmához kapcsolódó kereskedelmi szakemberekből állt. A felmérés egyaránt tartalma-

zott nyitott és zárt kérdéseket, de önálló vélemény szöveges kifejtésére is lehetőség adott.

A felmérés adataiból jól látszik, hogy a vizsgálatban részt vevők többsége a társadalmi sokféleség megismerése tekintetében a könyvtárosképzéssel és más szervezett keretek közt folytatott programokkal szemben nagyobb jelentőséget tulajdonít az egyéni és munkahelyi tapasztalatnak. A felállított rangsorban mindössze a hatodik helyen jelennek meg a könyvtári programok és szervezetek, viszont megelőzik a diplomát adó képzéseket, a közösségi médiát és az egyéb képzési lehetőségeket.

Tanulmányaik során csupán a 2000-es években diplomázott könyvtárosok számoltak be a társadalmi sokféleséggel foglalkozó kurzus(ok)ról. Korábban a téma nem szerepelt megfelelően, vagy legalábbis nem létezett önálló kurzusként.

10 válaszadóból 4-nek lehetőséget ad a munkáltatója, hogy részt vegyen társadalmi diverzitással kapcsolatos tréningen. Míg egyeseknek ez csupán lehetőség, másoknak kötelező. A munkaadók ugyanis olyan könyvtári szakembereket alkalmaznak szívesen, akik megállják a helyüket egy sokszínű munkaközösségben, és nem okoz számukra gondot a különféle társadalmi rétegből érkező, eltérő szexuális identitású, más bőrszínű, hátrányos helyzetű olvasókkal való foglalkozás. A felmérés kérdéseire adott válaszok lényegi megállapításait, a társadalmi diverzitást jellemző kulcsszavakat, ill. az ezekből kialakított átfogóbb kategóriákat táblázatba rendezték, majd előfordulási gyakoriságukat számszerűsítették. A témával kapcsolatos leggyakoribb fogalmi kategória ugyan még mindig a *rassz/etnikum/kultúra* hármasa, számos egyéb kategória került a kutatók látóterébe, mint például a földrajzi meghatározottság, a politikai nézet, a kor, a társadalmi státusz és így tovább, melyek tovább árnyalhatják a társadalmi sokféleségről alkotott ismereteinket.

(Tóth Béla István)

196/2015

HUTCHISON KOEP, Deborah – FELKAR, Sarah: Take our data-driven approach to staff technology training In: Computers in libraries. – 35. (2015) 1., p. 18-22.

Adatvezérelt szemlélet alkalmazása a könyvtárosok technológiai irányú továbbképzésében

Információtechnológia; Tervezés; Továbbképzés

A kanadai *West Vancouver Memorial Library* fontosnak tartja a könyvtárosok technológiai ismereteinek fejlesztését, ezért 2012-ben elkezdtek egy munkatársaknak szóló technológiai továbbképzési program megtervezését annak érdekében, hogy készségeik fejlesztése révén magabiztosan tudják majd kezelni a modern eszközöket. A tanulmány ismerteti a tervezés, szervezés és a megvalósítás folyamatát, tippekkel kiegészítve.

Először meghatározták a célokat, elkészítették az online kérdőívet, mellyel felmérték a munkatársak tudásszintjét (mennyire magabiztosak a könyvtári és felhasználói technológiák terén, ez mennyire tér el a szervezet prioritásaitól). A felmérés a könyvtárban vagy az olvasók által használt technológiákra tért ki (pl. e-könyvek, e-könyv olvasók, közösségi média, automatizált szolgáltatások, 3D nyomtatás); elméleti és gyakorlati feladatokkal mérték a tudásszintet. A szint meghatározásához két megközelítést alkalmaztak: a dolgozóknak a maguk által meghatározott szintjüket is meg kellett adni egy ötpontos skálán, valamint az objektívebb mérés érdekében különböző gyakorlati feladatokat is meg kellett oldaniuk. Az online kérdőíves rendszer lehetővé tette az eredmények könnyű, gyors kiértékelését, grafikonok készítését, trendek megállapítását. Normákat határoztak meg, hogy milyen készségek szükségesek a könyvtárosnak.

A felmérés eredményei megalapozták az irányelvek és a képzési terv kidolgozását. Nagy hangsúlyt fektettek a videós kommunikációs készségek erősítésére, mert a következő évben növelni szerették volna az effajta kommunikációs csatornának a használatát. A képzés kialakításánál figyelembe vették a munkatársak véleményét is, ezt összehasonlították és egyensúlyba hozták a hosszú távú szervezeti célokkal, majd meghatározták az elvárt kimeneteket. A sikeres képzési tervhez számba kell venni, hogy mekkora a költségvetés, van-e lehetőség és eszköz a csoportos képzésre vagy csak online tréningre, lehet-e külső oktatót felkérni, rendelkezésre áll-e megfelelő belső erő. Fel kell mérni, máshol tartanak-e ilyen képzést, hányat tud támogatni a könyvtár évente, idejét és gyakoriságát meg kell határozni.

A következő lépés a tananyag összeállítás volt, melynek során a tanulási módszereket is meghatározták. A könyvtár körülményeitől függ, milyen módszereket lehet alkalmazni a tudásanyag átadásához

(pl. egyéni tanulás, gyakorlati, online vagy offline képzés), melyek hatékonyabbak.

A tanfolyam után az értékelést egy újabb felméréssel kezdték. Az eredmények: pozitív irányú fejlődés volt azoknál a munkatársaknál, akik minden alkalommal részt vettek, mikrokészségeik javultak (összefüggés volt a részvétel és a magabiztosság változása között).

Két év tapasztalatai alapján elmondható, hogy

- a képzés menetrendjét időben tisztázni kell,
- a kisebb csoportokban, gyakorlási lehetőséggel végzett képzés az optimális,
- meg kell adni a lehetőséget a kötelező témák megkérdőjelezésére,
- a nehezebbnek tűnő témák barátságosabbá tételére az informális alkalmak a megfelelőek,
- a tanfolyamot írásos anyaggal kell támogatni,
- hangsúlyozni kell a munkatársak szakértelmét, és hogy a munkatársaknak meg kell ismerni egymás tudását, s forrásként használni,
- a sikertörténeteket érdemes mindenkivel megosztani.

A gyakorlat során számos probléma merült fel: az önértékelés nem volt megbízható (sokan felül- vagy alulértékelték képességeiket), a képzés fenntartása sok időt és energiát igényel, de a felkészít a műszaki innovációkra és tudásuk átadására a felhasználóknak, utána a dolgozók magabiztosabban kezelték a modern eszközöket.

(Bognár Noémi Erika)

197/2015

LAMB, Connie – HENDRICKS, Brittany – GALBRAITH, Quinn D.: Growing the profession : mentoring undergraduates for librarianship. – Bibliogr. In: College & undergraduate libraries. – 22. (2015) 2., p.123-148.

A szakma bővítése: az alsóévesek könyvtári mentorálása

Egyetemi hallgató; Felmérés; Gyakorlati képzés

A Brigham Young Egyetem 2007 óta szervez hallgatók számára fizetett könyvtári gyakorlatot. A cél részben az, hogy a hallgatók megismerkedhessenek a könyvtári munkával, életrajzukban szerepeltethessék ennek tényét, jó kapcsolatot építhessenek ki a könyvtárosokkal, és végső soron eldönthessék, a későbbiekben vállalkoznak-e könyvtár szakos mesterképzésre. A programot kezdetben pályázati támogatásból, később a könyvtár baráti körének hozzá-

járulásából finanszírozták. A hallgatók tanulmányi kreditet nem kapnak.

Az évek során kialakult gyakorlat szerint az érdeklődő hallgatókkal a program koordinátora beszélget el. A gyakorlat menetrendjét a hallgató és kijelölt mentora közösen határozzák meg, személyre szabottan. A gyakorlat bevezető ismerkedéssel indul, amelynek során a könyvtár munkatársai egy-egy órát töltenek a gyakornokokkal különböző munkaterületeken.

Egy kérdőíves felmérés során a szervezők megvizsgálták, hogy az érintettek mennyire tartják eredményesnek ezt a gyakorlati képzést. A hallgatók megismerték a teljes munkafolyamatot, úgy vélték, hogy biztos ismereteket szereztek a könyvtári munkáról. Javasolták, hogy legyen rotáció a munkakörök között, több legyen a gyakorlati feladat, növeljék a gyakorlat időtartamát. A gyakorlati képzés pozitív élményt jelentett a mentorok legtöbbje számára. Elismerték a hallgatók teljesítményét, szívesen foglalkoztak velük, különösen azokkal, akiknek az érdeklődése nyilvánvaló volt. A szervezők a jövőben szemeszterenként egy-egy fókuszcsoportos interjút fognak lefolytatni. További kutatást igényel, hogy a gyakornokok közül hányan tanultak tovább könyvtár szakon, és hányan helyezkedtek el ténylegesen a könyvtáros szakmában.

(Hegyközi Ilona)

198/2015

SAUNDERS, Laura: Education for instruction : a review of LIS instruction syllabi In: The reference librarian. – 56. (2015) 1., p. 1-21.

A könyvtári ismeretek oktatása: a tantervek áttekintése

Használók képzése; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Tanterv, óraterv

A könyvtárak fokozott hangsúlyt fektetnek az oktatásra: ez kiderül az álláshirdetések elemzéseiből és a könyvtárvezetők körében végzett felmérésekből. Az oktatást végző könyvtárosok azonban arról számolnak be, hogy nem bíznak a képességeikben, s úgy érzik, nem eléggé felkészültek erre a szerepre. A tanulmány az ALA kínálta kurzusok áttekintése – az akkreditált intézmények és a tanterveik tartalom-elemzése – nyomán azt vizsgálja, milyen könyvtár- és információtudományi programok készítik fel az új oktató könyvtárosokat. Az eredmények megmutatják, milyen lehetőségei vannak a diákoknak az oktatási te-

vékenység megtanulására és gyakorlására. Végezetül a szerző elemzi a tartalmi eredményeket, a témákat és a kurzusok célkitűzéseit.

(Autoref.)

199/2015

SOKOLOV, A. V.: Profilirovannoe obučenie bibliotečno-informacionnyh bakalavrov i magistrov In: Naučnye i tehničeskie biblioteki. – (2015) 5., p. 5-19.

Szakosított oktatás a könyvtári-információs alap- és mesterképzésben

Képesítés; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Könyvtárosképzés -posztgraduális

A korszerű pedagógiában a szakosított oktatás olyan speciális pedagógiai rendszert jelent, amelynek célja az alapképzésbe tartozó tantárgyak integrálása a hallgatók szakmai kompetenciáinak kialakításához és fejlesztéséhez. Alapelvek: a tananyag kiválasztása a konkrét kompetenciák kialakításához; egymást kiegészítő rendszeremlek; a kiválasztott tantárgyak egységes egészének sérthetlensége.

A felsőfokú könyvtárosképzésben a szakosított oktatás eddig nem volt napirenden, pedig a könyvtári karokon az 1960-as évek óta könyvtártípusok szerint szakosított tantervek vannak. A 2003-ban elfogadott képzési szabvány a könyvtári-információs tevékenységben 4 végzettséget jelölt meg, a szakosított képzés az oktatási idő 40%-át tette ki. A bolognai rendszerben az alap- és a mesterképzésben különösen fontos a szakosítás, az új harmadik generációs képzési szabvány jelentős szabadságot ad a képzőhelyeknek. A szükséges kompetenciákat a feladat határozza meg: az alkotó-újító, szervezési-irányítási munka és a könyvtári-információs tevékenység tervezése mester-szintű végzettséget igényel. A végrehajtó munkához, a folyamatok módszertani szabályozásához elégséges az alapképzés vagy a középfokú könyvtáros szakiskolák elvégzése; rájuk hárul a szolgáltatás, közvetlenül az olvasókkal végzett munka, a gyűjteményszervezés, a dokumentumok tartalmi-formai feltárása (elemző-szintetizáló feldolgozása). A szolgáltatáshoz (ember-ember kapcsolat) kommunikációs készség, extravertáltság, tolerancia szükséges; a feldolgozáshoz (ember-jelrendszer kapcsolat): szövegalkotás és -értés, introvertáltság, elmélyedés, emlékezet. A könyvtárak elektronikus hálózatokba kapcsolása újabb kompetenciákat követel (ember-technika

kapcsolat); ennek köszönhető azonban, hogy ma könyvtári-információs tevékenységről beszélhetünk, a könyvtárosokat és bibliográfusokat információs szakembereknek nevezzük.

Az alapképzésben a szakosításnál a könyvtártípus nem játszik szerepet, a mesterképzésben annál fontosabb. Mesterfokon ma a leendő vezetőket képzik, holott a könyvtári válsághelyzetek megoldásához meghatározott típusú könyvtárra orientált szakemberek szükségesek (a könyvtári munka valójában gyakorlati jellegű). A könyvtárak osztályozása: vannak közösségi és magánkönyvtárak. Az előbbieket egyetemes és szakkönyvtárakra oszthatók, az egyetemesek tovább általános tudományos és nyilvános (köz)könyvtárakra; ez utóbbi csoportban külön kell kezelni a gyermek- és ifjúsági könyvtárakat, valamint a vakok könyvtárát. A szakkönyvtárak feladata egy vagy több ágazat speciális igényeinek teljesítése, ide tartoznak a felsőoktatási és iskolai könyvtárak, a szakközépiskolák, felekezetek, politikai pártok, törvényhozó szervek könyvtárai. Társadalmi rendeltetésük szerint a könyvtártípusok és a megfelelő végzettségek a következők:

- nemzeti és regionális általános tudományos könyvtárak – ezek kulturális központok lehetnek, a munkatársak könyvtáros-kulturális dolgozó minősítést kaphatnak;
- iskolai és gyermekkönyvtárak – pedagógus-könyvtárosok;
- közkönyvtárak – az állandó interperszonális kapcsolatok miatt szociológus-könyvtárosok;
- ágazati (szak)könyvtárak – az információs elemző munka miatt informatikusok-bibliográfusok.

Ez egyelőre csak egy elképzelés. Mivel a téma új, nincs semmilyen oktatási-módszertani anyaga. Úgy tűnik, az alapképzésben elegendőek a meglévő tankönyvek. A mesterképzésben a programot alaptárgyakra és szaktárgyakra kell osztani. Az alaptárgyak célja a leendő munkához szükséges kompetenciák fejlesztése. Az alapképzettség általános kulturális és szakmai kompetenciákból áll. Az előbbi a kitűzött célok, értékek, ok-okozati összefüggések értését jelenti a mai oroszországi könyvtárügyben; az utóbbi a döntéshozatal és az innovációs projektek megvalósításának képességét. A veszély abban rejlik, hogy minden főiskola maga választhatja meg a szakosító tantárgyakat, vagyis ahány főiskola, annyiféle program lehet.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Könyvtárak és tájékoztatási intézmények

Nemzeti könyvtárak

200/2015

BÖHM, Tomáš: Development of the National Library of the Czech Republic 2011-2016 : past, present and future In: Alexandria. – 25. (2014) 3., p. 17-24.

A Cseh Köztársaság nemzeti könyvtárának fejlődése 2011 és 2016 között. Múlt, jelen, jövő

Digitalizálás; Elektronikus könyvtár; Könyvtárpépület -nemzeti; Nemzeti könyvtár

A Cseh Nemzeti Könyvtár Európa egyik legrégebben alapított nemzeti könyvtára (1773). Jelenlegi törekvései a következőkre összpontosítanak: digitalizálás, állományvédelem, korszerű elhelyezés, nemzetközi együttműködés.

A digitalizálási projektek sikertörténete a Manuscriptorium, a világ legnagyobb digitális kéziratgyűjteménye, amely a világ 130 intézményével kooperál. Elnyerte az Unesco Világörökség díját. A Webarchívum projekt a .cz domén digitális dokumentumainak megőrzését tűzte ki célul. A projekthez szervesen kapcsolódik a cseh kötelezpéldány-törvény kibővítése az e-dokumentumokkal. A Google céggel PPP-projektet valósítanak meg: 17–18. századi cseh ritka könyveket és a Szláv Könyvtár ritka könyveit digitalizálják és teszik elérhetővé, 2015 végéig összesen 140 ezer kötetet. A Digitális Nemzeti Könyvtár (DNK) projektben 26 millió oldalt digitalizálnak, tárolnak és archiválnak. 55 munkatárs dolgozik a projektben, két helyszínen, Prágában és Brnóban. A következőkben az Oktatási, Ifjúsági és Sportminisztérium a digitalizált anyagot oktatási célra is hasznosítja. Pályázatot nyújtottak be a regionális könyvtárak által digitalizált dokumentumok archiválásának uniós finanszírozására. A DNK-t a digitalizált cseh kulturális örökség központi repozitóriumának szánják. A cseh könyvtárak közös portálja szolgáltatás már létezik, most korszerűsítik.

Az állományvédelmi törekvések a 19. század végi és 20. század eleji, savas papírra nyomott hírlapok és folyóiratok megmentését célozzák. Kisebb vállalkozások után átfogó programot, képzést és kutatást

indítottak. 2015 végére készül el a feladatokat és a finanszírozást összegző koncepció.

2006-ban azt tervezték, hogy a nemzeti könyvtár új, könyvtári célra kialakított épületbe költözik. Egy későbbi döntés alapján a Klementinumban lévő régi épületet korszerűsítik („modern könyvtár egy barokk épületben”, „a nyugalom és a béke szigete Prága belvárosában”), a város szélén pedig modern tároló könyvtárat építenek. Ez utóbbi építésének első szakasza már lezárult, azonnal használatba vették. A második szakasz 2015 és 2017 között valósul meg. A Klementinumban a munkálatok 2010-től 2018-ig zajlanak. A megvalósítás lépcsőzetesen történik, mindent megtesznek a szolgáltatások folyamatossága érdekében. Az átalakítás során számos, a korábban tervezett új épülettel kapcsolatos törekvést szeretnének megvalósítani (pl. öt, különböző fokozatú hozzáférési zóna lesz). A beruházás értéke 72 millió euró.

A Cseh Nemzeti Könyvtár jeleskedik a belföldi és a nemzetközi együttműködésben. Külföldi partnereik igen sokfélék: az európai országok mellett Mongólia, Irán, Azerbajdzsán, Oroszország és Dél-Korea is köztük van.

(Hegyközi Ilona)

201/2015

LUX, Claudia: Qatar National Library – Architecture as innovation in the Arab world In: IFLA journal. – 40. (2014) 3., p. 174-181.

Res. arab, francia, kínai, német, orosz és spanyol nyelven

A Katari Nemzeti Könyvtár – újszerű építészeti megoldás az arab világban

Feladatkör; Könyvtárpépület -nemzeti

Katar (Qatar) korábban brit gyarmat volt, 1971 szeptemberétől önálló állam. Lakosainak száma meghaladja a kétmilliót, 13%-uk katari származású. Fővárosa, Doha modern építészetéről nevezetes. 2008 júliusában született az ország fejlődéséről szóló nemzeti jövőkép, amelynek egyik célja a tudásalapú gazdaság létrehozása. Az 1995-ben alakult Qatar Foundation különböző oktatási (javarészt felsőoktatási), tudományos-kutatási és közösségfejlesztési projekteket

finanszíroz, többek között a nemzeti könyvtár létrehozásával kapcsolatos projektet is. A felsőoktatásban nemzetközi diplomát lehet szerezni a következő területeken: mérnöki tudományok, nemzetközi politikai, dizájn, számítógép-tudomány, iszlám tanulmányok, orvostudomány, üzleti tanulmányok, könyvtár- és tájékoztatástudomány. A hallgatók legtöbbször nő. Katar bruttó nemzeti termékének (közel 200 milliárd dollár) 2,8 %-át kutatásra és fejlesztésre költi. A most létesülő nemzeti könyvtárnak fontos feladata lesz a kutatás információellátása.

A Katari Nemzeti Könyvtár (KNK) építési projektje a különböző nemzetközi egyetemek oktatói és hallgatói számára szolgáltató, az úgynevezett Oktatás városában létrehozandó központi egyetemi könyvtári projektből nőtt ki 2012-ben. A KNK küldetése három célt tűzött ki: 1. az oktatás fejlesztését, 2. a kutatás támogatását, 3. a nagyközönség kiszolgálását. Ennek megfelelően a KNK három funkciót egyesít: egyrészt az Unesco meghatározásának megfelelő nemzeti könyvtár, másrészt az ország oktatási és felsőoktatási intézményeinek mindegyikét kiszolgáló egyetemi és tudományos könyvtár, harmadrészt nagyvárosi központi közkönyvtár lesz. A hozzá tartozó, már meglévő könyvtári hálózatot a későbbiekben korszerűsítik. A különböző használói rétegeket szolgáló gyűjteményrészek és a szolgáltatások teljes integrációjára törekszenek. Ezt segítik az építészeti és berendezési megoldások is (egyetlen szakrendszer, szabadpolcos hozzáférés). A könyvtárosokat is e cél jegyében képezik ki. A könyvtárlátogatás egyelőre még népszerűsítésre szorul Katarban. A fizikai könyvtár megvalósítása közben digitális könyvtárat hoznak létre, ez igen fontos vállalkozás, mivel a lakosság közel 90%-a használja az internetet.

A nemzeti könyvtár a katari kulturális örökség és a jövő között kívánt hidat építeni. Ez a hídszer az épületen átvezető 120 méter hosszú, 20 méter széles hidban testesül meg, amelyről az épület egésze áttekinthető. A digitális könyvtári gyűjteményt már megnyitották, a közel 200 – főleg angol, részben arab nyelvű – online adatbázis már használható. A kulturális örökség körébe tartozó kéziratok és térképek digitális változatai már elkészültek az országos digitalizálási terv keretében. A nemzeti könyvtárnak már 7000-nél több beiratkozott olvasója van. A könyvtár munkatársai különböző roadshow-kat szerveznek, külső helyszíneken toboroznak olvasókat.

A nemzeti könyvtár szorosan együttműködik az Indiai Levéltárral és a British Library iszlám kéziratgyűjteményével. A korábbi arab és iszlám örökséget

tartalmazó könyvtárban 2800 kézirat, 600 muzeális térkép és több mint 30 ezer 15–20. századi könyv van, köztük rendkívüli értékek, például az első arab betűvel nyomtatott könyvek. Mindez egy magángyűjtőnek köszönhetően maradt fenn, és méltó helyre kerül az új épületben.

A nemzeti könyvtár az amerikai egyetemek közvetlen közelében kapott helyet. Új épületét egy világhírű holland építész, Rem Koolhaas tervezte. Alapterülete 45 ezer négyzetméter, egyetlen térből áll (ez a tudás végtelen voltát jelképezi). Az épület külső „héja” 2014 nyarára elkészült, és a 2015 elejére tervezett szakmai átadást követően kb. egy év múlva nyílik meg a használók előtt.

(Hegyközi Ilona)

202/2015

SAVENIJE, Bas: Towards a networked national library. – Bibliogr. In: Alexandria. – 25. (2014) 3., p. 71-85.

Elektronikus könyvtár; Feladatkör; Információs társadalom; Könyvtártörténet -egyetemes; Nemzeti könyvtár; Prognózis

A hálózatba kapcsolt nemzeti könyvtár felé

Az információtechnológia rohamos fejlődése következtében a könyvtárak a korábbinál sokkal nagyobb mértékben szembesülnek új veszélyekkel és lehetőségekkel. Ez egyaránt érinti a nemzeti könyvtárakat, a közkönyvtárakat és az egyetemi könyvtárakat. Újra kell tervezni a szolgáltatásokat és a logisztikai folyamatokat, de a könyvtárak társadalmi szerepe is alapos vizsgálatra szorul. Társadalmi és politikai szempontból azzal érvelhetnénk, hogy a könyvtárakra sokkal inkább szükség van, mint valaha, de az információk digitálisan elérhetővé válásával ez egyáltalán nem evidens a könyvtárak fenntartásáért felelős hatóságok számára. A nemzeti könyvtáraknak speciális a helyzetük nemcsak a könyvtári szektoron belül, hanem a társadalomban is, saját jogukon és a könyvtári szektor képviselőiként. Ez az információs társadalomban még inkább érvényes. A nemzeti könyvtárak történetének rövid áttekintése után a szerző az információs társadalomra jellemző és a könyvtárakat is érintő trendeket mutatja be, felvázolva ezek rövid távú következményeit, különösen a nemzeti könyvtárak szempontjából, a nemzeti könyvtár szerepét a könyvtári világban és a modern társadalomban. Végül a nemzeti könyvtárakról mint hálózatba kapcsolt szer-

vezetekről szóló elméleti, hosszú távú víziót ismertet a nemzeti infrastruktúráról szóló döntésekhez.

(Autoref.)

Felsőoktatási könyvtárak

203/2015

KENNAN, Mary Anne – CORRAL, Sheila – AFZAL, Wa-seem: „Making space” in practice and education : research support services in academic libraries. – Bibliogr. In: Library management. – 35. (2014) 8/9., p. 666-683.

Felsőoktatási könyvtárak kutatást támogató szolgáltatásai

Bibliometria; Felmérés; Felsőoktatási könyvtár; Kutatás információellátása; Nemzetközi helyzetkép; Szolgáltatások

A tudományos kommunikáció változó gyakorlata, a technológiai fejlemények, a csökkent vásárlóerő és a felsőoktatási kultúra változásai következtében átalakult az a mód is, ahogyan a felsőoktatási könyvtárak támogatják az anyaintézményükben folyó kutatásokat. A tanulmány a jelenlegi kutatástámogatási környezet felsőoktatási könyvtárakat érintő szakmai és oktatási hatásait vizsgálja, különös tekintettel a kutatási adatok kezelésére és a bibliometriára, valamint kitér arra is, hogy a szakemberek és az oktatók hogyan „csinálnak helyet”, amikor az új szolgáltatás iránti igény felmerül.

A cikk egy viszonylag friss (2013-as) felmérés eredményeit használja fel, amelynek során ausztrál, új-zélandi, egyesült királyságbeli és írországi felsőoktatási könyvtárak kutatástámogatási szolgáltatásait mérték fel, ezenkívül a szöveges válaszok mélyreható elemzését is adja, hogy kibővítve a vizsgálat körét rávilágítson azokra a tényezőkre, amelyek változásokat idézhetnek elő a felsőoktatási könyvtárakban. Az eredeti online kérdőív a jelenlegi és a tervezett kutatástámogatási szolgáltatásokat és ezek fejlesztésének korlátait vagy támogatási igényeit mérte fel a felsőoktatási könyvtárakban. Összesen 219 intézményt kerestek meg Ausztráliában, Új-Zélandon, az Egyesült Királyságban és Írországbán, és 140 értékelhető választ kaptak (63,9%-os válaszadási arány). Az eredményeket tematikus besorolást alkalmazó

leíró statisztikával, a szöveges válaszokat kódolással elemezték.

A vizsgált felsőoktatási könyvtárak többsége már nyújt szolgáltatásokat a bibliometria és az adatkezelés területén, vagy tervezi ezeket. Növekvő igény mutatkozott más kutatástámogatási szolgáltatások iránt, amelyek nem képezték e tanulmány témáját, így például az e-kutatási támogatás, a folyóirat-kiadási platform és a pályázatírás területén. A szerzők azt tapasztalták, hogy sok felsőoktatási könyvtár „nagy lehetőségként” éli meg a bővülő kutatástámogatási szolgáltatásokat, ugyanakkor korlátokat jelent a személyzet tudásának, képességeinek és magabiztoságának hiányosságai és a finanszírozás kérdése. A munkatársak képzésével kapcsolatban arról számoltak be, hogy a változó kutatási és tudományos környezetről, a különböző tudományterületek kutatási kultúrájáról és a technológiai változásokról szélesebb körű ismereteket igényelnek. Szinte egyetemes igény mutatkozott a könyvtárosképzésben átfogóbb, szakirányú kurzusokra, hogy a jövő könyvtári szakembereit felkészítsék a szélesebb körű kutatástámogatási feladatokra.

A felmérés hatásainak további vizsgálata a gazdasági kérdésekkel, a felsőoktatási kultúrával, technológiával kapcsolatban kérdéseket vet fel mind az oktatók, mind a gyakorló szakemberek számára a szakma jövőbeli irányairól.

(Autoref.)

204/2015

KIEL, Ralph [et al.]: The library in the research culture of the university : a case study of Victoria University Library. – Bibliogr. In: IFLA journal. – 41. (2015) 1., p. 40-52.

Res. arab, francia, kínai, német, orosz és spanyol nyelven

A könyvtár az egyetem kutatási kultúrájában: a Victoria University Library példája

Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyvtár; Feladatkör; Kutatás információellátása

A cikk a Victoria Egyetemi Könyvtárról (Melbourne, Ausztrália) készített esettanulmányt ismerteti, amely viszonylag fiatal egyetemi könyvtárként hozzájárul az egyetem születő kutatási kultúrájának a fejlesztéséhez. Bemutat néhány tudományos kommunikációval foglalkozó projektet és kezdeményezést – a hangsúly a digitális adattárakon, a digitális műveltségen és az új könyvtári szerepen van. A könyvtár kétségei,

problémái és sikerei segíthetik a hasonló egyetemi könyvtárakat kezdeményezéseik, projektjeik tervezésében és végrehajtásában.

(Autoref.)

205/2015

MATARAZZO, James M.: Academic libraries : a soft analysis, a warning and the road ahead. – Bibliogr. In: IFLA journal. – 41. (2015) 1., p. 5-12.

Res. arab, francia, kínai, német, orosz és spanyol nyelven

Felsőoktatási könyvtárak: kvalitatív elemzés, figyelmeztetés és a jövő

Feladatkör; Felsőoktatási könyvtár; Hatékonyság; Szolgáltatások

A vállalati könyvtárakat kevésbé védi presztízszük és múltjuk, mint ahogy azt a felsőoktatási könyvtárak esetében tapasztaljuk, ezért hamarabb érzékelték a hálózat hatásait, így példájuk tanulságos lehet. A felsőoktatási könyvtárak évtizedekig az egyetemek központjai voltak, amelyek dokumentumokat szereztek be, és tájékoztatási szolgáltatásokat nyújtottak. Helyzetük azonban változóban van, különösen a felhasználók számának csökkenése és a digitális dokumentumok mennyiségének növekedése miatt. A kutatással való közvetlen kapcsolatuk egyre inkább megkérdőjeleződik. A hallgatók és az oktatók ráadásul sokszor éppen a könyvtárak által megteremtett, de a könyvtáron kívüli alternatív szolgáltatásokat használják, bár a csendes tanulás iránti igény továbbra is megmaradt.

A digitális szolgáltatásoknak nemcsak negatív hatásai vannak, hanem lehetőséget kínálnak az egyetemi könyvtárak fenntarthatóságának biztosítására: az üzleti szféra könyvtáraihoz hasonlóan megmutathatják, hogy közvetlenül szolgálják fenntartójuk céljait. Ennek eszköze az információs műveltség, amelynek esetében a tanulási célokhoz jobban kötődő eredményességi mutatókat kell keresniük. A munkáltatók ugyanis gyakran hiányolják a kritikai gondolkodást, az elemző készséget, a komplex problémák megoldásának képességét. Mivel ezekkel hagyományosan foglalkoztak a könyvtárak, újra hangsúlyozniuk kell a magas szintű gondolkodási képességek oktatását. Erre és a könyvtár oktató szerepére fel kell hívniuk az egyetemi vezetők figyelmét.

(Koltay Tibor)

Lásd még 216, 224, 230, 261

Közművelődési könyvtárak

206/2015

BATS, Raphaëlle: Biblioteche, crisi e partecipazione. – Bibliogr. a jegyzetekben In: AIB studi. – 55. (2015) 1.

Res. angol nyelven

Könyvtár, válság, polgári részvétel

Közművelődési könyvtár

„Mentsük meg a könyvtárakat”; az utóbbi években hányszor hallottuk vagy olvastuk ezt a mondatot? De mi is az, amit valójában meg kellene mentenünk? Mi igazolja ma a könyvtárak létezését? A francia köz-könyvtárak válasza: küldetésük az állampolgárok emancipációjáért. Ez az emancipáció – a jelenlegi történelmi, szociális és gazdasági körülmények között – a részvétel gondolatában valósul meg (egyebek mellett). A cikk elemzi a „válság” szó (ill. fogalom) különféle meghatározásait és jelentéseit, majd áttekinti azokat a szolgáltatásokat, amelyeket a könyvtár a válságra való válaszként bevezethet. Ezt követően bemutatja annak a (még folyamatban lévő) kutatásnak az első eredményeit, amely a Rhône-Alpes régió könyvtárainak a polgárok aktív részvételével kapcsolatos projektjeit vizsgálja.

Összegzésként: a könyvtár különféle módokon tud válaszolni a válságra – az információkhoz való hozzáférés kiterjesztésével, új szolgáltatások kifejlesztésével az egyének számára (pl. álláskeresés vagy szakmai továbbképzés), és nem utolsósorban az állampolgári részvétel előmozdításával annak érdekében, hogy a könyvtár olyan helyé váljon, ahol az emberek megtapasztalhatják, milyen egy másfajta társadalom, illetve inkább hozzájárulhatnak ennek megteremtéséhez.

(Autoref.)

207/2015

HALPHIN, Eddie [et al.]: Measuring the value of public libraries in the digital age : what the power people need to know. – Bibliogr. In: Journal of librarianship and information science. – 47. (2015) 1., p. 30-42.

A közkönyvtárak értékének mérése a digitális korban: amit a döntéshozóknak tudniuk kell

Hatékonyág; Közművelődési könyvtár; Működési feltételek; Normatívák, mutatószámok

Az Egyesült Királyságban a 2010-es választásokat követő intézkedések és a gazdasági világválság hatására a könyvtárak is nehéz helyzetbe kerültek. A közsférában 490 ezer állás szűnt meg, így sokkal nagyobb szükség lett az önkéntes munkára, mint korábban, de a szakképzett munkaerőt ez a megoldás sem volt képes helyettesíteni. Könyvtárak zártak be, máshol csak rövidebb nyitvatartási idővel tudnak üzemelni, sok helyen pedig gazdasági vállalkozásokhoz szervezték ki a könyvtári szakfeladatok ellátását. Maga a közkönyvtári rendszer is politikai vita tárgyává vált.

Éppen ezért egyre fontosabb kérdés, hogy a könyvtárak meg tudják-e mutatni a hasznosságukat a döntéshozóknak. Ennek bizonyítása nem könnyű, mivel a könyvtárak többsége még mindig csupán a forgalomra és a használatra vonatkozó adatokat közöl magáról, ami a politikusoknak nagyon keveset mond, ők az egész rendszert a gazdaságosság szempontjából vizsgálják. A könyvtáraknak tehát új mutatókat kell kidolgozniuk.

A Leeds Metropolitan Egyetemen ennek a témának a megvitatására workshopot szerveztek, amely végül egy összetett kutatás egyik fázisa lett. A felmérést Delphi módszerrel végezték, amely eredetileg arra szolgál, hogy egy adott terület szakértői több fordulóban járják körül ugyanazt a kérdéskört, amelynek végén konszenzusra jutnak. Jelen esetben három ismétlés történt, amelyben minden kör során az előző eredményei jelentették az új kiindulópontot. A workshop előtt két héttel a résztvevők egy 12 kérdésből álló kérdőívet kaptak, amelyet kitöltve kellett magukkal vinniük az eseményre.

A workshopon jelen voltak a brit könyvtáros egyesület (CILIP), a Kulturális, Médiaügyi és Sportminisztérium (DCMS) a Múzeumi, Könyvtári és Levéltári Tanács (MLA) képviselői, valamint a helyi döntéshozók, közkönyvtári munkatársak, akadémikusok és PhD hallgatók. A résztvevők először négy előadást

hallgathattak meg a témában, majd két csoportra osztották őket, ahol a korábban kitöltött kérdőíveket használták a beszélgetés vázaként, de újabban kitöltésére is bátorították őket. A csoportmunka eredményeit egy-egy képviselő összefoglalta és az újra összevont csoport előtt bemutatta, a kérdőíveket pedig elemzés céljából összegyűjtötték. A résztvevők a kutatási folyamat során a téma öt kulcsterületét emelték ki: a szolgáltatás értéke és előnyei, kommunikáció, kutatás, a CILIP szerepe, illetve a következő lépések.

A szakemberek véleménye szerint mindenképpen szükség van arra, hogy a könyvtár új mutatókat használjon, amelyekkel a döntéshozók számára is igazolni tudja a hatékonyságát. Ezek lehetnek a könyvtár gazdasági mutatói (mint például a költséghatékonyságelemzés, a fogyasztói többlet számítása, a könyvtárhasználat értékének kalkulációja), illetve a társadalmi és kulturális értékét mérő (mint a generikus társadalmi és oktatási eredmények vizsgálata, illetve tapasztalati bizonyítékok) módszerek, valamint a közkönyvtári minőségfejlesztési mátrix is. Ugyanakkor szóba került az is, hogy több közkönyvtári kutatásra van szükség, mivel ez lehet az alkalmas eszköz a könyvtárak hatékonyságának kimutatására.

A kutatás résztvevői több célcsoportot is meghatároztak, akikkel kapcsolatban fontos a megfelelő kommunikáció kialakítása. Ilyen a döntéshozók köre, amibe a politikusok és a helyi vezetők is beletartoznak; a helyi szószólók és a felhasználók; valamint azok a helyi lakosok, akik nem használók, hiszen ők azok a potenciális olvasók, akiket a könyvtár a legnehezebben tud elérni.

A CILIP-nek együtt kellene működnie a Society of Chief Librarians nevű szervezettel (a közkönyvtárak fenntartásáért felelős vezető szakemberek közössége), és fel kellene szólalnia a könyvtárak érdekében a megszorításokkal, a szakemberek számának csökkenésével és az önkéntesek kérdésével kapcsolatban. Szükség lenne egy fenntartható hálózatra, amelyben a szakemberek, a gyakorló könyvtárosok, a politikusok és az akadémikusok együtt dolgozhatnának a könyvtárak hatékonyságának mérésén. Stratégiai partnerkapcsolatokra van szükség annak érdekében, hogy az új és a legjobb módszerek bemutatása eljusson a döntéshozókhöz. Létre kell hozni egy központi információtárat, amelynek segítségével a kollégák tájékozódhatnak arról, hogyan tudják mérni a saját könyvtáruk hatékonyságát.

(Jávorka Brigitta)

208/2015

HENRICKS, Susan – HENRICKS-LEPP, Genevieve M.: Multiple constituencies model in the identification of library effectiveness. – Bibliogr. In: Library management. – 35. (2014) 8/9., p. 645-665.

Több alkotóelemből álló modellek a könyvtár hatékonyságának meghatározására

Felmérés; Hatékonyság; Közművelődési könyvtár; Normatívák, mutatószámok

A közkönyvtárak számára hasznos lehet, ha jobban megismerik a különböző érdekeltek szempontjait, ami a döntéshozatalhoz és támogatásszerzéshez szükséges intézkedések kidolgozásához vezet, valamint demonstrálja a felelősségre vonhatóságot. A tanulmány a könyvtárak hatékonyságát sokféle érdekelt szempontjából vizsgálja a jelenleg érvényes mutatók szerint annak megállapítására, hogy egy könyvtárnak kik a legfontosabb használói, és milyen különbségek vannak a használói körök között.

A közkönyvtári hatékonyságot kifejező indikátorok listáját adták át egy városi könyvtárral kapcsolatban lévő négyféle csoportnak: az alkalmazottaknak, a könyvtári tanácsnak a könyvtáralapító tagoknak és a nagyközönségnek. Az 51 mutató közül 39 a hatékonyságnak nyolcféle dimenziójára utal olyan címkék szerint, mint: használói tapasztalatok, felszereltség, digitális gyűjtemény, közösségi média és tanács, közösségi használat, alkalmazottak, vezetés és gyűjteményszervezés. Statisztikailag a legnagyobb különbség a könyvtári tanács és a nagyközönség, valamint az alkalmazottak és a nagyközönség véleménye között volt.

A közkönyvtári hatékonyság mutatóit nem igazították még a 21. századi követelményekhez.

(Autoref.)

209/2015

LEPORE, Kristen: Second chances : libraries across the nation roll out an accredited high school diploma program In: American libraries. – 46. (2015) 1-2., p. 34-37.

Második esély: szerezz középiskolai végzettséget a könyvtárban!

Felnőttoktatás; Városi könyvtár

A Los Angeles-i Városi Könyvtár többféle szolgáltatást nyújt a városban tapasztalható szociális prob-

lémák megoldására. Ezek közé tartozik azoknak a felnőtteknek a segítése, akik bizonyítvány nélkül hagyják el a középiskolát, ez az egész országban megoldandó feladatként jelentkezik. Bár tény, hogy az USA teljes területére vonatkozó adatok javulást mutatnak: 2000 és 2013 között 12%-ról 7%-ra esett vissza az iskolarendszerekből kieső 18–24 évesek aránya. Kaliforniában viszont a 2012–2013-as tanévben még mindig 11,6% volt ez az arány.

E helyzet enyhítésére indult 2014-ben a Gale Cengage Learning nevű cég közreműködésében a Career Online High School (COHS) nevű program, amelynek során a tanulni vágyók online szerezhetnek középiskolai végzettséget a városi könyvtártól. A program egyik legfontosabb eleme, hogy szakít a tradicionális iskolai keretekkel, mivel a diákoknak jó része traumaként élte meg az iskolában töltött éveket.

A Los Angeles-i Városi Könyvtár mintáját két másik intézmény is követte, így hasonló programban már részt vehetnek a sacramentói és a cincinnati olvasók is. Ezen kívül hat másik könyvtár jelezte igényét a szolgáltatás kiépítésére, vagyis a program egyre több helyen válik elérhetővé.

A belépési feltételeket valamennyi könyvtár egyedileg határozhatja meg. Mind Los Angelesben, mind pedig Sacramentóban a programban való részvétel feltétele, hogy a tanulónak a könyvtár vonzáskörzetében kell élnie, illetve el kell múlnia 19 évesnek, hiszen a fiatalabbak képzéséről az állam köteles az iskolarendszeren keresztül gondoskodni. Ugyanakkor Sacramentóban a diákoknak négy feladatot kell teljesíteniük a bekerüléshez:

1. A jelöltnek ki kell töltenie egy 13 kérdésből álló önértékelő tesztet, amely a legalapvetőbb képességekre helyezi a hangsúlyt.
2. Két hét alatt előzetesen egy szabadon választott kurzust kell teljesítenie.
3. Részt kell vennie egy személyes interjúban a könyvtár munkatársaival.
4. Végül pedig 30 napot kap, hogy további két kurzust teljesítsen, ezzel válva a program teljes jogú tagjává.

A diákok nyolc terület közül választhatnak, amelyet alaposabban szeretnének tanulmányozni: ilyen például a gyermekgondozás és oktatás, irodaszervezés és a nemzetbiztonság. Minden tanuló mellé kirendelnek egy tanácsadót, aki bevezeti őt a programba, majd folyamatosan nyomon követi a fejlődését, segítséget nyújt, és konzultációkra ad lehetőséget, sőt akár felhívhatja telefonon vagy írhat nekik érdeklődő

e-mailt, ha úgy látja, hogy a diák régóta nem jelentkezett be a rendszerbe.

A könyvtárak a Gale segítségével ösztöndíjakból, adományokból és magánforrásokból finanszírozzák a diákok képzési költségeit, amely elég magas összeg, ezért komoly kockázatot jelent, hogy a tanulók megőrzik-e a motivációjukat a képzés végéig. Ennek érdekében az LAPL munkatársai olyan központokban is toboroztak jelentkezőket, ahová főleg mexikói és kínai bevándorlók járnak nyelvet és alapkompenciákat elsajátítani. Mivel ők egyébként is motiváltak és elkötelezettek a tanulás iránt, így lehetőségük adódik komolyabb végzettséget szerezni.

A diákok olyan segítséget kapnak a könyvtártól, amelyhez másutt nem jutnának, így az eredmények azt mutatják, hogy ha korábban nem is voltak rendszeres használók, a képzés során azzá válnak.

(Jávorka Brigitta)

210/2015

ROHRSEN, Carolin: „Offene Bibliothek” nach dänischem Vorbild bei den Bücherhallen Hamburg : mehr Flexibilität für den Kunden und Erweiterung der Öffnungszeiten am Standort Finkenwerder In: BuB. – 67. (2015) 4., p. 211-213.

Dán mintájú „nyitott könyvtárak” Hamburgban: nagyobb rugalmasság és hosszabb nyitvatartási idő a finkenwerderi fiókkönyvtárban

Fiókkönyvtár; Kölcsönzés -önkiszolgáló; Nyitvatartási idő; Városi könyvtár

A „Bücherhallen 2015” projekt készítette a hamburgi könyvtárosokat arra, hogy felvázolják a Hanza-város könyvtári rendszerének a jövőjét. Fontos szempont volt a tér és a használat kérdése, és ebben az összefüggésben került szóba a dán mintájú *open library*, és annak németországi megvalósítása. Először a nyitvatartási időn túli elérhetőséget fogalmazták meg a térkihasználás központi témájaként.

A dán megoldás egy kisvárosból, *Silkeborg*-ból származik, ahol egy kis könyvtárat be akartak zárni. 2004-ben született az ötlet, hogy amikor a könyvtár zárva van, az olvasók maguk nyissák ki a könyvtárat. Ez a megoldás az *open library* nevet kapta. Ebben az időben az önkiszolgáló kölcsönzés a legtöbb dán közkönyvtárban gyakorlattá vált, és népszerű volt az olvasók körében. A zárás alatti könyvtárlátogatásra a dán *Cordura* cég fejlesztett ki technikai megoldást:

egy számítógép azonosítja az olvasót, és kinyitja az ajtót. (Közben több videokamera rögzíti az eseményeket.) Ma már 200 dán közkönyvtár működik így, csak 20–30%-ot tesz ki az idő, amikor személyzet is van a könyvtárban. A legtöbb településen reggel 7-től este 10-ig lehet igénybe venni ezt a szolgáltatást.

Hamburg esetében az első kérdés az volt, melyik városrészben nyíljon ilyen típusú fiókkönyvtár. A választás *Finkenwerderre* esett, egy Elba-szigeti könyvtárra, amely 180 m² hasznos területtel és 11 ezer médiaegységgel bír. A kedden és csütörtökön (11–13 és 14–18 óráig) nyitva tartó intézményben fokozatosan bővítették az önkiszolgálást. (A bevezetés előtt német kisebbséggel bíró dán könyvtárakban szereztek tapasztalatokat számítástechnikai és szervezési kérdésekben.)

Első lépésként a könyvtárbelső átalakítására került sor: a kölcsönző automata, előjegyzés és saját adatokba való betekintés biztosítására. A visszavételre az ajtó melletti automata szolgál, és nyilak mutatják, melyik művet melyik polcra kell visszatenni. Az új megoldásokat fél évvel az éles működés előtt bevezették, hogy az olvasók „beletanuljanak”. (Megállapodás született arról is, hogy a bővített nyitva tartás nyomán nem csökkenhet az eddig könyvtárossal működő idő.) A cikk további részében a szerző az adatvédelemre és a térfelügyelő kamerák felvételeire is kitér.

A villanyszerelési munkák után installálták a szükséges programokat. A konfliktusokat csökkentendő a próbaüzem során csak a 18 évnél idősebbek használhatták a rendszert, természetesen a fiatalabbak szülői kísérettel beléphetnek. A megnyitóra 2014. december 11-én került sor. A jövőben további nyitott könyvtárakat terveznek Hamburgban.

(Murányi Lajos)

211/2015

SCHULZ, Knud: Die Bibliothek als innovative Bürgerplattform : mit dem spektakulären Neubau Dokk1 vollzieht die dänische Stadtbibliothek Aarhus einen Paradigmenwechsel : der Fokus liegt nun auf Menschen statt auf Medien In: BuB. – 67. (2015) 4., p. 206-210.

Res. angol és francia nyelven

Az Aarhusi Városi Könyvtár új épülete mint innovatív platform a polgárok számára

Könyvtárépület -közművelődési; Társadalmi követelmények; Városi könyvtár

A kilencvenes évektől a könyvtárak állandó változásban élnek: az internet a végtelen információk közvetítője lett, és véget ért a könyvtárak információs monopóliuma. A változás még tart, de már körvonalazódnak a funkciók, amelyekkel a könyvtárak hozzájárulhatnak az emberek életének gazdagításához. Olyan tevékenységek zajlanak a könyvtárban, melyek a városban sehol sem. Három koppenhágai kutató a dán könyvtári stratégiával kapcsolatban 2010-ben kidolgozott egy modellt (*Négy tér a nyilvános könyvtár számára*), mely alapján rendszeresen tevékenységek folytathatók a könyvtárban. A modell a lakosoknak azon igényére alapoz, hogy valamit átéljen, felfedezni, alkotni, illetve valamiben részt venni szeretnének, vagyis a hangsúly áttevődik az egyéni és társadalmi igényekre.

A könyvtárak zöme törekszik arra, hogy megfeleljenek az igényeknek: néhány ismert kínálatuk a *Makerspace*, a *Techlab* és a *FabLab*, de számos tevékenységre nincs emberük és/vagy forrásuk, ezért az együttműködés alapvető jelentőségű.

Aarhusban a központi könyvtárban a fejlesztések a múlt század nyolcvanas éveiben kezdődtek. Az elmúlt évtizedekben lezajlott változási és tanulási folyamatokból sokat profitáltak a szervezet dolgozói a Dokk1 program kialakítása során is, amely a központi könyvtár új épületének a projektje.

Dániában már a közkönyvtárak felében a nyitvatartási időn túl önkiszolgálást vezettek be; a könyvtártagok olvasójegyük és PIN-kódjuk segítségével beléphetnek a könyvtárba reggel 7 és este 10 között a hét minden napján. Az új városi könyvtár 12 ezer m² hasznos területén is így lesz a zárva tartás alatt. Számos programot magánszemélyek és társintézmények fognak szervezni – a könyvtári személyzet szakmai támogatása nélkül. Továbbra is fontos szerepet szánnak az innovációnak, fejlesztésnek és a jövőbe mutató könyvtári tartalmaknak.

A könyvtárak változása világos jelzéseket ad arra nézve, hogyan működhetnek az új és megváltozott közintézmények.

(A keretes részben a városi térprojektnek a fontosabb tényeit és a szervezett szakmai konferenciákat foglalja össze a szerző, aki 1987 óta a főkönyvtár vezetője.)

(Murányi Lajos)

212/2015

UMLAUF, Konrad: Trends bei Bibliotheksfilialen. – Bibliogr. läbjezetben In: Bibliothek. – 39. (2015) 2., p. 163-174.

Res. angol nyelven

Trendek a fiókkönyvtáraknál

Feladatkör; Fiókkönyvtár; Igény; Könyvtárhasználat; Társadalmi követelmények; Városi könyvtár

A szerző, aki a Humboldt Egyetem professzora, régóta szakértője a közkönyvtáraknak, így e témáról is érdemes elolvasni a véleményét.

Németországban az elmúlt tizenöt évben több könyvtárfiók zárt be, mint amennyi megnyílt (a csökkenés 13%). A tanulmány azokat a körülményeket ismerteti, melyekben ezek a fiókok működnek, majd a nemzetközi és német trendeket vázolja fel, s végül a működés sikerének tényezőit sorolja fel.

A kilencvenes években a szakirodalom csak arról szólt, milyen sűrűn kell fiókkönyvtárat telepíteni, hogy könnyen elérhetőek legyenek (ez ideális esetben 2–3 kilométer). Később a Bertelsmann Alapítvány projektje (2004) két közkönyvtár gyakorlatára alapozva két profilt dolgozott ki: a szomszéd fiókét (népszerű médiacentrum) és a tematikust (családi, utazó vagy ifjúsági könyvtárfiók).

A *fiókhálózatok feltételei* fejezetben a csökkenő népességszám, az elöregedő és heterogén összetételű lakosság, illetve a növekvő mobilitás hatásáról esik részletesen szó. Ezek a körülmények azt eredményezték, hogy 1) csökkent a fiókkönyvtárak iránti igény, ugyanakkor 2) a heterogén lakosság, az élethosszig tartó tanulás iránti érdeklődés több fiókkönyvtárat tenne szükségessé, ezeknek azonban más és más jellegűnek kellene lenniük (bútorzat, média, szolgáltatások és célcsoportok szerint).

A megfigyelhető *trendek* a koncentráció, a profil kialakítása, önkiszolgálás, kombinációk, a lakossági részvétel és a több települést kiszolgáló szervezetek. (A „bódék helyett fiókkönyvtárak” koncepció 1966-ban született.)

A *siker tényezőinek* bemutatásával (a település perspektívái, vonzó profil) és a partnerek bevonása fontosságának kiemelésével zárul az alapos tanulmány.

(Murányi Lajos)

213/2015

VODEB, Vlasta: Spatial analysis for the public library network in Slovenia. – Bibliogr. In: Journal of library administration. – 55. (2015) 3., p. 202-220.

A szlovéniai közkönyvtári hálózat térbeli elemzése

Felmérés; Könyvtári hálózat; Közművelődési könyvtár; Tájékoztatói rendszer -földrajzi

A cikk bemutatja Szlovénia közkönyvtári hálózatának Térbeli Elemzés projektjét (szemléletmódját, alkalmazott módszereit, főbb eredményeit, hatásait és másutt alkalmazhatóságát is). Szlovénia közkönyvtári hálózata fejlett, és közel ezer szolgáltatóhelyből áll (községi könyvtárak, fiókkönyvtárak és bibliobusz-állomások). A közkönyvtárak alkotják az egyik olyan oszlopot, amely megőrzi az anyanyelvet, és jobba teszi a helyi közösség életét. Nagyon fontos, milyen messze van a legközelebbi könyvtár, főleg ha számításba vesszük a közösségi összefüggéseket, az online adatbázisok elérhetőségét és az oktatási és egyéb rendezvényeken való részvételt. A térbeli elemzést földrajzi információs rendszerek módszereinek alkalmazásával végezték. A projekt részét képezte egy egyszerű hálózati geoadatbázis/geotechnológiai eszköz kifejlesztése a könyvtári szolgáltatások tervezéséhez. A könyvtárvezetők számára ez az eszköz közvetlenül és könnyen felhasználható a napi munkában és a stratégiai tervezéshez, hogy elemezni tudják a környéken élő potenciális felhasználók társadalmi-demográfiai jellemzőinek térbeli szintjét. A kapott eredmények szignifikáns különbségeket mutattak az egyes régiók között, és hogy ajánlott a könyvtári hálózat bővítése, javasolták a könyvtári szolgáltatások szerepének finomítását a helyi igényekhez igazítva, valamint igazolták, hogy milyen fontos a vidéki és távol eső körzetek mozgókönyvtárakkal való ellátása.

(Autoref.)

Lásd még 229, 239, 243, 245

Tudományos és szakkönyvtárak

214/2015

MEINHARDT, Haike: Die Bibliotheca Alexandrina und die Arabellion : im arabischen Frühling entwickelte [!] sich die Bibliothek in der Küstenstadt Alexandria zu einem Hort

der Freiheit : die Kämpfe hat sie gut überstanden In: BuB. – 67. (2015) 5., p. 298-302.

Az Alexandriai Könyvtár és az arab tavasz

Állomány; Általános tudományos könyvtár; Könyvtáráépület-tudományos és szakkönyvtári; Működési feltételek

2012-ben az *Alexandriai Könyvtár* fennállásának tizedik évfordulója háttérbe szorult a Mubarak-rendszer megdöntése és az ország megújítását célzó törekvések miatt. Egy évre rá a muszlim testvériség elleni tiltakozások törtek ki; 2013 júliusában a hadsereg vette át az uralmat. Még mindig nem szilárdult meg a helyzet, bár 2014 kezdete óta van alkotmány, május óta elnöke és kormánya, de országgyűlési választások még nem voltak Egyiptomban.

Amikor 2002 októberében megnyílt az Alexandriai Könyvtár, a Mubarak-rezsim még működött; a könyvtár közvetlenül az elnök alá volt rendelve, a könyvtári bizottság vezetője pedig az elnök felesége volt. A könyvtár a régi intézmény modern testvére akart lenni, s a Museionhoz is kapcsolódott, hiszen több akar lenni egy könyvtárnál. A főkönyvtár mellett kilenc szakkönyvtár is van benne (gyermek- és ifjúsági könyvtár, gyengén látók könyvtára, régi könyvek és kéziratok tára, multimédia-könyvtár, internetarchívum), négy múzeum (tizenöt állandó kiállítással), konferenciaterem, planetárium, tíz kutatóintézet, négy művészeti galéria, koncertterem és az arab kultúra multimédiás közvetítését szolgáló központ (a CULTNAT Kairóban). Nemzetközi kapcsolatai számosak és erősek; a francia nemzeti könyvtár 500 ezer kötetet ajándékozott. Kapacitása 7–8 millió kötet befogadására alkalmas. A 2300 alkalmazott közül 260 a könyvtáros. 2012–2013-ban 730 ezer látogató volt az intézményben.

A forradalom alatt csodával határos módon sértetlen maradt. Igazgatója, *Ismail Serageldin* elismert tudós, és a forradalmat követően rendezvényekkel is bekapcsolódott a társadalmi vitákba.

A forradalmi események után a könyvtárra is nehéz idők jöttek. A pénzügyi problémák mellett személyzeti és politikai nehézségek is adódtak. A személyzeti és szervezési gondokat megoldották. A fenntartó a kormány lett, a költségvetéssel is a kormány rendelkezik. A projektek körét szűkítették a hatékonyság érdekében, és erősítik az oktatási funkciókat, de fontos szerep jut az arab kulturális örökség digitalizálásának és a tudományos kutatásnak (<http://www.bibalex.org/en/default>). 2014-ben Serageldint a miniszterelnök tiszteletbeli tanácsadójává nevezték ki (kultúra, tu-

domány, múzeumok). A könyvtár helyzete továbbra sem könnyű, de nagy szükség van rá – zárja cikkét a szerző, aki a kölni szakfőiskola professzora.

(Murányi Lajos)

Iskolai könyvtárak

215/2015

GARCÍA-ROMERO, José Enrique: Desarrollo e implementación de un modelo de características o indicadores de calidad para evaluar los blogs de bibliotecas escolares de centros de educación infantil y primaria. – Bibliogr. In: Revista española de documentación científica. – 38. (2015) 1.

Res. angol nyelven

Iskolai könyvtárak blogjainak értékelésére alkalmas jellemzők vagy mutatók modelljének kifejlesztése és alkalmazása

Általános iskolai könyvtár; Hatékonyság; Honlap

Az iskola előtti és alapfokú oktatási-nevelési intézmények könyvtári blogjainak értékelésére fej-

lesztettek ki egy súlyozott jellemzőkből vagy mutatókból összeállított modellt, és azt ki is próbálták Extremadura tartomány alapfokú oktatási központjában. A modell fejlesztésének első lépése 32 jellemző előzetes meghatározása volt. Ezek az általános információkra (a cél meghatározásától az iskolai könyvtár dokumentumainak megtalálhatóságán keresztül virtuális könyvtárlátogatás lehetőségéig); a tartalomra (navigálási lehetőségek, többnyelvűség, aktualizálás); a kapcsolatokra (linkek más iskolai, ill. közkönyvtárakhoz, oktatási, ill. érdeklődésre számot tartó forrásokhoz – pl. gyermekújságok, hozzáférés a könyvtár információs kiadványaihoz, az iskolai újsághoz, a tanulók munkáihoz); a szolgáltatásokra (kölcsonzés, katalógus, programok) vonatkoznak. Következő lépésként két szakértői csoport „súlyozta” ezeket a jellemző mutatókat, a blogokhoz való relevanciájuk szerint, illetve abból a szempontból, hogy a blogok mennyire felelnek meg az indikátor szerinti kívánalomnak. A gyakorlati próba azt mutatta, hogy a meghatározott jellemzők nagy hányada (65,6%) a blogok több mint felében nem található meg.

(Mohor Jenő)

Munkafolyamatok és szolgáltatások

Állomány, állományalakítás

216/2015

WAUGH, Mike – DONLIN, Michelle – BRAUNSTEIN, Stephanie: Next-generation collection management : a case study of quality control and weeding e-books in an academic library. – Bibliogr. In: Collection management. – 40. (2015) 1., p. 17-26.

Új generációs állománykezelés: egyetemi könyvtári esettanulmány az e-könyv gyűjtemény minőségbiztosítására és állományasztására

Állományalakítás; Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyv

A 29 ezer hallgatót és 1200 oktatót kiszolgáló Louisiana State University (LSU) könyvtára nagy hangsúlyt fektet az elektronikus források gyűjtésére, melyek mennyiségben előbb-utóbb túlnövik a könyvek 3,8 milliós állományát.

Bár az LSU könyvtára már 2001-ben beszerezte első e-könyv kollekciónját, azóta sem határozta meg az elektronikus gyűjtemény építésének és asztásának elvi alapjait, sem pedig pontos eljárási rendjét. Egy 2009-es felmérés szerint az egyetemi könyvtárak 96%-ában egyébként ugyanez a helyzet. 2005 és 2010 között nagy állományselejtezést hajtottak végre, de az elektronikus dokumentumok vizsgálatához csak akkor érkeztek el, mikor az LSU könyvtára beszerezett egy fejlett, teljes szövegek indexelésén alapuló keresőeszközt (web-scale discovery service).

A szakirodalomból levonható tanulságok szerint a mechanikus vizsgálati módszerek és szempontok közül nem mindegyik érvényesíthető az e-dokumentumok esetében: például a kölcsönzések elemzése, a fizikai állapot vizsgálata, fölőspéldány-szűrés. Mások viszont – például a használati statisztika, az avulás vizsgálata – gond nélkül alkalmazhatók. Az e-dokumentumok polcokat ugyan nem foglalnak, de a virtuális térben is lehetnek rossz helyen. Ez érhető tetten például akkor, amikor a könyvtári katalógusban tartalmilag elavult könyvek a találati listák első helyein szerepelnek. Állományból való törlésüket nehezíti, hogy az értékesítő cég közreműködése is szükséges hozzá.

Az esettanulmány szerint az LSU könyvtára 2007-ig nagyon sok, csak egységes csomagban beszerezhető e-könyvet vásárolt a NetLibrary szolgáltatótól. Az összesen 52 ezer cím között 514 orvosi könyvről kiderült, hogy futószalagon készültek: tartalmukat számítógépes algoritmusok segítségével állították össze, nyilvános és közpénzből előállított webtartalmakból ollózva. A köztük levő nagyfokú hasonlóság teljesen feltűnésmentessé vált egy-egy nagy csomag számos dokumentuma között. A 2012-ben bevezetett, teljes szövegek indexelésével működő EBSCO Discovery Service keresőfelületén a relevancia sorrend szerinti találati listák első oldalait – a hamis dokumentumokban nagy gyakorisággal ismétlődő kulcsszavak miatt – teljesen betöltötték az ICON Health könyvcsoport darabjai. Ez vezetett végül a „lebukásukhoz”. A könyvtár katalógusából az azonos kiadó miatt könnyű volt őket törölni, de a szolgáltató állományából már nem. A NetLibraryt ugyanis időközben bekebelezte az EBSCO, így a könyvek is az EBSCO állományába kerültek. Mivel egy nem válogatható egységcsomag részeként szerepeltek, nem tudták eltávolítani őket. A rendszerkönyvtáros javaslatára és segítségével azonban sikerült a könyvtár EDS keresőfelületén a hozzájuk vezető linkeket eltávolítani. A levonható tanulság az esetből például, hogy a szolgáltatóknak biztosítaniuk kellene a lehetőséget, hogy a könyvtárak maguk tudjanak tételeket törölni az állományból, függetlenül attól, hogy egyedi vagy csoportos beszerzéssel kerültek oda. Azt is praktikus lenne biztosítani, hogy a szolgáltató platformján is lehessen bizonyos szempontok alapján tömegesen dokumentumot törölni.

(Fazokas Eszter)

Állományvédelem

217/2015

ROSENTHAL, David S. H.: What could possibly go wrong?. – Bibliogr. lábjegyzetben **In:** Bibliothek. – 39. (2015) 2., p. 180-188.

Res. német nyelven

Mi mehet tönkre?

Digitalizálás; Megőrzés

Több mint tíz évvel ezelőtt a kaliforniai Stanford Egyetem könyvtárainak LOCKSS (Lots of Copies Keep Stuff Safe = ha több példány van, nem vész el a könyv) programja olyan eszközöket készített, melyekkel gyűjteni és megőrizni lehet a világhálón publikált dokumentumokat.

A könyvtárosoknak a papíralapú világban két feladata volt, a tudósok ellátása dokumentumokkal és azok megőrzése a jövőbeli felhasználók számára. Ezt a feladatot több példány beszerzésével érték el. Közel húsz éve a stanfordi *HighWire Press* volt az úttörője a tudományos folyóiratok webes megjelenítésének (Journal of Biological Chemistry). Ekkor pusztult el a papíralapú rendszer két oszlópa, a példányok birtoklása és a többes példányok rendszere: ezután már nem vásárolták meg a folyóiratpéldányt, csak bérelték a hozzáférést a kiadótól.

A könyvtárosok aggodalmait eljutottak a Mellon Alapítványhoz, amely finanszírozta a feltáró munkát a stanfordi egyetemi és öt másik tudományos könyvtárban. Stanford elkészítette a LOCKSS rendszert, mely két megállapításon alapult: a papíralapú könyvtári rendszer több vonzó tulajdonsággal bír, s ezzel analóg módon az online világban is létrehozható egy ugyanilyen jellegű rendszer. (A rendszer kialakítását a Mellon mellett a Sun Microsystem és a Nemzeti Tudományos Alap támogatta.) A prototípus átdolgozását követően a biztonsági hibákat kijavítva a rendszer három fő védelmi funkciót használ.

A hosszú távú megőrzési rendszert a világ 150 könyvtárában használják, és a „RedHat” modellt alkalmazva (szabad szoftver, de a támogatásért fizetni kell) hét éve önfelkaroló, specialitása a szerzői jogilag védett publikációk megőrzése.

A digitális megőrzésre úgy tekinthetünk, hogy egy fekete dobozba beteszünk egy Petabyte-ot, és száz év múlva kivesszünk egy Petabyte-ot. A dizájn célja az

volt, hogy 50% legyen az esély, hogy belül minden változatlan marad, de megoldhatatlan az adatok biztonságos tárolása a weben, valamennyi el fog veszni belőle. A kérdés az, milyen veszélyektől akarjuk megvédeni adatainkat.

2005-ben a LOCKSS modellje az alábbi hat veszélyt tartotta fontosnak a tárolásban: média, hardver, szoftver, hálózati hibák, elavulás, természeti csapás, de a gyakorlat tapasztalatok mást mutattak (operátor tévedése, külső támadás, belső támadás, gazdasági hiba, szervezési hiba). Nem vették figyelembe a napkitöréseket és a klímaváltozás okozta társadalmi összeomlást. Minél többet költünk az adategységekre, annál nagyobb biztonságban vannak, de mivel nem korlátlan a költségvetésünk, ez korlátozza a lehetőségeinket.

A szerző ezután a tárolás módjait, anyagait veszi számba (diszk, szalag), majd az archív adatok használatára és a műszaki lehetőségekre – pl. a Kryder-törvényre (exponenciális növekedés a tárolókapacitásban) – tér ki, majd az adatvesztést és a tárolásra fordított kiadások problémáját vizsgálja.

Összegzésképpen a szerző, a LOCKSS program vezetője megállapítja, hogy 1) a költségek jelentik a megőrzés legnagyobb akadályát, 2) a tároló diszkek élettartama csak öt év, 3) az a gondolat, hogy az archivált adatok hosszú látenciájúak, az alacsony sávszélességű média esetében nem igaz, 4) a jövő tervezőinek meg kell majd oldaniuk az adatbányászat fenntartását és a költségek csökkentését.

(Murányi Lajos)

218/2015

THOMPSON, Cheryl A. – ROBERTSON, W. Davenport – GREENBERG, Jane: Where have all scientific data gone? : LIS perspective on the data at-risk predicament. – Bibliogr. jegyzetekben In: College & research libraries. – 75. (2014) 6., p. 842-861.

Hova tűnnek a tudományos adatok? Könyvtári szakemberek véleménye a veszélyeztetett adatokkal kapcsolatos jóslatról

Adatfeldolgozás; Felmérés; Hozzáférhetőség; Megőrzés; Tudományos kutatás

A tudósok hatalmas mennyiségű adatot „gyártnak”, amelyek azután nem megfelelő tárolóhelyre kerülnek, vagy nincs róluk nyilvántartás, veszélyeztetve ezzel létüket. A „veszélyeztetett adatok” jóslat jobb

megértése érdekében az Észak-Karolinai Egyetem Metaadat Kutatóközpontjában a DARI projektben részt vevő kutatók különböző környezetben, az információ kezelésével foglalkozó szakemberek körében végeztek felmérést. Ennek során az adatok jellemzőire vonatkozó információkat gyűjtöttek, és a megőrzési tervekről érdeklődtek. 43 információkezelő töltötte ki a kérdőívet. Az eredmények azt mutatják, hogy a veszélyeztetett adatok különböző formátumúak lehetnek, számos szakterülethez és tulajdonoshoz tartoznak, továbbá eltérő szabványokat képviselnek. A válaszadók többsége egyetértett azzal, hogy az adatok megőrzése fontos, és arra figyelmeztettek, hogy az adatok megosztásának legfőbb akadálya az idő. A tanulmány az adatmentés és az információkezelők képzése számára is tanulságokkal szolgál.

(Autoref.)

Lásd még 254

Feldolgozó munka

219/2015

MALITS, Andrea – SCHÄUBLE, Peter: Der digitale Assistent : halbautomatisches Verfahren der Sacherschliessung in der Zentralbibliothek Zürich. – Bibliogr. lábjegyzetben In: ABI-Technik. – 34. (2014) 3-4., p. 132-143.

Res. angol nyelven

Digitális asszisztens: a tárgyi feltárás félautomatikus módja a Zürichi Központi Könyvtárban

Gépi indexelés; Gépi osztályozás; Letöltés; Városi könyvtár

2013 júniusában integrálták a digitális asszisztent a Zürichi Központi Könyvtár feldolgozó munkájának folyamatába. A digitális asszisztensek rendszere az automatizált folyamatokat és az intellektuális tartalmi feltárást kombinálja: tárgyszó-javaslatok generálódnak, melyeket a szakreferensek bírálhatnak el. A dolgot a digitális asszisztens fejlesztését a tartalmi feltárás gyakorlatának a kontextusában vázolja általában, majd speciálisan a Zürichi Központi Könyvtárban. Ezután a rendszer különböző adatfeldolgozási folyamatait ismerteti, majd a statisztikák alapján mérleget vonnak a szerzők. A technikai jellemzők ismertetésével zárul a beszámoló.

(Autoref.)

Katalógusok

220/2015

OWEN, Will – MICHALAK, Sarah C.: Engine of innovation : building the high performance catalog. – Bibliogr. In: Information technology and libraries. – 34. (2015) 2., p. 5-18.

Nagy teljesítményű katalógus építése egy egyetemi könyvtárban

Egyetemi könyvtár; Gépi információkeresési rendszer; Online katalógus

Annak ellenére, hogy a szakirodalomban azt olvaszuk, hogy a webes keresőmotorok visszaszorítják a könyvtári katalógusokat, az Észak-Karolinai Egyetem Chapel Hill könyvtára a Triangle Reserch Libraries Network (TRLN) konzorcium tagjaival együttműködve megújította katalógusát. A TRLN négy tagja biztosítja a katalógusban azonosított nyomtatott dokumentumok 24 órán belüli szolgáltatását.

Bár a katalógus nem nyerheti vissza korábbi presztízsét, továbbra is nélkülözhetetlen lesz a könyvtárhasználók körében, még ha az irodalomkutatás későbbi szakaszában kap is majd szerepet. A kereső (discovery) interfész megújításához az Endeca szoftvert használták fel. A rendszer automatikusan felajánlja annak lehetőségét, hogy a már katalogizált tételek felkerüljenek a kötelező olvasmányok rövid kölcsönzési listájára. A katalógus össze van kötve könyvborítók, tartalomjegyzékek, digitalizált kéziratok metaadataival és szolgáltatásának lehetőségével. Az Endeca szoftvert a fejlesztés során fazettás navigációval látták el, amit összekapcsoltak a többszörös szűkítés lehetőségével és a rendszernek azzal a tulajdonságával, hogy bármelyik adatmezőben keres, így nagymértékben hasonlít a Google által kínált keresésekhez. Jelentős újítás a rendszerben, hogy a kulcsszavas keresés során felkínálja a Kongresszusi Könyvtár tárgyszavait is, anélkül hogy ennek a tárgyszókészletnek a szerkezetét ismernie kellene a felhasználóknak. A MARC és nem MARC alapú adatokat integráltan kezeli a rendszer, így képfájlok, videók és kéziratok kulcsszavas keresése is lehetővé vált egyetlen felületen.

(Koltay Tibor)

Lásd még 240

Információkeresés

221/2015

RAY, Joyce – LEVINE, Melissa: About the HathiTrust copyright search pilot study in Germany. – Bibliogr. láb-jegyzetben In: Bibliothek. – 39. (2015) 2., p. 175-179.

Res. német nyelven

A HathiTrust Németországban végzett szerzőjog-kutatási kísérletéről

Elektronikus könyvtár; Gépi információkeresés; Személynév; Szerzői jog

Az amerikai HathiTrust cég hatalmas digitalizáló vállalkozás, világszerte több mint 90 intézménnyel működik együtt (köztük van a Google, az Internet Archive és a Microsoft). Elsősorban partnerkönyvtárai számára szolgáltat, az általa digitalizált dokumentumok mindenki számára rendelkezésre állnak „a különböző jogszabályokban és licencekben foglaltak szerint”. Az USA-n kívül publikált művek esetében a kiadó ország szerzői jogi szabályait érvényesítik. Jelenleg közel 587 ezer német cím van a HathiTrust gyűjteményében, ez a legnagyobb nem angol nyelvű gyűjteményrész. Az anyag közel fele szabadon megtekinthető az USA-ban, mivel 1923 előtt jelent meg. Sok esetben csak a katalógusrekordokhoz lehet hozzáférni; de a teljes szöveges keresés ekkor is rendelkezésre áll.

A német szerzői jog szerint egy mű az utolsó jogtulajdonos halála után 70 évvel válik közkinccsé. A második világháború pusztításai következtében az észak-amerikai nagykönyvtárakban lévő német anyagnak nagy a jelentősége. A Humboldt Egyetem (HE) BTK dékánja, egyben a Könyvtár- és Információtudományi Tanszék vezetője egy kísérleti projektet kezdeményezett. Német könyvtáros hallgatók német művek esetében tesztelték a szerzők halálozási évének megállapítására kidolgozott protokollt.

A projekt 2013 áprilisa és júliusa között zajlott 5 hallgató részvételével, akiket két amerikai könyvtáros irányított. A hallgatók alaposan tanulmányozták a német szerzői jogi törvényt, különösen a 2013. évi kiegészítését (amely az EU 2012. évi, árva művekkel foglalkozó irányelveire épül). Ez a digitális másolat elkészítését megelőzően gondos jogtulajdonos-kutatást ír elő annak megállapítására, hogy a szerző él-e még, illetve mikor hunyt el.

A hallgatók gondosan követték a HathiTrust előírásait (Copyright Review Management System, CRMS), egy-egy művel mindig legalább ketten foglalkoztak. Megállapításukat keresőnaplóban dokumentálták. A keresés egy 125 kötetet tartalmazó jegyzékkel kezdődött (görög és latin művek német kiadásai 1873 és 1933 között). Mivel a cégnek a HE nem partnere (csak egyetlen európai partnere van egyébként), a hallgatók nem használhatták azonosításra a digitalizált szövegeket, hanem berlini könyvtárakban kellett keresniük a fizikai példányokat, és azokat kellett összevetniük a Hathi katalógusrekordjával. A művek legtöbbje rendelkezésre állt a HE központi könyvtárban. A szerzői jogi kutatás természetesen nem a klasszikus szerzőkre, hanem a későbbi szerzőkre (szerkesztőre, fordítóra stb.) irányult. A szükséges kereséseket a német szerzői jogi törvény által a gondos kutatáshoz megadott forrásokban végezték el. A címlapokat és egyéb meghatározott oldalakat lefényképezték.

A hallgatók a projekt végeztével összefoglalták megfigyeléseiket. A legátfogóbb nyilvánosan hozzáférhető azonosítási forrásnak a VIAF-ot találták. Javaslatuk szerint nemzeti könyvtári adatokat hitelesnek kell tekinteni, még akkor is, ha nem a kiadó országból származnak; illetve több nemzeti könyvtár bejelentése után az adatokat hitelesnek kell tekinteni. A megbízható kereséshez a konkrét esetben szükségesnek ítélték a német nyelvtudást. Megállapították, hogy az árva művek esetében a német jogszabály csak korlátozottan használható. A Google keresés kiegészítő forrásként kiválóan bevált. Németországban hasznosnak vélték a helyi és az egyetemi archívumokat, bár ezek nyilvánartásai egyelőre még nincsenek gépesítve.

A projekt előnyei: a részt vevő hallgatók gyakorlati tapasztalatokat szereztek, a HathiTrust és partnere, a Michigani Egyetem tesztelhetette keresési protokollját. Az ellenőrzött címek szinte mindegyike nyilvánosan elérhetővé vált. A projektet gondozó amerikai könyvtárosok szerint hasznos lenne, ha a HE és más európai egyetemek partnerként csatlakoznának a Hathi-konzorciumhoz (ekkor – egyebek mellett – a digitális másolatokat is felhasználhatnák). A jelenlegi projektet érdemes lenne hasonlókkal folytatni, megfelelő előkészítés után. A hallgatók olyan színvonalasan dolgoznak, hogy elfogadhatók megbízható kutatókként.

(Hegyközi Ilona)

222/2015

SADEH, Tamar: From search to discovery. – Bibliogr. lăbjegyzetben In: Bibliothek. – 39. (2015) 2., p. 212-224.

Res. angol nyelven

A keresés és a discovery rendszerek

Gépi információkeresés; Gépi információkeresési rendszer; Használói szokások; Információkeresési rendszer értékelése

Az elmúlt néhány évben a könyvtárhasználók a könyvtári katalógusokban és tudományos adatbázisokban való keresésről áttértek a könyvtári ún. discovery rendszerekben való keresésre. Ez a váltás alapvető változást hozott az információkeresés folyamatában. A discovery rendszerek hozzáférést biztosítanak a tudományos dokumentumok nagy, sokszínű információs világához tekintet nélkül a dokumentumok helyére, formátumára, és hogy a könyvtár megvásárolta-e vagy csak előfizeti őket. Ugyanakkor ezek a rendszerek általában egyszerű, Google-szerű keresést kínálnak alapbeállításként – napjaink használói elvárásaihoz alkalmazkodva. E keresési típus esetében a felhasználók nem sokat bajlódnak a kérdéseik megfogalmazásával, és így nagy találati halmazokat kapnak, ezért a discovery rendszerek a relevancia-sorrendre és azokra az eszközökre fókuszálnak, melyek segítik a felhasználót a könnyű navigálásban, és finomítják a kapott találati eredményeket. A könyvtárosok örömmel fogadták a discovery szolgáltatások fejlődését, mert olvasóikat segítették. Ugyanakkor az új helyzet új problémákat is okoz a már kialakított könyvtárosi gyakorlatban, mert meghaladja a könyvtárosok rendszeres, ellenőrzött keresési szemléletét. Az információkeresés és az információkereső modellek vizsgálata, valamint a könyvtári discovery rendszerek új technikai adottságainak áttekintése azt mutatja, hogy az ilyen rendszerek segítik a mai felhasználót, és könnyebbé teszik a szakirodalom-kutatást, mint a hagyományos rendszerek

(Autoref.)

223/2015

VALACHOVÁ, Zuzana: Discovery služby v knižnično-informačných inštitúciách In: ITlib. – 18. (2015) 2., p. 16-22.

Discovery szolgáltatások a könyvtárakban és információs intézményekben

Felmérés; Felsőoktatási könyvtár; Gépi információkeresési rendszer; Szolgáltatások használata

A cikk egy 2014–2015-ben készült szakdolgozat kutatási eredményeit mutatja be, amely azt vizsgálja, milyen hatással vannak a discovery szolgáltatások a felsőoktatási könyvtár információforrásainak használatára Szlovákiában és további tíz országban. A discovery szolgáltatásokat az eddigi kutatások technológiai szempontból (gyorsaság, relevancia, találati pontosság) és használói oldalról (milyen az értékelésük, összevetésük a hagyományos kereskedelmi böngészőkkel) vizsgálták. Más kutatások a funkcionalitásuk, népszerűségük, megbízhatóságuk szempontjából elemezték őket.

A discovery szolgáltatások összefoglalóan azokat az információkereső eszközöket jelentik, amelyek átveszik a nagy keresők (Google, Yahoo stb.) módszereit, hogy egyszerűsítsék, gyorsítsák a könyvtárak elektronikus információforrásainak, online katalógusainak a használatát. Alapvető vonásuk a keresés egyetlen keresőmezőre szűkítése, valamint a személyre szabott, egyedi keresések gazdag lehetősége. A discovery szolgáltatások előnye a keresést biztosító nagy közös index, a relevancia szerinti rendezés és a fazettás osztályozás. Ezek megkönnyítik a használó számára a keresési folyamatot, a másik oldalon pedig a könyvtárak maguk döntik el, hogy mely szolgáltatásukat indexeltetik, mennyire engedik be a szűrőfeltételeket a katalógusaikba, forrásaikba.

A kutatás azt vizsgálta a felsőoktatási könyvtárakban, hogy a használók mennyire elégedettek a discovery szolgáltatásokkal, milyen problémákkal találtak használatuk során. Kíváncsiak voltak arra, hogy a discovery szolgáltatások milyen hatással vannak a könyvtárhasználatra, befolyásolják-e az előfizetett adatbázisok használatát, a könyvtárak látogatottságát. A kérdőívet elektronikusan készítették el, e-mailben küldték ki a könyvtáraknak. A kutatásba 41 külföldi (ebből 6 cseh) 5 szlovák, összesen 46 felsőoktatási könyvtár kapcsolódott be. (A külföldiek között angol, belga, horvát, holland, kanadai, magyar, német, lengyel, USA-beli, svéd könyvtárak szerepeltek.) A válaszadó könyvtárak közül 25 használja az EBSCO Discovery Service-t, 15 a ProQuest-ét, 6 a Primo-t (Ex Libris), 1 a WorldCat szolgáltatását, 2 a VuFind-ot.

7 kutatási kérdéskört tettek föl, hipotézisekkel, összesen 15 kérdést tartalmazott a kérdőív.

Az első kutatási kérdés arra volt kíváncsi, hogy a discovery szolgáltatások bevezetése a könyvtárakban

hatással volt-e az előfizetett elektronikus adatbázisok használatának növekedésére, feltételezve a pozitív hatást. A könyvtárak 39%-a megerősítette a feltételezést, köztük a növekedés külföldön 85%-os, a cseh és szlovák könyvtárakban 16%-os volt.

A második téma azt firtatta, hogy a discovery bevezetése hatással volt-e a könyvtárhasználók számának növekedésére. A hipotézis negatív eredményt várt, már csak a bevezetés óta eltelt idő rövidege miatt is. A válaszok döntetlen eredményt hoztak, 33% pozitív, 33% negatív lett.

A harmadik kérdés arra vonatkozott, hogy gyakrabban használják-e a discovery szolgáltatást a használók, mint a könyvtári OPAC-ot. A feltételezés, hogy gyakrabban használják, nem igazolódott sem a külföldi, sem a hazai könyvtárakban. A kérdés ugyanakkor nem volt releváns ott, ahol a katalógust már csak a discovery szolgáltatás részeként lehet elérni (pl. USA). A megoszlási arány az igen válaszok között a discovery javára a katalógussal szemben 68%-os volt a külföldi, és 25%-os a hazai könyvtárakban.

A negyedik kérdés a használók discovery szolgáltatásokkal való elégedettségére vonatkozott. A pozitív hipotézist csak a külföldi könyvtárak igazolták vissza, a hazaiak nem. Az elégedettség okaira is rákérdezett a kérdőív, melyek között kiemelkedően szerepelt az egységes felület előnye a keresésben. Ám a speciális témák kutatói jobban szeretnek a szakterületi adatbázisokban keresni.

Milyen érvek szólnak a könyvtárak részéről a discovery bevezetése mellett? Feltételezték, hogy ezzel a szolgáltatással javítani lehet az információforrások elérhetőségét. A feltevés beigazolódott, 77% válaszolta, hogy jobb lett a hozzáférés az információforrásokhoz.

Mit várnak a könyvtárak a discovery szolgáltatásoktól? Itt azt feltételezték, hogy a könyvtárak a saját információforrásaik használatának növekedésével is számolnak. A feltevés nem igazolódott sem a külföldi, sem a hazai könyvtáraknál.

Az utolsó kérdéskör a discovery szolgáltatások jövőjéhez kapcsolódott feltételezve, hogy a könyvtárak többsége továbbra is tervezi használatukat. A feltevést a válaszadók 78%-a igazolta pozitív válaszával. A felmérés tárgyilagosan számba vette azokat az előnyöket és hátrányokat is, amelyek a discovery szolgáltatások mellett és ellen szólnak.

(Prókai Margit)

Lásd még 220, 238

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

224/2015

LITSEY, Ryan [et al.]: Interactive kiosk at the Texas Tech University libraries In: Journal of access services. – 12. (2015) 1-2., p. 31-41.

Interaktív kiosk a Texasi Műszaki Egyetem Könyvtárában

Egyetemi könyvtár; Ember-gép kapcsolat; Könyvtárpropaganda; Referenz; Tájékoztatói eszköz; Tipográfiai szerkesztés

A könyvtárak mindig igyekeznek új szolgáltatásokat fejleszteni. A Texasi Műszaki Egyetem Kioszktervező Csoportja abból indult ki, hogy a kiosk egy számítógéppel vezérelt médium, megfelelően elhelyezve elektronikus információkat és szolgáltatásokat nyújt. Típusai:

1. információterjesztő és reklámhordozó – a kommunikáció egyirányú,
2. interaktív: a használók érintőképernyőn (ritkábban billentyűzettel) vihetnek be információt (név, dátum, kód),
3. tranzakciós – a kommunikáció a használó és a rendszer között kétirányú.

A Texasi Műegyetemen a 2. típus billentyűzet nélküli, korlátozottan interaktív változatát fejlesztették azoknak, akik valamilyen nem akarnak a tájékoztató pulthoz menni és a könyvtárba újonnan érkezők számára. A projektben a könyvtárból a kommunikációs és marketingosztály, két programozó, valamint az olvasószolgálati osztály vett részt.

A tartalom/információs igények meghatározásához a 2012. augusztus-decemberi időszakot vették alapul, amikor a tájékoztató szolgálat több mint 19 ezer kérdést válaszolt meg. Ezekből kiválasztották a 6 leggyakrabban feltett kérdést; mindegyik a szolgáltatást érintette. A fejlesztők az olvasók mellett a nem hagyományos használókra (szülők, látogatócsoport, adományozók stb.) is gondoltak, számukra a tartalmat érdekes, a könyvtárról és az épület történetéről szóló információkkal egészítették ki. A cél egy könnyen használható, a hallgatók tájékozódását segítő, az eseti látogatók komfortérzetét növelő eszköz fejlesztése volt.

A grafikai tervezés elvei:

1. Következetesség: ez tartja egyben az egész dizájnt, a színharmóniát, az illusztrációk stílusát, a betűtípusokat. A kölcsönzési osztálytól kapott informá-

ciókat, adatokat és másolatokat 3 csoportba osztották: érdekes történetek a könyvtárról, körséta a könyvtárban, gyakori kérdések.

2. Érzékelhetőség: a dizájn olyan legyen, hogy az olvasók lássák, interaktív készülék előtt állnak. Ehhez 5 bevezető diát készítettek egyszerű feliratokkal, néhány mozgó grafikát, hangot a videofelvételekhez.
3. Tanulhatóság: a felhasználóbarát interfésznek következetes módszereket és a használók által megszokott elemeket kell tartalmaznia.
4. Előreláthatóság: valójában a kiosk célja, hogy az olvasók leggyakoribb kérdéseire mindig legyenek válaszok.
5. Visszacsatolás: a hatékonyság folyamatos figyelése egy beépített követő programmal és adatgyűjtéssel.

A könyvtár legkeresettebb helyiségeinek megtalálását segítő videók az idegenvezető egy hallgató az egyetem pólójában, az irányokat nyilak és vastag betűs szövegek mutatják. A mobilkészülékekre is letölthető videókat QR-kódok egészítik ki.

A kiosk ötlete nyomán hároméves kampány indult a könyvtári szolgáltatások reklámozására. Nyomtatott és digitális poszterek kerültek a könyvtárba, a campuson az épületekre és a közöttük közlekedő 32 buszra. A kiosknak az átfogó kampányba integrálásától azt remélték, hogy többen keresik a nyomtatott és e-reklámanyagokat, a következetesség elve erősíti a marketingmunkát.

Minden könyvtár törekszik arra, hogy a fejlesztések minél kevesebbe kerüljenek. A kiosk tervezésekor 3 célt követtek: kihasználni a nagy képernyő előnyeit, a tartalmat más készülékeken is lehessen használni, animációs elemek hívják fel az arra járók figyelmét. A stabilitás biztosításához a Google Chrome teljes képernyős változatát használták, egy MySQL adatbázis a betöltött oldalakat és az egyes oldalakat a gombnyomásokat rögzítette. A fejlesztés főállású munkatársra számítva két hónapot vett igénybe.

A 2013. évi őszi szemeszter alatt a kioszkot átlagosan naponta kilencszer használták, legtöbbször 17 óra után. Ebből azt a következtetést vonták le, hogy a kiosk jól működik, képes a kérdezők elirányítására, a leggyakrabban használt kérdéseket jól választották meg; a kevésbé használt kérdéseket figyelni, cserélni kell. A jövőben többet kell foglalkozni a technológiai kérdésekkel, a kis képernyős alkalmazás fejlesztésével.

(Viszocsekné Péteri Éva)

225/2015

YANG, Sharon Q. – DALAL, Heather A.: Virtual reference : where do academic libraries stand? In: Computers in libraries. – 35. (2015) 4., p. 4-10.

Online tájékoztatás: hol tartanak a felsőoktatási könyvtárak?

Felmérés; Felsőoktatási könyvtár; Online üzemmód; Referenz

A mérettől, a típustól, a személyi leépítésektől és költségvetési megszorításoktól függetlenül a felsőoktatási könyvtáraknak meg kell találniuk a módot a megfelelő tájékoztatási rendszer kialakításához, ami sok esetben online, valós idejű tájékoztatást jelent. A cikkben ismertetett vizsgálatban az észak-amerikai egyetemek és főiskolák jegyzékéről véletlenszerűen választottak ki 362 intézményt (14%), hogy megvizsgálják könyvtárait. A felmérés során az intézmények honlapját elemezték a következő szempontok szerint: 1) a könyvtári szolgáltatások elérhetőségének időtartama, 2) a könyvtár által kínált tájékoztatási szolgálat és megjelenítése, reklámozása, 3) a könyvtár által nyújtott csevegő-szolgáltatás és az azzal kapcsolatos információk (elérési idő, a program használata), 4) a könyvtár által nyújtott egyéb, nem helybeni szolgáltatások (e-mail, telefon, sms, skype).

A mintában szereplő intézmények 5,8%-ával kapcsolatban nem találtak adatot: vagy nincs weboldaluk, vagy csak beiratkozott olvasóként való bejelentkezés után elérhető. A szerzők a könyvtárakról statisztikai adatokat is gyűjtöttek: a beiratkozott olvasók száma, a hallgatók éves tagsági díja, az egyetemen/főiskolán elérhető legmagasabb képzettségi szint, illetve típusa (nyílt, magán, profitalapú).

Az eredmények alapján a felsőoktatási könyvtárak 47,5%-a (172) nyújt csevegő-szolgáltatást. Az ehhez alkalmazott programok a következők: LibraryH3lp (71), QuestionPoint (30), LibChat (10), Zoho (10), KnowItNow24x7 (7). A szolgáltatás alkalmazói közül a többség (113 könyvtár, 31,2%) aloldalán jeleníti meg a csevegőfelületet, míg 59 (16,3%) beépítette központi weboldalába. A munkaerő megoldására többféle módszert alkalmaztak: 72,7% (125 intézmény) saját dolgozói végzik a tájékoztatást, míg 19,8% (34) konzorciumi felállásban. 7,5% (13) mind a két megoldást használja.

A könyvtárak 6%-a használ üzenetküldő alkalmazást (IM): Yahoo (16), AOL Instant Messenger (15), Google Talk/Hangouts (13), MSN (10), IM (3), ICQ

(2). A könyvtárak mindössze 23,8%-a (86) biztosítja a lehetőséget arra, hogy a felhasználók sms-ben vagy mms-ben tegyenek fel referenz kérdéseket. Tudásbázis-alapú technológiákat 42 könyvtár használ, közöttük pedig a Springshare LibAnswers nevű programja a legnépszerűbb (ezt használja 91%-uk, 38). Az intézmények 65,2%-a (236) tart fenn külön e-mail címet, melyen keresztül a felhasználók közvetlenül a tájékoztató könyvtárost érhetik el, 17,7%-uk (64) a könyvtár, 1,4%-uk az egyetem központi e-mail címét közli csupán. 36 könyvtár semmilyen e-mail elérhetőséget nem ad meg a honlapon. Hasonló az arány a telefonszámokkal is: 59%-nál találunk közvetlen telefonszámot a tájékoztatókhoz, 22% központi könyvtári számot ad, 3% az anyaintézmény telefonszámát közli, 10% pedig semmilyen számot sem ír ki. A könyvtárak közül mindössze 1 nyújt lehetőséget a skype-on keresztüli csevegésre, vagyis összesen hét különböző típusú technológiát használnak a tájékoztatásban.

Az online tájékoztatás igénybevételének lehetőségéről a könyvtárak 68%-a közöl információt, a többiek egy aloldalon tették meg ezt. A főoldalon használt leggyakoribb elnevezések a „Kérdezze a könyvtárost”, „Csevegés”, „Kérdezzen minket”, „Kutatási segítség”, „Kapcsolat” és „Segítségre van szüksége?” Varianciaelemzés (ANOVA) alkalmazásával a szerzők arra a következtetésre jutottak, hogy a jó szolgáltatás alappilléreinek tekintett szempontoknak (hosszabb szolgáltatási idő, többféle technológia, csevegő-szolgáltatás) főleg a nagyobb és drágább, illetve azok a nyilvános (állami) intézmények tudnak megfelelni, melyek magasabb szintű képzettséget kínálnak, vagyis ők nyújtják a legjobb tájékoztatási szolgáltatásokat az interneten.

(Jávorka Brigitta)

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

226/2015

BAICH, Tina: Open access : help or hindrance to resource sharing? In: Interlending & document supply. – 43. (2015) 2., p. 68-75.

Segíti vagy akadályozza-e a nyílt hozzáférés a forrás-megosztást?

*Együttműködés -belföldi; Elektronikus dokumentum; Fel-
mérés; Könyvtárközi kölcsönzés*

Az Indiana Egyetem-Purdue Egyetem, Indianapolis (a továbbiakban: IUPUI) könyvtárában egy felmérés során azt vizsgálták meg, hogy a nyílt hozzáférésű (azaz digitális, online elérhető, ingyenes, szerzői jog vagy licenckel által nem korlátozott; a továbbiakban: OA) dokumentumokra hány könyvtárközi kölcsönzési kérés irányult 2011 júliusa és 2013 júniusa között, mekkora volt ezek aránya az összes kérésen belül, és az OA milyen hatást gyakorol a forrásmegosztásra. (Az OA dokumentumok körébe tartozik a szürke irodalom, az e-disszertációk, bizonyos folyóiratok és egyéb dokumentumok.) Az adatokat összevetették egy 2004-es felmérés eredményeivel. A vizsgált időszakban az OA dokumentumokra irányuló kérések száma nőtt, míg az összes kérés mennyisége nem változott.

Az IUPUI repozitóriuma 2003-ban létesült, mai neve IUPUI ScholarWorks. E-disszertációkat és doktori értekezéseket tartalmaz, 2005 óta működik a beadási kötelezettség. Az egyetemen 2008-ban indult az első nyílt hozzáférésű folyóirat. 2013 óta egy pénzalap támogatja a nyílt hozzáférésű, lektorált, a szerzőktől díjat kérő folyóiratokban való publikálást. A könyvtár Resource Sharing and Delivery Services (RSDS) részlege az OCLC ILLiad kezelőrendszerét használja.

A könyvtárközi kölcsönzési (KK) munkafolyamat a következőképpen zajlik: az USA-ban 1923 előtt megjelent művek szabadon hozzáférhetőek. KK kérés indítása előtt ingyenes elektronikus példányokat keresve az ILLiad különböző adatbázisokban (HathiTrust, Internet Archive, Google, Google Search) automatikus hasonlítást végez. Hasonló forrásként használják a ProQuest Dissertations and Theses (PQDT) adatbázist. Cikkek kérése esetén a RapidILL rendszert használják, amely az elektronikus folyóiratok nyílt hozzáférésű helyi állományát és a PubMed Central, valamint a DOAJ adatbázisokat is átvizsgálja. Az 1922 után megjelent könyvek és könyvfejezetek esetében ilyen hasonlítást az egyéb lehetőségek kimerítéséig nem végeznek, de az OCLC adatai között sokszor rábukkannak az OA változatokra.

2011 óta az OA dokumentumok beszerzése iránti kérések 24–34%-kal nőttek. A jelentős növekedés ellenére ezek az összes kérésnek csak 7%-át teszik ki. Kiderült, hogy e kérések 74%-át egyetemi hallgatók kezdeményezik, akik feltehetőleg nem ismerik

a nyílt hozzáférés előnyeit és a rendelkezésükre álló hatalmas tudáskorpuszt.

A 2012–2013-as időszakban 1557 esetben regisztráltak OA dokumentum iránti kérést. 72%-uk vonatkozott cikkekre, túlnyomórészt a zöld úton elérhetőekre. A könyvek és könyvfejezetek 8%-ot tettek ki. 60%-uk elérhető volt a HathiTrust vagy az Internet Archive gyűjteményében. A disszertációk aránya 9%-os volt, 93%-ukat megtalálták valamely nyílt repozitóriumban. További források: a PQDT Open vagy a PQDT előfizetéses adatbázisa. Konferenciaanyagokra és kutatási jelentésekre irányult a kérések 3%-a; ezek harmadát megtalálták a kibocsátó intézmény weboldalán.

Összesen 7626 kérést teljesítettek, 61%-ukat a könyvtár elektronikus gyűjteményéből. A használokról kiderült, hogy nehezen igazodnak el az online információs környezetben: önálló keresés helyett hajlamosak inkább azonnal KK-t indítani. Ezért úgy tűnhet, hogy a nyílt hozzáférésű dokumentumok inkább akadályozzák, mint segítik a forrásmegosztást, mivel a könyvtárosok számára pluszmunkát jelentenek. Az előnyök ugyanakkor világosak, a nyílt hozzáférés három módon segíti a forrásmegosztást: 1. jobb a kérések teljesítésének lehetőségei (pl. a disszertációk és a szürke irodalom esetében), 2. gyorsabb és 3. olcsóbb a szolgáltatás (nincs kölcsönzési és szállítási költség). A használókat meg kell tanítani a közvetlen keresésre, és ezt a könyvtárosképzés tananyagában is szerepeltetni kell. Segíthet az is, ha az érintetteknek intuitív, használóbarát rendszerek és interfészek állnak rendelkezésükre.

(Hegyközi Ilona)

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

227/2015

BOLDYREVA, Irina Sergeevna: Povyšenje ázykovoj i informacionnoj kompetencii migrantov v processe mul'tikul'turnogo obsluživaniâ : opyt publicnyh bibliotek FRG In: Bibliotekovedenie. – (2015) 2., p. 85-90..

**A bevándorlók nyelvi és információs kompetenciájának fejlesztése a multikulturális ellátás során: a német köz-
könyvtárak tapasztalatai**

Használók képzése; Közművelődési könyvtár; Nemzeti-ségi olvasó; Nyelvismeret -használóké

Németország az Európai Unió legnépesebb országa, lakosainak száma 80,5 millió. A 2013. évi népszámlálás során 190 országból 16,3 millió főt regisztráltak bevándorlóként; ide sorolják az 1950 után érkezetteket, azokat a Németországban született gyerekeket, akiknek legalább egyik szülőjük bevándorló, és az országban élő külföldieket. A bevándorlók mintegy 10%-a német állampolgár; 69,4% európai születésű, 36,6% EU-tagországból jött. A legtöbben Törökországból, Lengyelországból és az Oroszországi Föderációból érkeztek, ezt követi Kazahsztán és Románia. A munkavállalók többsége olasz és görög.

Néhány évvel ezelőtt Angela Merkel kancellár a multikulturális társadalom koncepciójának kudarcáról beszélt: a bevándorlók német nyelvismerete csekély, növelik a munkanélküliséget, nem fogadják el a különböző kultúrák együttélésének alapvető szabályait. A német könyvtári egyesületek és a könyvtárosok szerint az információhoz való egyenlő hozzáférés biztosításával a közkönyvtárak szerepe nőni fog.

Az IFLA ajánlásainak megfelelően a közkönyvtárak feladata a soknemzetiségű lakosság kiszolgálása. A multikulturális könyvtári ellátás egyaránt jelenti a multikulturális információellátást és a hagyományosan elhanyagolt etnográfiai csoportok speciális igényeinek kielégítését. A német könyvtárosok a politikai felhang miatt a „multikulturális” jelző helyett az „interkulturális” könyvtári ellátás fogalmat részesítik előnyben. A németek másképpen értelmezik a „multikulturális használó” fogalmát is, helyette a „migrációs múltú olvasót” használják.

A témát a bevándorlóknak a könyvtárak következetes és célirányos támogatásával megvalósuló integrációja teszi aktuálissá. A munka a 2007. évi országos integrációs tervben megfogalmazott feladatok különböző társadalmi csoportok önkéntes vállalásaira épülő megvalósítását segíti elő. Eszerint a közkönyvtárak feladatai:

1. a bevándorlók tanulásának segítése az integrációs tanfolyamokon,
2. művelődésük támogatása egész életük során a társadalomba való beilleszkedésük érdekében,
3. a gyerekek fokozatos német nyelvtanulásának segítése egészen kis kortól,
4. a gyerekek támogatása az iskolai tanulásban.

A közkönyvtárakat az integrációban egyenlő jogú partnerként kezelik, a feladatra a Német Könyvtári Szövetség 2006-ban 9 fős speciális bizottságot ho-

zott létre. A bizottság munkájában szem előtt tartja az IFLA-dokumentumokat, de csak ajánlásokat tud elfogadni, mivel nincs egyetértés az IFLA irányadó dokumentumaiban megfogalmazott elvek alkalmazhatóságában.

Az állam támogatja azt a tendenciát, hogy a könyvtárak művelődési és kulturális központokká alakuljanak, példaként a Duisburgi Városi Könyvtárban működő „Török Könyvtár” szolgál.

A könyvtárak nyelvi integrációs munkája a bevándorlókat a nyelvi kompetenciák elsajátításában segíti; a gyakorlatban ez a nyelvtanulás optimális feltételeinek megteremtését jelenti, elsősorban speciális nyelvi segédletekkel, műszaki felszereltséggel és szabad helyiségek biztosításával. A könyvtárak támogatják az információs kompetencia (azaz az információs igények meghatározása, információkeresés, a találatok értékelése és hasznosítása) fejlesztését, mivel a bevándorlók információs műveltsége általában alacsonyabb, mint a helyi lakosságé, kompetenciájuk struktúrája eltér a megszokottól. A kompetenciákat szaktanfolyamokon és a könyvtári szolgáltatás során kell fejleszteni, az információs kompetencia az olvasói igények kielégítésével alakítható. A bevándorlók olvasói igényei a következőképpen csoportosíthatók:

1. a fogadó ország nyelvének megtanulása,
2. az anyanyelv megőrzése az első generációban, ismerete a következőkben,
3. az információs és kulturális kapcsolatok fenntartása a szülőhazával ott kiadott újságok, könyvek olvasása, anyanyelvi AV-anyagok nézése/hallgatása,
4. információk a bevándorlók nemzeti kultúrájáról, elsősorban a helyi lakosság számára.

(Viszocsekné Péteri Éva)

228/2015

LAZAR, Jonathan – BRIGGS, Irene: Improving services for patrons with print disabilities at public libraries. – Bibliogr. In: The library quarterly. – 85. (2015) 2., p.172-184.

A közkönyvtári szolgáltatások javítása azok számára, akik nem képesek a nyomtatott dokumentumokat használni

Megyei könyvtár; Testi fogyatékos olvasó; Vak könyvtár-használó

A múltban a közkönyvtárak főleg nyomtatott dokumentumokat szereztek be. A fogyatékkal élőknek

van egy csoportja, akik nem látják, nem tudják fel dolgozni vagy fizikailag kezelni a nyomtatott dokumentumokat; őket gyakran a vakok és fogyatékkal élők könyvtárába (Library for Blind and Physically Handicapped, LBPH) irányítják. A digitális formátumban beszerzett anyagok már a közkönyvtárakban is lehetővé teszik a fogyatékkal élők e csoportjának a kiszolgálását.

Az USA-ban az 1990. évi törvény írja elő, hogy a közkönyvtárak feladata a fogyatékkal élők ellátása. Korábban a testi fogyatékosokat a közkönyvtárak, a nyomtatott anyagokat használni képteleneket a Kongresszusi Könyvtár Nemzeti Könyvtári Szolgálat (National Library Service) látta el. Minden államban egy könyvtár a Szolgálat kihelyezett részlegeként működik, itt elérhetők az alternatív (öregbetűs, Braille-írású vagy digitális) formátumú anyagok. A szerzői jogi törvény kivételt tesz az LBPH-kkal: kizárólag a vakok és egyéb fogyatékkal élő számára speciális formátumban másolhatják az anyagokat. A közkönyvtárak az LBPH-kat nem tudják helyettesíteni, csak kiegészítik azokat.

A Baltimore-i Megyei Könyvtár (Baltimore County Public Library, BCPL) Maryland állam egyik legnagyobb közkönyvtára, 19 fiókja és 4 mozgókönyvtára van. 2014-ben több mint 11 millió egységet kölcsönzött, emellett 74 ezer letölthető hangos könyvet és 399 ezer e-könyvet és -folyóiratot.

A Towson Egyetemen a 2014. évi tavaszi osztály a vakoknak történő fejlesztésekkel foglalkozott, általában az információs rendszerekben és technológiákban kezdő egyetemistákból állt. A hallgatók a szemeszter elején 4 olyan intézménybe látogattak, ahol megismerkedhettek a vakokkal, a számukra történő fejlesztésekkel. Az osztály a BCPL-lel együttműködve vizsgálta, hogyan lehet a könyvtári szolgáltatásokat elérhetőbbé tenni a vakok számára.

Öt területet tanulmányoztak:

1. webes elérés;
2. a könyvtárosok figyelme és képzése;
3. a könyvtár fizikai környezete;
4. a könyvtár kínálata (adatbázisok, anyagok és eszközök): mi van, és minek kellene lennie;
5. marketinganyagok: mit, hogyan és hol lehet látványosabbá tenni.

Javaslatok – eredmények

1. Korábban a BCPL honlapja menürendszerben épült fel; ma minden oldalnak van egy csak szöveges változata. A javaslatok a navigációs menü módosítását, a pdf-fájlok felolvashatóvá tételét, egyes jelek szavakkal történő helyettesítését érintették.

A honlap elérhetőbbé vált, de a digitális könyvtár és az online adatbázisok egyelőre nem.

2. A BCPL-ben 2007-ből volt egy útmutató a fogyatékkal élő olvasók kiszolgálásához, ezt a könyvtárosok nagy része nem ismerte. Új anyagok, online videó készült arról, hogy kell az olvasókkal beszélni, a kölcsönözhető iPadet használni, Maryland más könyvtárait ajánlani.
3. A fejlesztés a vakoknak a tájékozódást és a mobilitást tanító tanár listájára épült. A látogatások során a hallgatók értékelték a Braille jeleket a könyvtárban és a külső környezetben, a fizikai korlátokat a könyvtáron belül és a bejáratnál.
4. A BCPL online katalógusának és 4 legnagyobb adatbázisának értékelésekor azt tapasztalták, hogy az olvasást segítő műszaki eszközök elosztása a fiókok között nem arányos. 2014 nyarán folyt a számítógépek megújítása, a könyvtár a képernyőolvasókat ingyen kapja. Szükség lesz kölcsönözhető fülhallgatókra. Figyelní kell az adatbázis-beszerzési szerződések tartalmára: jelenleg hiányoznak az elérhetőség nyelvére vonatkozó pontok.
5. A 8 felkeresett fiókkönyvtár egyikében sem volt sem öreg betűs, sem Braille-írásos marketinganyag, a honlapokon a Könyvtári szolgáltatások menüpontban csak kevés információ volt. A rendezvények meghirdetésekor azt is fel kellene tüntetni, melyik rendezvényt tudják a vakok is látogatni.

A BCPL-ben az olvasók igényeinek figyelembevételével készítik el a következő év munkatervét. 2014 nyarán az új igazgató az elérhetőség növelését tűzte ki a projektben megfogalmazott ajánlások alapján.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

229/2015

VILAR, Polona – BON, Milena: Children and young adults – hospital patients, prisoners, and with developmental disorders – who cannot come to Slovenian public libraries : a national survey. – Bibliogr. In: Libri. – 64. (2014) 4., p. 350-368.

Gyermekek és fiatalok – kórházi betegek, rabok és fejlődési zavarokkal küzdők – akik nem járhatnak a szlovén közkönyvtárakba: országos felmérés

Felmérés; Gyermek- és ifjúsági olvasók; Közművelődési könyvtár

A cikk az első olyan (szlovén) országos felméréséről számol be, amely a közkönyvtári szolgáltatásokat háromféle használói csoport szempontjából vizsgálja: kórházi betegek, bebörtönzöttek és fejlődési zavarokkal küzdők. A vizsgálat két részben zajlott: először adatokat gyűjtöttek a potenciális használókról, majd 2012-ben és 2013-ban ezt felhasználva térképezték fel a szlovéniai közkönyvtárak meglévő szolgáltatásait. Az eredmények azt mutatják, hogy az érintett három csoportból kettő (a kórházi betegek és a ra-

bok) jobban behatárolható, így az olyan területeken működő közkönyvtárak, ahol kórházak vagy börtönök találhatóak, gondoskodnak róluk, míg a fejlődési zavarokkal küzdők (speciális igényű használók) az egész ország területén élnek, ezért sok könyvtár számára relevánsak. Az első két csoport ellátásában még vannak fejlesztési lehetőségek, viszont a speciális igényű használók számára a szlovén közkönyvtárak sokkal szélesebb körű szolgáltatásokat nyújtanak. Mindazonáltal pozitív tendenciák figyelhetők meg a legtöbb területen.

(Autoref.)

Tájékoztatás, tájékoztatási rendszerek

Szakterületi tájékoztatási rendszerek

Lásd 256

Kutatás és termelés információellátása

Lásd 194, 203

Vezetés, irányítás

Általános kérdések

230/2015

LY, Pearl: Young and in charge : early-career community college library leadership. – Bibliogr. In: Journal of library administration. – 55. (2015) 1., p. 60-68.

Fiatalok vezető beosztásban: korai karrier egy közösségi főiskola könyvtárának élén

Főiskolai könyvtár; Pályakezdő könyvtáros; Vezetés

Manapság sok szó esik a fiatal üzletemberekről és start-up vállalkozókról. Teljesen elfogadott, hogy egy húszas vagy harmincas éveiben járó fiatal műszaki

céget alapít és irányít. Az egyetemi könyvtárakban hagyományosabb úton megy a karrierépítés: az igazgatói pályázatokban sokéves munkatapasztalatot és vezetési gyakorlatot írnak elő.

A szerző egy ötgyermekes dél-ázsiai bevándorló családban született, első generációs értelmiségi. Már könyvtár szakos egyetemista korában a vezetés érdekelte. 2008-ba szerezte meg könyvtár- és információ-tudomány szakon a mesterfokozatot. Első munkahelye a Kaliforniai San Marcos Állami Egyetem volt, ahol a doktori iskolába is beiratkozott. Itt három évet töltött, majd Kalifornia egyik legnagyobb közösségi főiskoláján (community college), a Pasadena City College-ban helyezkedett el. Mindössze négyéves könyvtárosi munkatapasztalata volt, amikor megbízták, hogy ideiglenesen helyettesítse a könyvtár

vezetőjét, aki 30 éve dolgozott a főiskolán, ebből 17 évig vezette a könyvtárat. Az átmeneti megbízás két tanévig tartott, ezután jelenlegi munkahelyén, a Marin College közösségi főiskolán vállalta el a könyvtári szolgáltatások igazgatója pozíciót. Már ez a karrier sem megszokott Amerikában, ahol a könyvtáros egyesület (American Library Association, ALA) adatai szerint a tagok 87%-a fehér bőrű, 76%-uk pedig 35 évnél idősebb. Bár a könyvtárvezetőkkel nem sok demográfiai tanulmány foglalkozik, arányuk valószínűleg hasonló. Mivel származását és tapasztalatait tekintve nem hagyományos vezető volt, új személe- tet vitt a könyvtárba, a főiskolára és a vezetőségbe; szoros munkakapcsolatokat alakított ki a könyvtáron belül és kívül.

A közösségi főiskolákon nagy szükség van a változtatásokra, elsősorban a rossz eredmények miatt. Kaliforniában a közösségi főiskolákat felügyelő hivatalhoz 112 intézmény tartozik. Egy teljesítmény- mérési vizsgálat szerint ezekben 6 év alatt a hallgatók kevesebb mint a fele végez, köztük sok a latin- és afroamerikai diák. Ezért a közösségi főiskoláknak meg kell mutatniuk értékeiket, a könyvtáraknak pedig azt, hogy szolgáltatásaik, forrásaik hogyan segí- tik a hallgatókat.

A tudatos karrierépítéshez tartozott többek között az aktív részvétel az ALA különböző programjai- ban, mint *A vezetők felkészítése* (Emerging Leader) vagy *Út a jövő könyvtárához* (Leading to the Future Institute) program. A doktori iskolában a szerző kuta- tási témája a kaliforniai közösségi főiskolák könyvtá- rainak vezetési gyakorlata volt, vizsgálta az álláshir- detéseket, vezetőkkel készített interjúkat.

Tapasztalatai szerint a középvezetők számára nem szerveznek felkészítő tanfolyamokat, kivéve a szexu- ális zaklatásokkal, diszkriminációval és a gyermekek elleni erőszakkal foglalkozó államilag előírtakat. Míg helyettesítő munkakörében tudott munkatársaira tá- maszkodni, új munkahelyén, a közösségi főiskolán mindent a helyszínen kellett megtanulnia. Meg kel- lett ismernie a főiskola szervezeti kultúráját, amihez a legjobb út a kapcsolatépítésen, a kérdéseken és al- kalmanként segítségkérésen keresztül vezetett. Egy felkészült vezetőnek saját továbbképzésére is kell időt szakítania, szakfolyóiratokat vagy szakemberek blogjait olvasnia.

Fontos kérdés az életkor. Jelenleg a szerző irányítása alatt három nemzedék dolgozik: a háború után szüle- tett (1946–1964), az X generáció (1965–1980) és az Y generáció (1980–). A munkatársak nagy része az első két csoportba tartozik, a szerző náluk fiatalabb,

vezetőként inkább az Y generációval tud azonosulni. Úgy érzi, hogy a generációs problémák csak szte- reotípiák, az embereknek sok olyan tulajdonságuk van, amelyek megkönnyítik vagy megnehezítik a közös munkát.

Összegzésként a szerző is úgy tartja, hogy a könyvtár a „főiskola szíve” lett. Ő „jó időben volt jó helyen”, de igaz a másik mondás is, hogy a szerencse a felk- szülteket találja meg („luck favors the prepared”).

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

Tervezés

231/2015

SADLER, Shawna: Building a digital library : what to expect as a technology project manager on a library construction project In: Journal of library administration. – 55. (2015) 3., p. 221-234.

Digitális könyvtár építése: a stratégiai tervezés fontossága

Elektronikus könyvtár; Információtechnológia; Módszer- tani útmutató; Tervezés

A Taylor Family Digitális Könyvtár 2011-ben nyílt a Calgary egyetemen azzal a céllal, hogy segítse a digitális környezetben folytatott tanulmányokat, tá- mogassa a kreativitást, az elemző tevékenységet, va- lamint innovatív környezetet nyújtson a hallgatóknak. A projekt végrehajtói gyakorlati szempontból össze- geztek a tapasztalataikat, hogy irányt mutassanak a legújabb technológiákkal megvalósított könyvtárépü- letek létrehozásában.

A stratégiai tervezés során egy valamennyi érintett számára értelmezhető és szempontjaikat figyelembe vevő dokumentumot kell összeállítani. A költségvetés tervezésére számos technika áll rendelkezésre. Ezek- ről tájékozódjunk, és válasszuk ki a számunkra meg- felelőt. A finanszírozó szervezetek érdekeit is vegyük figyelembe, és kezdettől fogva tartsuk szem előtt az elszámolás követelményeit. Nagyon hasznos lehet más könyvtárak meglátogatása is a tervezés során. Miután meghatároztuk a prioritásokat, és kiválasztot- tuk a megvalósításhoz szükséges embereket, szemé- lyesen is tájékozódjunk más sikeres példákról.

A megvalósítás tervezése során a Gantt-diagramok segíthetnek a munka koordinálásában és az egyes fo- lyamatok kapcsolódásainak felismerésében. A végső

döntések meghozatala előtt célszerű a szolgáltató közönséget megkérdezni. A megvalósítás során felhasznált termékek kiválasztásában ne féljünk az innovatív megoldásoktól. Ezek kiválasztása érdekében gyűjtünk minél több személyes tapasztalatot. Az akadálymentes és a zöld megoldások terjesztése és népszerűsítése terén a könyvtáraknak nagy a felelőssége, különösen egy új épület tervezése során.

A technológiai infrastruktúra szükségleteinek tervezésekor szükség van külső szakértők bevonására. Az olyan tényezők, mint az energia, adattárolás, hűtés, vezetékezés, hatással vannak a projekt végkimenetelére. (A szükségleteket olyan módon lehet lefedtetni, mint például az elektromosság esetében az ülőhelyenként egy konnektor, ami kérésre egy továbbival bővíthető, ha szükséges, vagy az adatok terén portonként egy gigabyte a nagy fájlok küldéséhez stb.)

A megvalósítás során mindig legyenek kéznél – elektronikusan és kinyomtatva is – a munkafolyamatokról szóló legfrissebb tervezetek. Az időzítés az egyik legkritikusabb tényező. A finanszírozó is elvár egy megvalósítási céldátumot. A határidők tartására is a Gantt-diagram a legmegfelelőbb. Ilyeneket érdemes készíteni mind a teljes projektre, mind az egyes részfolyamatokra, hiszen így azt a partnereknek is kézbe lehet adni, hogy lássák a tevékenységüket érintő határidőket. A külső szakértők, alvállalkozók sok tekintetben a siker kulcsát jelentik, és egyben ők okozhatják a legtöbb bosszúságot is, ezért az ő munkájukra különösen oda kell figyelni. A határidőknek, a költségvetésnek és a minőségi kritériumoknak folyamatosan összhangban kell lenni az elvárásokkal, ahogy a projekt halad előre.

A munka végeztével figyeljünk oda, hogy a projekt során felhalmozott ismeretanyagot az alvállalkozók ne vigyék magukkal, hanem hagyományozzák át a könyvtár munkatársaira. Ez a megvalósítás dokumentálásával és célzott tréningekkel valósítható meg. Az átadást követően folyamatosan figyeljük a használók reakcióit, mérjük az elégedettséget. Adjunk lehetőséget nekik ötleteik kifejtésére. A változtatás, felújítás minden esetben legyen a mindennapok része. (Az ehhez szükséges költségeket be kell tervezni a könyvtár normál éves költségvetésébe.)

(Tóth Máté)

Lásd még 253

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

Lásd 207, 208

Pénzügyi és gazdasági kérdések

Lásd 259

Személyzet

232/2015

SHUPE, Ellen I. – WAMBAUGH, Stephanie K. – BRAMBLE, Reed J.: Role-related stress experienced by academic librarians. – Bibliogr. In: The journal of academic librarianship. – 41. (2015) 3., p. 264-269.

Az egyetemi könyvtárosok és a munkahelyi stressz

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Munkahelyi légkör; Személyzet

Az amerikaiak többségét rendszeresen éri közepes vagy nagyobb mértékű stressz: ez munkájából vagy a munkahelyi felelősségéből adódik. Számos munkáltató próbál tenni a stressz ellen vagy annak megelőzéséért, mert felismerte, hogy az egyéni stressz fokozódása befolyásolja a rendszert is. A munkahelyi szerepekhez kapcsolódó stressz egyik legfőbb oka a betöltött pozíció miatt mind időben, mind teherbírában és minőségben elvárt teljesítmény. A másik a nem egyértelmű elvárásokból fakad; ez főleg új munkatársaknál, különböző határterületeken dolgozóknál és olyan szervezetekben jelentkezik, melyek gyakran változtatják technológiájukat vagy szerkezetüket. E negatív hatások következménye, hogy a munkavállaló hozzáállása romlik, esetleg fel is mond, illetve különböző pszichés betegsége (depresszió) alakul ki, de fizikai tünetek is jelentkezhetnek (pl. szív- és érrendszeri betegségek). Annak ellenére, hogy a közvélekedés szerint a könyvtárosok munkája csendes, nyugodt, gyakran őket is eléri a stressz, mely a változó elvárásoknak és a folyamatosan megújuló szerepeknek való megfelelés kényszeréből is fakad.

A szerzők a kutatás során az USA közép-nyugati régiójának felsőoktatási könyvtárait vették górcső

alá. A 120 intézményből hatvanat választottak ki véletlenszerűen, amelyek munkatársainak elküldték a kérdőívet. A 437 válaszadóból 282 volt *könyvtáros*, így csak az ő válaszait vették figyelembe. A releváns válaszolók 70%-a volt nő, és 79%-uk dolgozott legalább négy éve jelenlegi pozíciójában. A kérdőívet kitöltőből 51 (18%) volt vezető, és 34 (12%) több munkakört is ellátott.

Az első kérdéskörben a könyvtárosok 11 állítással kapcsolatban jelölték 7-es skálán (1 = egyáltalán nem igaz – 7 = teljes mértékben igaz), mennyire érzik igaznak feladatköreik és a *munkahelyi elvárások* pontos definiálását (az átlag 3,1). A következő blokkban a kitöltők 6 állítást kaptak, amelyek *túlterheltségükkel* voltak kapcsolatosak, és melyeket 5-ös skálán (1 = teljesen egyetértek – 5 = egyáltalán nem értek egyet) kellett értékelniük. (Az átlag 3,0.) Az *érezelt stressz* méréséhez 10 állítás szerepelt a kérdőívben; azt firtatták, került-e az elmúlt hónapban stresszhelyzetbe. Ezt is 5-ös skálán kellett jelölni (0 = soha – 4 = nagyon gyakran). (Az átlag 1,6.) A *kiégés* érzésével kapcsolatos 16 állítást kellett 4-es skálán (1 = egyáltalán nem értek egyet – 4 = teljesen egyetértek) értékelni. (Az átlag 2,2.) 5 állítás szerepelt az étellel való *általános elégedettség*ről, melyet 7-es skálán értékelték (1 = egyáltalán nem értek egyet – 7 = teljes mértékben egyetértek). (Az átlag 4,9.) 8 állítás volt a *munkával való elégedettség*ről, melyekre „igen” (3) és „nem” (0) választ adhattak (az átlag 2,5). A munkatársak *elkötelezettségének* a méréséhez 12 állításról kellett 8-as skálán (0 = soha – 7 = több mint heti egyszer) eldönteni, hogy milyen gyakran fordult elő vele. Olyan dolgok szerepeltek, mint a megbeszélések kihagyása vagy valamilyen indokkal távozás a munkából. (Az átlag 1,4.) Az egészségügyi állapotot 11 elemes tünetlistával mérték fel, melyen azt kellett jelölni, hogy érzékelték-e az adott dolgot az elmúlt két évben. (Az igen (1) – nem (0) válaszok átlaga 0,27.)

Az eredmények szerint az egyetemi könyvtárosok túlterheltsége és a munkával kapcsolatos bizonytalanság más szakmákkal összehasonlítva is magas, a kiégési mutató pedig olyan magas, mint bizonyos bankokban a telefonos ügyfélszolgálati munkatársaké.

A szerzők regressziós analízissel vizsgálták a különböző szempontok közötti összefüggések mértékét. A legszorosabb összefüggés az érezelt stressz és a kiégés között volt, a legnegatívabb hatást pedig a kiégés közben végzett munkával való megelégedés mutatta. A kutatás cáfolta a sztereotípiákat, és bizonyította, hogy a könyvtáros szakma nagyon stresszes. Ennek

számos oka derült ki a felmérésből, melyek tudatos intézkedéseket kívánnak.

(Jávorka Brigitta)

Marketing, közönségkapcsolatok

233/2015

ABENANTE, Maria: *Il BiblioPride 2014 In: AIB studi.* – 55. (2015) 1.

BiblioPride, az olasz „könyvtári napok”

Egyesület -könyvtári -nemzeti; Könyvtárpropaganda; Rendezvény

A nápolyi és firenzei (2012, 2013) BiblioPride után döntött úgy az olasz könyvtáregyesület (AIB), hogy minden évben megrendezi az eseményt, hiszen az az egyesület egyik fő céljának (és feladatának), az *advocacy*-nak teljesen megfelel. Ez a fogalom az AIB értelmezésében minden olyan törekvést jelent, amely a könyvtár helyét, szerepét, értékét mutatja be, tudatosítja mind a kultúrában érdekelt szereplők, mind az egész társadalom számára. A rendezvénysorozat pedig megmutatja a könyvtárakban dolgozók legitim „büszkeségét” munkájukra, szolgáltatásikra, és egyben elősegíti annak a gondolatnak a felismerését a polgárok mind szélesebb köreiben (de éppúgy a különféle intézményekben és a politikában is), hogy van könyvtárunk, és hogy miként gyümölcsöztethetjük annak szolgáltatásait.

A 2014-es BiblioPride október 4-én Lecce városában csak kezdetét vette, az egész hónap során mintegy 400 rendezvényt tartottak, 130-at Puglia régióban és még külföldön is harmincat. A széles körű tematikában szerepelt a kulturális örökség hasznosítása a könyvtárak, levéltárak, múzeumok együttműködése révén, a könyvtárak aktív szerepe a környezetvédelemben, a közjavak megfelelő használata, a könyvtár hozzájárulása a gyermekek és felnőttek tanulmányaihoz, funkcionális építészeti megoldások a könyvtárpépületekben stb. A rendezvények témája mindig a helyi sajátosságokhoz igazodott, így támasztva alá az általános mondanivalót a könyvtár szerepéről, hasznáról.

(Mohor Jenő)

234/2015

LAI, Katie: A roadshow of library resources : familiarize students with what you have. – Bibliogr. In: Reference services review. – 43. (2015) 2., p. 280-291.

A könyvtári források „roadshow”-ja: ismertesd meg a hallgatókkal, mi van a könyvtárban

Adatbázis; Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Szolgáltatások

A könyvtárak számtalan elektronikus forrással rendelkeznek, de nagyon kevés lehetőségük van bemutatni használóiknak. A Hongkongi Baptista Egyetem (Hong Kong Baptist University, HKBU) könyvtára e helyzet ellen téve 2014 márciusában könyvtári roadshow-kat szervezett, melyeken a zenetudományi hallgatók számára tartottak adatbázis-bemutatókat a tanszéken, vagyis a könyvtár falain kívül is megjelentek a könyvtárosok és velük a szolgáltatások.

A HKBU közepes méretű művészeti egyetem. Évente mintegy 10 ezer hallgatójából 300 tanul zenei területen. A gólyák az első szemeszter előtt már részt vesznek egy 50 perces könyvtárbemutatón, a mester szakosoknak pedig kétszer másfél órás workshopot tart a könyvtár, melynek során megismerteti velük az elektronikus forrásokat. Ezen alkalmak azonban csak szűkös keretben biztosítanak az információk átadására.

A szervezők a projekt előkészítése során számtalan tényezőt vettek figyelembe. Annak érdekében, hogy kezdeményezésük emlékezetes maradjon, nem szerettek volna egyszeri alkalmat, így a két lebonyolítás mellett döntöttek. Olyan helyre volt szükség, ahol a hallgatók sok időt töltenek, és a kitelepült könyvtári szolgáltatások tulajdonképpen kikerülhetlenné válnak. Ezért döntöttek a Zenetudományi Tanszék mellett. A megfelelő időpontban a könyvtár nem vonja el a hallgatókat mindennapi kötelezettségeiktől, de el tudja érni a többséget. Így olyan időszínteret választottak, amely közvetlenül megelőzi a pénteki szemináriumot, mely inkább egy koncertre hasonlít, és amin a hallgatók többsége részt vesz. A tanszéken belüli pontos helyet is ehhez a kurzushoz igazították. Mivel az egész projekt hirtelen ötlet alapján született, a könyvtárosok csak minimális anyagi forrásokat tudtak szerezni, így mindent a saját és az egyetem eszközeiből kellett megoldaniuk. A bemutatni kívánt források kiválasztásánál fontos szempont volt, hogy a hallgatók kutatásaihoz valóban illeszkedjenek, és nyílt hozzáférésű adatbázisok is kerültek a listára,

a bemutató során pedig a tartalomra helyezték a hangsúlyt.

Az első alkalommal a terem előtti folyosón két asztalt helyeztek ki laptopokkal, melyeken két könyvtáros egy-egy adatbázis (a *Classical Scores Library* és a *New York Philharmonic Leon Levy Digital Archives*) tartalmát ismertette. Utóbbi nyílt hozzáférésű, belőle tartalmakat vetítettek egy nagyképernyős tévén. Az érdeklődőknek a könyvtárosok kávéját és a könyvtár reklámanyagait osztogatták. (Összesen százhuszonhét hallgatót sikerült elérni.)

A második alkalommal a már említett kurzus áthelyezése miatt a workshop is kisebb helyre szorult, és csupán egy asztalnál egy könyvtáros ismertette a *Naxos Video Library* nevű adatbázist, mely az egyik legkevésbé használt forrás volt. A tévén ez alkalommal operákat adtak. A visszajelzések alapján kávé helyett olcsóbb dobozos üdítőt és teát osztottak, melynek sokkal nagyobb sikere volt, és motiválóan hatott a diákokra. (Ekkor százhuszonöt diákot sikerült elérni.)

A felkészülés mindössze 15 percet vett igénybe, így összesen 50 perc munkába került egy-egy alkalom lebonyolítása. Ezzel szemben az eredmények azt mutatják, hogy emelkedni kezdett a roadshow-k után a források használata (a második alkalommal bemutatott adatbázis használata 65%-kal nőtt). A hallgatók elégedettek voltak, mivel új adatbázisokat ismerhettek meg anélkül, hogy oktatáson kellett volna részt venniük. A program alatt végig érdeklődők és kommunikatívok voltak. A könyvtárosok sikeresen népszerűsítették a szolgáltatásukat úgy, hogy nem volt szükség sem többlétszemélyzetre, sem plusz anyagi ráfordításra, viszont sikerült a könyvtárat sokkal befogadóbb és érdekesebb intézményként bemutatni.

(Jávorka Brigitta)

Lásd még 224

Felhasználók és használat

Általános kérdések

235/2015

EINASTO, Olga: Transforming library communication : from Gutenberg to Zuckerberg. – Bibliogr. In: New library world. – 116. (2015) 5/6., p. 247-263.

A könyvtári kommunikáció változása Gutenbergtől Zuckerbergig

Használó; Kommunikáció -használókkal; Könyvtártörténet -egyetemes

Bár a könyvtárak az információs társadalom fontos intézményei, amelyek megőrzési szerepe nem változott, felmerül a kérdés, hogy miként szolgálhatnak bennünket abban a korban, amikor otthonról könnyen juthatunk információhoz. Ennek az elméleti és politikai természetű kérdésnek a megválaszolásához új filozófiai és kulturális értelmezésekre van szükség. A könyvtárat hagyományosan történeti, technológiai és marketing szempontok szerint szoktuk vizsgálni, de alapfunkciója kommunikatív is. Bár nem idegen tőle a csend, jellemzője az információcsere, az emberek és a szövegek, a könyvtárosok és a felhasználók közötti interakció. Emellett az állomány feltárással vagy a kulturális események megrendezésével is kommunikációs feladatot teljesít.

Az ókorban a megőrzéshez az oktatási és a szóbeli kommunikációs szerep járult. A középkor könyvtárának kommunikációját a leláncolt könyvek szimbolizálják, hiszen az archiválási funkció és a kevesek számára nyújtott hozzáférés kerül előtérbe. A kolostorok aztán a tudás templomai váltották fel, miközben egyaránt megjelent a népkönyvtár (people's library) és a totális államokat jellemző, politikai okokból korlátozott hozzáférés is. Mindezeket követte a digitális fordulat.

A fejlődés korai szakaszát a monologikus kommunikáció túlsúlya jellemzi, amelynek alapja az, hogy a könyvtár kiválasztja az információt, majd továbbítja azt a felhasználónak. A közösségi média hatására viszont a könyvtár aktívan, kommunikációs eszközként használja a webet. Ez azonban továbbra is statikus és egyirányú kommunikáció, miközben a felhasználó

kommentálni akarja a kapott információt, ezért előtérbe kerül a párbeszédre alapuló részvétel, amely horizontális, kiegyensúlyozott és kétirányú kommunikáció formájában valósul meg.

A könyvtár és a felhasználó között alapvetően hatalmi természetű kommunikáció folyik, amelynek a fő kulcsszava a hozzáférés. Az információ megőrzése és közvetítése érdekében, gyűjteményének létrehozása és osztályozása, valamint belső terének elrendezése útján a könyvtár hatalmat gyakorol olvasói és a tudás felett. Mindennek megvan a meghatározott, kódolt helye, nyitvatartási idő és ellenőrzött határidők vannak érvényben. A felhasználó rendezetlen társadalmi térből érkezik, ezért viselkedését a könyvtár a *megenged vagy megtilt* oppozíció mentén igyekszik szabályozni.

Bár a könyvtár ma már kevesebb figyelmet szentel a fegyelemnek és a normáknak, a hatalmi viszonyok kommunikációja nem tűnt el, csak átalakult. A felhasználó viselkedése többé már nem a művelt, passzív színházi néző metaforájával világítható meg, hanem a néppünepélyek éneklő, táncoló résztvevőjére hasonlít, ezért minden könyvtárban kell lennie térnek a szabad és akár hangos kommunikáció számára. Ez az elképzelés már a felvilágosodás korában megjelent, és a modern „harmadik hely” koncepcióban is ott van. Eközben a könyvtárosoknak nem szabad elfelejteniük, hogy a könyvtárban az olvasók egy része igényli, hogy elmerülhessen az olvasásban, egyedül legyen anélkül, hogy magányos lenne, ezért nem mondhatunk le arról, hogy teret adjunk a tanulásnak, kutatásnak vagy a reflexiónak, következésképpen a könyvtár bizonyos részeinek szabályozott környezetet kell nyújtania. Természetesen szükség van a felhasználók párbeszédre alapuló részvételére, bár nem mindig könnyű részvételre hajlamos felhasználókat találni. Akkor érdemes őket felhívni erre, ha találunk számukra fontos célokat. Az erre irányuló kommunikációban nemcsak a felhasználók információigényét kell figyelme venni, hanem hozzáállásukat, érzelmeiket és (főként) értékrendjüket.

Az elmúlt évszázadokban a könyvtárosok nem konzultáltak a felhasználókkal az állomány alakításáról vagy az olvasói terek kialakításáról. Manapság azonban jobban kell bízniuk felhasználóik szakértelmében és együttműködésében, ami magával hozza az ellen-

őrzés bizonyos fokú elvesztését, ennek és az ezzel járó félelmeknek a kezelésére fel kell készülniük.

(Koltay Tibor)

Lásd még 223

Használat- és igényvizsgálat

236/2015

BLUNDELL, Shelley – LAMBERT, Frank: Information anxiety from the undergraduate student perspective : a pilot study of second-semester freshmen. – Bibliogr. In: Journal of education for library and information science. – 55. (2014) 4., p. 261-273.

Az információ okozta szorongás alsóéves diákok szemszögéből: a második szemesztert végzők kísérleti vizsgálata

Egyetemi hallgató; Felmérés; Használoi szokások; Információkeresés

2013 kora tavaszán kísérleti felmérésre került sor az ohioi Kent Egyetemen, hogy feltárják, miből tevődik össze az információ okozta szorongás (itt mint a könyvtári szorongás és az információtechnológia okozta szorongás együttese) a második szemesztert végző angol szakos diákok körében. A vizsgálat elsődleges mérőeszköze az *információ okozta szorongás skálája* volt, amely a Sharon Bostick-féle könyvtári szorongási skála átdolgozott változata (*Library Anxiety Scale*, 1992). A szerzők azt akarták megtudni, hogy a feltüntetett elemek közül melyek a legjellemzőbbek a válaszadók számára. Az eredmények elemzése statisztikailag jelentős kapcsolatot mutatott ki a skála elemei és a korábbi kutatási és könyvtári tapasztalatok, valamint a nem és faj/nemzetiség között. A kísérleti vizsgálat segíti majd a kutatókat abban, hogy felülvizsgálják az *információ okozta szorongás skálájának* általuk kidolgozott verzióját egy nagyobb merítésű vizsgálat érdekében, hogy megérthessék a szorongást kiváltó speciális tényezőket, és adalékul szolgáljanak az információs műveltséget oktatók számára.

(Autoref.)

237/2015

GÓRNY, Miroslaw – CATLOW, John – MAZUREK, Jolanta: Evaluating Polish digital libraries from the perspective of non-academic users. – Bibliogr. In: The electronic library. – 33. (2015) 4., p. 714-729.

A lengyel digitális könyvtárak értékelése a nem egyetemi felhasználók szemszögéből

Elektronikus könyvtár; Felmérés; Használoi szokások; Szolgáltatások használata

A szerzők felmérést végeztek egy 2008–2009-es kutatás résztvevői, valamint azok körében, akik megadták címüket, amikor a Nagy-Lengyelországi Vajdaság Digitális Könyvtár (Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa, Digital Library of Wielkopolska, <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra>) használatához regisztráltak.

A vizsgált „laikus”, nem egyetemi (nem oktató, kutató és nem egyetemi hallgató) használók valószínűleg kevesebb ismerettel rendelkeznek, mint az egyetemi felhasználók, viszont erős a személyes motivációjuk és elszántságuk. Olyan gyűjteményekkel van dolguk, amelyekkel többnyire első alkalommal találkoznak, ami fellelkesíti és elragadtatással tölti el őket. A felmérés célja többek között az volt, hogy kiderüljön, miért használja ez a felhasználói csoport a digitális könyvtárakat. Az elemzés kiterjedt a 2008 és 2013 közötti időszak szerver-naplófájljainak, valamint a felhasználók és könyvtárosok közötti e-mail üzenetváltásoknak a vizsgálatára is.

A kérdőíveket 9911 főnek küldték ki. A 322 visszaküldött kérdőív 60%-át a nem egyetemi felhasználók töltötték ki. Közel felük 100 ezer fő alatti népességű településeken él, ahol nincsen egyetemi könyvtár. A válaszadók nagyjából fele 50 év feletti volt. Több mint 70%-uk hetente vagy havonta több alkalommal jár könyvtárba. Hetvennyolc százalékuk olyan anyagokhoz fért hozzá, amelyek létezéséről korábban nem tudott, vagy amelyekhez nem férhetett hozzá. Mintegy 10%-uk állította, hogy a digitális könyvtárakhoz való hozzáférés indította őket arra, hogy családjuk vagy lakóhelyük történetének kutatásába kezdjenek. Több mint 40% szerint a könnyű hozzáférés hozzájárult érdeklődésük alakulásához. Közel 80% pedig valószínűsítette, hogy nem fért volna hozzá bizonyos anyagokhoz, ha nem állt volna rendelkezésre digitális könyvtár. Nyolcvankét százalék számára megfelelt egy-egy dokumentum digitális változata, tehát nem igényelte az eredeti, nyomtatott dokumentumot. A

könyvtári anyagok megbízhatóságát nagyra értékelték, és 76%-uk jobban bízik a könyvtár weboldalában, mint más weboldalakban.

A legkeresettebbek a levéltári jellegű anyagok, az újságok és a genealógiai dokumentumok voltak. A nem egyetemi felhasználóknak nem voltak nehézségeik a digitális könyvtárak használatával, viszont elvárásaik alacsonyabbak voltak, mint az oktatóké és a hallgatóké. Ez alól kivételt jelentett a teljes szövegű keresés lehetősége.

Az eredmények azt mutatják, hogy a lengyel digitális könyvtárak meglepte sokakat indított arra, hogy elkezdjenek érdeklődni a helytörténeti és családfakutatások iránt. Egyértelművé vált, hogy a digitális könyvtárak értékezése alapvetően nem különbözik a nem egyetemi és az egyetemi felhasználók körében.

(Koltay Tibor)

238/2015

LEE, Jong-Moon – SONG, Yoo-Seong: Mobile information-seeking behavior : a comparative study. – Bibliogr. In: IFLA journal. – 41. (2015) 2., p. 153-161.

Mobil eszközzel történő információkeresési szokások: összehasonlító elemzés

Egyetemi hallgató; Felmérés; Gépi információkeresés; Használói szokások; Mobilkommunikáció

A nemzetközi trendek szerint a mobil eszközök terjedésével párhuzamosan inkább használják az okostelefont információszerzésre, mint telefonálásra. Ez főleg az egyetemi hallgatókra igaz. A különböző információközvetítő intézményeknek, mint az egyetemi könyvtáraknak is, alkalmazkodniuk kell a megváltozott igényekhez, de amíg nem ismerik ezen eszközök használatára jellemző keresési szokásokat, a fejlesztési irányt sem tudják kijelölni. A cikkben ismertetett kutatás az Illinoisi Egyetem (UIUC) és a dél-koreai Kyung Sung Egyetem (KU) hallgatóinak keresési szokásait vizsgálta és hasonlította össze kérdőív segítségével.

A kutatás célcsoportja az üzleti tudományokat hallgató egyetemisták voltak, mivel a kutatópáros már korábban készített velük felmérést. Ebből kiderült, 90%-uknak van okostelefonja. A mostani kérdőív 1. blokkja is az ezzel kapcsolatos információkat mérte fel, míg a 2. az eszközhasználatra, a 3. pedig a könyvtári mobilbarát szolgáltatásokra kérdezett.

Az amerikai egyetemről 115, míg a koreairól 125 válasz érkezett. Mindkét esetben a nők voltak többségben (UIUC: 60,9%, KU-nak 64%). Okostelefonnal a UIUC diákjainak 93,9%-a, míg a KU hallgatóinak 100%-a rendelkezett, ezzel szemben táblagépe csak az amerikaiak 60%-ának, míg a koreaiak 12%-ának volt. A UIUC-n az iPhone a legnépszerűbb, ilyen 56,5% birtokol, androidos telefont viszont csak 38,9%. A KU-n ennek az ellenkezőjét tapasztalhatjuk: itt 91,2% használ androidos készüléket, csak 8,8% iPhone-t. Ez a tény könnyen magyarázható a különböző mobilcégek bázisával, hiszen míg az iPhone gyártója, az Apple amerikai, addig a legnépszerűbb okostelefon, a Samsung koreai.

A következő kérdésblokkban a diákok okostelefonjaikkal kapcsolatos kedvenc elfoglaltságaikat kellett megjelölniük egy listán, amelyből több lehetőség közül is választhattak. Érdekes, milyen nagy az eltérés a kommunikációs alkalmazások használatában: az amerikaiak 99,1%-a számára fontos az *e-mail*, míg a koreaiaknál csupán 36,8% számára. Ezzel szemben az összes koreai hallgató bejelölte az üzenetküldést, amelyet az amerikaiak 84,3%-a használ. Ez olyan információ, amelyet figyelembe kell venni az online tájékoztatás fejlesztése során, hiszen kényelmes, s hatékony lehet a mobilbarát azonnali üzenetküldési alkalmazás.

A leginkább okostelefonon keresett információk az időjárással és a friss hírekkel kapcsolatosak. Olvasásra az amerikaiak 28,7%-a, a koreaiak 27,2%-a használja készülékét.

A következő blokkban a könyvtári szolgáltatások okostelefonos használata volt a téma. Érdekes, hogy amíg az amerikaiak 71,3%-a egyetlen szolgáltatást sem használt telefonján a múlt évben, addig a koreaiaknál pont fordított a helyzet: 60,8%-uk élt ezzel a lehetőséggel. A használók között is különbségek vannak: az amerikaiak nagy része könyvtári fiókját nézte meg, míg a koreaiakra a katalógusban való keresés volt a jellemző. (Mindkét esetben ez a két ok volt a leggyakoribb, amiért a könyvtár weboldalát meglátogatták, és elenyésző volt a könyvtárossal való kapcsolatfelvétel aránya.)

Annak ellenére, hogy a diákok gyakran használják őket, sem a telefon, sem a táblagép nem az irodalomkutatás elsődleges eszköze, hanem a PC-k és a laptopok. A telefontal szemben mindkét társaság a képernyőméretet hozta fel ellenérvként; a koreaiak gyakori problémája a különböző szoftverekkel való kompatibilitás, míg az amerikaiak a sebességre és az internetkapcsolat nehézségeire panaszkodtak. A

diákok azért nem használják még irodalomkutatásra a telefont, mivel sok esetben, pl. a szoftverkompatibilitás hiánya miatt, nincs rá lehetőség. Ezzel szemben a használati tendenciák azt mutatják, hogy rövid időn belül jelentkezik az igény a mobilbarát könyvtári szolgáltatások iránt.

(Jávorka Brigitta)

239/2015

LIN, Hui – PANG, Natalie – LUYT, Brendan: Is the library a third place for young people?. – Bibliogr. In: *Journal of librarianship and information science*. – 47. (2015) 2., p. 145-155.

Harmadik hely-e a könyvtár a fiatalok számára?

Esettanulmány; Ifjúsági olvasó; Használati szokások; Köz-művelődési könyvtár

A térről és a helyről folyó tudományos vitához a könyvtár- és információtudományi szakmai közösségből is érkeztek hozzászólások, azonban a könyvtárnak mint helynek a fiatalok szempontjából való kutatása kevés figyelmet kapott. E hiány pótlására a szingapúri Jurong Regionális Könyvtárban esettanulmányt készítettek. Oldenburg harmadik hely elméletét használták keretként annak feltárására, mit jelent a Jurong Regionális Könyvtár a szingapúri fiatalok számára és milyen szerepet játszik életükben. A szerzők azt tapasztalták, hogy Oldenburg elméletét a legszigorúbban véve a könyvtár nem harmadik helyként funkcionál, de fontos és vonzó hely a szingapúri fiatalok számára: közösségi tér, tanulási helyszín, valamint információforrás és szórakozási lehetőség is egyben. Közösségi térként a fiatalok a könyvtáron keresztül kerülnek kapcsolatba másokkal, akik esetleg eltérő származásúak. A könyvtári környezet inspiráló a fiatalok számára az ott-tartózkodásra és a tanulásra. A kollektív tudás által áthatott könyvtár olyan hely, ahol a fiatalok az információ és a szórakozás iránti igényeiket is kielégíthetik.

(Autoref.)

240/2015

OSBORNE, Hollie M. – COX, Andrew: An investigation into the perceptions of academic librarians and students towards next-generation OPACs and their features. – Bibliogr. In: *Program*. – 49. (2015) 1., p. 23-45.

A felsőoktatási könyvtárosok és a hallgatók véleménye az új generációs OPAC-okról

Egyetemi hallgató; Felmérés; Katalógushasználat; Online katalógus; Személyzet

Napjainkban az aktív könyvtárhasználók generációja előnyben részesíti az internetes nagy keresőrendszereket, főleg a Google-t, a régi könyvtári katalógusokkal szemben, melyek megújítása érdekében a könyvtárak felhasználóbarát, új típusú katalógusokat fejlesztettek ki. A tanulmány arra keresi a választ, hogy az új generációs online katalógusok mely funkciói hasznosak a felhasználók számára, hogyan viszonynak eme új felületekhez és funkciókhoz (pl. keresés, böngészés, web 2.0-s funkciók) attól függően, hogy milyen szintű információkeresési képességgel rendelkeznek, mekkora tapasztalatuk van az információ-visszakereső eszközök használatában, és milyen háttértudásuk van. Célja feltárni azt is, hogy a különböző csoportok – könyvtárosok és hallgatók – között van-e különbség a speciális funkciók iránti elvárások szerint. A *Sheffieldi Egyetemen* bevezették a Primo által a könyvtárra szabott új generációs katalógust, a *StarPlus*t, amely a Star elnevezésű katalógusok utódja, s a cikk ezt vizsgálta.

A kérdések megválaszolásához a szerzők három könyvtárhasználói csoportot különítettek el: könyvtárosokat, könyvtáros hallgatókat és más területen posztgraduális képzésben részt vevőket. 2012 nyarán 18 fővel – 7 könyvtárossal, 6 könyvtáros hallgatóval, 5 egyéb hallgatóval – készítettek félig strukturált interjúkat. A résztvevők kis száma miatt a kutatás csak felderítő jellegű volt (a jellegzetességeket, kapcsolódásokat vizsgálta), ezt később egy nagyobb létszámú kutatáshoz tudják majd felhasználni.

Az eredményeket a szerzők összevetették az ebben a témában született korábbi irodalommal, és több eltérést állapítottak meg. Összességében elmondható, hogy a legtöbb könyvtáros a StarPlus használatában még nem annyira járatos, mint a Staréban, ezért szükség van a támogatásra, az információkeresési szokások megváltoztatására még akkor is, ha ez időigényes folyamat. Az egyetemi könyvtár új generációs katalógusa hasznos ugyan, de nem annyira ösztönösen használható, mint azt az előző írások említették. A válaszadók a keresési és böngészési funkciókat részesítik előnyben a web 2.0-s szolgáltatásokkal szemben. A legtöbb interjúalany kedveli a nagy keresők és a könyvtári katalógusok együttes használatát, hiszen önmagában egyik sem ad szá-

mukra elvárt eredményt. A kutatásból kiderült, hogy a könyvtárosoknak és a hallgatóknak is hasonló a véleménye az új OPAC-okról. A kulcsszavas keresést kedveli mindenki a korábbi kutatásokban leírtakkal szemben, miszerint a könyvtárosok az összetett keresési felületeket részesítik előnyben. A web 2.0-s szolgáltatások közül azok népszerűbbek, amelyek személyre szabottá teszik a katalógust, és időt takarítanak meg (pl. virtuális könyvespolc funkció). A könyvtáros hallgatók csoportja volt a legkritikusabb a funkciókkal kapcsolatban.

Az új generációs OPAC-ok előnye, hogy egy felületen az információs források széles skáláján biztosítanak keresési lehetőséget. E felületek könnyebben kezelhetők, megengedik a használóknak az egyedi keresési, böngészési módszerek alkalmazását. Az új izgalmas és interaktivitásra ösztönző webes megoldások és weboldalak megjelenésével, mint a Google vagy az Amazon, az OPAC dizájnját is újra kell gondolni. A felhasználói elvárások sokat változtak a számtalan keresési és böngészési módszer megjelenésével, melyek az interneten elérhetőek. A web 2.0-s oldalak nem mindegyik funkciója alkalmazható könyvtári kontextusban. Akik a könyvtárban kutatnak új információk után, azoknak gyakran mások az igényeik, pl. sokkal speciálisabb kereséseket végeznek. Az új dizájn létrehozásánál a használói véleményeket szisztematikusan be kell kérni és felhasználni. A könyvtáraknak fontos feladatuk az új generációs online katalógusuk reklámozása, és elengedhetetlen a funkciók megismertetése és érthetővé tétele.

(Bognár Noémi Erika)

241/2015

PADILLA SEGARRA, Melanie: Schnell, günstig, zielgenau und aussagekräftig: Feedback-Instrumente auf Bibliotheks-Homepages: eine Evaluation der digitalen Angebote der Stadtbibliothek Stuttgart In: BuB. – 67. (2015) 5., p. 304-307.

A Stuttgarti Városi Könyvtár digitális kínálatának értékelése

Elektronikus könyv; Felmérés; Kölcsönzés; Szolgáltatások használata; Városi könyvtár

A német kiadók az elmúlt két évben azt tapasztalták, hogy eladásaik e-könyv szegmense megkétszereződött, a könyvtárak pedig online média választékuk bővítésével reagáltak. A Stuttgarti Városi Könyv-

tár egy diákprogramra vállalkozott, melynek során azt kérték olvasóiktól, értékeljék újonnan létesített „e-könyvtár” szolgáltatásukat. 2011-ben a könyvtár új honlapjának indulásakor elektronikus dokumentumok kölcsönzése is megkezdődött. Azóta több mint 74 ezer e-könyvet kölcsönöznek évente, a honlaplátogatások száma a 2003. évi hárommillióról több mint 34 millióra nőtt 2014-ben. Az új dizájn számára a könyvtárosok az alábbi hipotéziseket állították össze az online szolgáltatásokról. Ezeket az olvasói felmérésnek kellett igazolnia vagy megcáfolnia az alábbiak szerint:

- 1) az e-könyvtár egyes tételeit senki sem használja,
- 2) vannak címek, melyeket rendszeresen használnak (egy hónapban többször legalább),
- 3) a dokumentumokat főleg szórakozási célból kölcsönzik,
- 4) az olvasók nincsenek tisztában az online szolgáltatás egyes alcsoportjaival,
- 5) több vagy más alcsoportoknak több értelme volna.

A felmérésben 184 olvasó vett részt. Az eredmények szerint az e-könyvtáron belüli némely szolgáltatást csak ritkán veszik igénybe. Ez főleg akkor fontos, ha a terméket a könyvtár költségvetéséből kell megvásárolni. Mivel a felmérés nem volt reprezentatív, nem használható fel alapul a döntésekhez. Mindenesetre az eredmények mélyebb értékelést követelnek. Ha a könyvtár biztos egy-egy cím vagy szolgáltatás minőségében, érdemes marketingkampányt indítani a kevésbé ismert termékek érdekében. Azok a szolgáltatások, melyekért a könyvtár a felelős, javíthatók, bővíthetők olvasói visszajelzések segítségével.

(Autoref.)

242/2015

RODRIGUEZ, Julia E.: Awareness and attitudes about open access publishing: a glance at generational differences. – Bibliogr. In: The journal of academic librarianship. – 40. (2014) 6., p. 604-610.

Vélemények és ismeretek a nyílt hozzáféréstől publikálásról: fontos-e a generációs különbség?

Egyetemi oktató; Felmérés; Hozzáférhetőség; Publikálás-tudományos kiadványoké

A tanulmány a PhD-vel rendelkező egyetemi oktatók ismereteit és véleményét vizsgálja a nyílt hozzáféréstől (OA) publikálásról a demográfiai jellemzőkre

koncentrálva, hogy feltárja ezeknek bizonyos szemléletmódhoz és magatartáshoz való kapcsolatát. A válaszadók többsége művészeti, humán és társadalomtudományi területeken tanított. Az eredmények azt mutatják, hogy az OA-t saját bevallásuk szerint egyre többen ismerik az összes korosztályban, de a nyílt hozzáférésű publikálást viszonylag kevesen alkalmazzák. A fiatalabb korcsoport nagyobb arányú OA-publikálásról számolt be, mint az idősebb, de ezek a fiatalabbak is egyre inkább elnyerik a véglegesített oktatói státuszt (tenured). A válaszadók körében leginkább az OA folyóiratok hitelessége okozott gondot. Az eredmények azt sugallják, hogy az egyetemi oktató szerzőket nem lehet eleve megítélni koruk, rangsorban és karrierben elfoglalt helyük alapján az OA-val kapcsolatos véleményük és tapasztalataik szerint, mivel ezek az indikátorok már nem tűnnek megbízható becslési alapoknak.

(Autoref.)

243/2015

SBAFFI, Laura – ROWLEY, Jennifer: Public libraries and non-users : a comparison between Manchester and Rome. – Bibliogr. In: Journal of librarianship and information science. – (2015) 2., p. 104-116.

Közkönyvtárak és könyvtárba nem járók. Róma és Manchester összehasonlítása

Felmérés; Könyvtárhasználat; Közművelődési könyvtár; Összehasonlító könyvtártudomány

A dolgozat bemutatja annak a felmérésnek az eredményeit, melyet két nagyvárosi körzet könyvtári vezetői körében folytattak le Manchesterben és Rómában. A vizsgálat célja az volt, hogy összehasonlítsa a két nagyvárosban alkalmazott gyakorlatot, tevékenységet és szabályozást, mellyel a könyvtárba nem járók figyelmét akarják felkelteni, különös tekintettel azokra a megoldásokra, melyeket a könyvtárosok használtak a probléma megoldására. A vizsgálat nyomán fény derült azokra a különbségekre is, ahogyan a közkönyvtárakat a két városban használják. Manchesterben elsősorban feladatközpontúak a könyvtárak, hozzáférési pontokat kínálva a lakossági szolgáltatásokra, míg Rómában a hangsúly inkább a szórakoztatáson, szabadidőn és a rendezvényeken van. A könyvtárba nem járók köre is más a két városban: többnyire idősebb tinédzserek és fiatal felnőttek Manchesterben, főleg fiatal tinédzserek és

nyugdíjasok Rómában. Az olvasói csoportok – melyek kulcsfontosságúak az olvasás fejlesztése és a könyvtárral való megbarátkozás szempontjából – jól működnek Angliában; Manchesterben a könyvtárak 90%-ában egy vagy több csoport van, míg Rómában csak a könyvtárak 50%-ában csupán egy-egy csoport található. Ezen kívül Manchesterben a könyvtárosok gyakran szerveznek specializált olvasási csoportokat, melyek többféle olvasói ízlésnek igyekeznek megfelelni. Mindkét város könyvtárai tisztában van azzal, milyen fontos a proaktív marketing és a hálózati jelenlét menedzselése, de érdemes lenne más országok stratégiáját is megismerni, hogy bővíthessék tevékenységüket és programjaikat még több olvasó „bevonzása” érdekében.

(Autoref.)

244/2015

SINN, Donghee – SOARES, Nicholas: Historians' use of digital archival collections : the web, historical scholarship, and archival research. – Bibliogr. In: Journal of the Association for Information Science and Technology. – 65. (2014) 9., p. 1794-1809.

Hogyan használják a történészek a digitális levéltárakat? A világháló, a történettudomány és a levéltári kutatás

Elektronikus könyvtár; Felmérés; Használói szokások; Kutató -mint olvasó; Levéltár

A cikk egy vizsgálatról számol be, mely a történészeknek a digitális levéltárakkal kapcsolatos tapasztalatait elemezte; a történészek kutatásaik nyomán cikket publikáltak az *American Historical Review*ban. A szerzők felkeresték a cikkek szerzőit, hogy kikérdezzék őket a digitális levéltárakban végzett kutatás folyamatáról, és hogy milyenek érzékelték a digitális levéltárak hasznosságát a történeti kutatás szempontjából. A cikk a digitális primer források „használatának” és „hatásának” realista leírását adja a történészek szempontjából, akik használják e forrásokat kutatásaik során. A vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy a digitális levéltárak fontos forrásanyagot jelentenek a történettudósok számára több okból is, bár hitelességének a mértékét vitatják. Többen szívesebben használják az eredeti dokumentumokat, de a tudósok preferenciája változóban van, amint egyre több digitalizált formátumot használnak. Ahogy a világháló fontos kutatási felületté vált, a tudósok különböző kutatási mintákat alkalmaznak, melyek egyike

a digitalizált primer források után folytatott webes véletlenszerű keresés. A történészeknek a digitális levéltárak „hasznáról” alkotott nézetei jó néhány tevékenységre világítottak rá, melyek között a digitális információk keresése, megértése, magyarázata és idézése is szerepel. A cikkben szereplő tudósok egyszerre több tanulmányon vagy egy könyvön dolgoznak, és a digitális levéltárak keresése során fennáll annak a lehetősége, hogy hasznos információkhoz jutnak több tervezett munkájuk számára is.

(Autoref.)

245/2015

WÓJCIK, Magdalena: The use of web 2.0 services by urban public libraries in Poland : changes over the years 2011-2013. – Bibliogr. In: Libri. – 65. (2015) 2., p. 91-103.

A web 2.0-s szolgáltatások használata lengyel városi könyvtárakban: a 2011–2013 közötti változások

Felmérés; Honlap; Információtechnológia; Közművelődési könyvtár

A dolgozat azzal foglalkozik, hogyan lehet a közösségi médiát a közkönyvtári szolgáltatások népszerűsítésére felhasználni, és ismerteti azokat a változásokat, amelyek 2011 és 2013 között zajlottak le. Bemutatja annak az elemzésnek az eredményeit, melyet a lengyel városi könyvtárak egy csoportja a web 2.0-s elemek előfordulásával és a közösségi média alkalmazásával kapcsolatban végzett. A mennyiségi elemzés tartalmazza a web 2.0-s elemek számát az egyes oldalakon, a közösségi hálózat egy-egy oldalra való hivatkozások számát és a különböző típusú web 2.0-s könyvtári profilok felhasználóinak számát. A minőségi elemzés érinti a közösségi média segítségével megosztott információk mértékét és típusait. A cikk ismerteti azokat a változásokat, melyek a lengyel városi könyvtárakban a web 2.0-s elemek terén az utóbbi években zajlottak, és kitér a közösségi média további használatának kilátásaira is. A változás dinamikáját is bemutatja úgy, hogy miképpen használják a közkönyvtárak a web 2.0-s szolgáltatásokat. Ez az összehasonlító vizsgálat azt mutatja, hogy az elmúlt két évben növekedett mind a közösségi médiát használó könyvtárak száma, mind az eszköztára és használatuk gyakorisága. A vizsgálatot egy speciális minta alapján végezték, egy lengyel tartomány városi könyvtárait, így nem tekinthető reprezentatívnak valamennyi lengyelországi közkönyvtárra.

A szerző azonban úgy véli, hogy a tanulmány olyan trendeket mutat, melyek jellemzőek lehetnek nemcsak a vizsgált régióban, hanem az egész országban is. Az eredményeket széles körben lehet alkalmazni a gyakorlatban a közösségi média aktív használatának javítására.

(Autoref.)

Olvasás

246/2015

BALDACCHINI, Lorenzo: Siamo scimmie : possiamo leggere. : riflessioni sul ruolo della biblioteca. – Bibliogr. a jegyzetekben In: AIB studi. – 55. (2015) 1.

Res. angol nyelven

Majmok vagyunk: tudunk olvasni. Megjegyzések a könyvtár szerepéről

Közművelődési könyvtár; Olvasás

A cikk az olvasás idegi aspektusaival foglalkozó legújabb kutatásokból indul ki, hogy azok megállapításait a történelem során az ember által kifejlesztett különféle írásmódok közös jellemzőivel kombinálja. Az ilyen kutatások eredményei hatással lehetnek a mai könyvtár – különösen a közkönyvtár – szerepére, és óvva intenek a túlzott egyszerűsítéstől, ami a kulturális elszegényítés veszélyét hordozza magában.

(Autoref.)

247/2015

DÖLLGAST, Brigitte: Handy statt Buch : Literatur- und Leseförderung findet in Afrika mithilfe von Mobiltelefonen statt In: BuB. – 67. (2015) 6., p. 380-383.

Könyv helyett mobil: Afrikában az irodalom- és olvasáspropaganda mobiltelefonnal történik

Ifjúság nevelése olvasásra; Irodalompropaganda; Mobilkommunikáció; Olvasásra nevelés

Az afrikai városokban is majd mindenki mobiltelefonnal jár. A Szaharától délre a lakosság 65%-ának van legalább egy mobiltelefonja, az internet viszont csak a háztartások 7%-ban található meg (Európában ez az arány 77%). A cikk abból indul ki, hogy a számítógépes internet-hozzáférést átugrotta Afrika,

és rögtön a mobil hozzáférésnél tart. A telefonok zöme nem „okos”, és vagy korlátozott internet-hozzáférésre, vagy csak telefonálásra (és SMS küldésre) alkalmas. A mobilt sokféleképpen használják – pl. pénzküldésre is –, és ez lehetővé teszi, hogy más területeken is segítse a kontinenst. E kérdéssel foglalkozott az első *hálózati találkozó*, melyet 2015 januárjában rendezett Johannesburgban a helyi Goethe Intézet. Kiindulópont lett a *Reading in the mobile era* (Olvasás a mobil korában) c. tanulmány, melyet az UNESCO adott ki 2014 őszén. Afrika nincs jól ellátva nyomtatott könyvekkel (Dél-Afrikában 20 gyerekre jut egy tankönyv). A könyv a lakosság zömének elérhetetlen, még a nagyvárosokban is alig akad könyvesbolt, de könyvtár sem nagyon van. (Nigériában 1,35 millió lakosra jut egy könyvtár, míg Németországban 8 ezerre) Míg az írástudatlanok száma az egész világon csökken, Afrikában nő; ugyanakkor a mobiltelefonok száma közelít az európai viszonyokhoz. Míg Németországban az olvasásfejlesztést táblagépekre próbálják koncentrálni, Afrikában a szövegeket olyan mobilon szeretnék megjeleníteni, amely nem okostelefon. Az egyik ilyen megoldás a *MxitReach* (www.mxitreach.org), ami az Afrikában elterjedt közösségi média platform többletfunkciója. A Mxit 2012-ben létrehozott nonprofit alapítvány ingyenes hozzáférést biztosít egészségügyi és mezőgazdasági kérdésekhez, illetve ifjúsági olvasmányokhoz. Előnye, hogy nem csak okostelefonokra telepíthető, és 6,3 millió regisztrált felhasználója van. Egy másik fontos, szövegeket egyszerű módon biztosító kezdeményezés a *Worldreader* (www.worldreader.org), melyet 2011-ben hoztak létre, és azt tűzte ki célul, hogy 140 kiadó könyveit nagyon olcsón vagy ingyen bocsássa rendelkezésre a fejlődő országokban. A probléma a helyi nyelveken elérhető anyag hiánya – ezért nehéz az olvasásfejlesztés itt. Az afrikai szerzők angolul vagy franciául írnak, hogy nagyobb olvasóközöniséget érjenek el. A gyermek- és ifjúsági irodalom terén is vannak kezdeményezések, melyek számára fontos, hogy több nyelven lehessenek elérhetők a történetek. A *Nali'bali* gyermekirodalmi portál (www.nalibali.co.za) 2012 óta érhető el online, hogy a szülők felolvashassanak a gyermekeiknek. A *FunDza* (www.fundza.co.za) oldal 2011-ben jött létre, s közvetlenül a fiatalokhoz fordul szövegkinálattal, s arra is ösztönzi őket, hogy szöveget írjanak a többiek számára. A Wikipédia is úgy véli, kevés ismeret található Afrikáról a világhálón – nem is beszélve az afrikai nyelvű tartalmakról. A „*WikiAfrika*” egy nonprofit szervezet, melynek célja, hogy több

Afrika témájú szócikk kerüljön az internetes enciklopédiákba. A tartalom mellett gátló tényező a mobil hozzáférés magas költsége is. Itt elsősorban a 2012-ben indult *WikiZero kezdeményezés* érdekes; néhány afrikai országban a Wikipédia-oldalak ingyenesen elérhetők.

Az említett hálózati találkozóra meghívást kapott a *Creative Commons* (CC) képviselője is, hiszen a CC licencias publikálás megkönnyíti a terjesztést. Két író is meghívtak, hogy megismerjék az ő véleményüket is. A felhasználók sem maradhattak ki természetesen. A tanácskozás témája a mobilos irodalom- és olvasásfejlesztés volt, melynek végén – záródokumentumként – Wikipédia-szócikk készült a témáról. A háromnapos tanácskozáson szó esett az iskolák és a könyvtárak fontos szerepéről is.

A Goethe Intézet hamarosan kísérleti programot indít Johannesburg közelében, melynek keretében 30 könyvtáros számára továbbképzést tartanak az irodalom- és olvasásfejlesztésről.

(Murányi Lajos)

Lásd még 248

Olvasáskutatás

248/2015

ADKINS, Denice – BRENDLER, Beth M.: Libraries and reading motivation : a review of the programme for international student assessment reading results. – Bibliogr. In: IFLA journal. – 41. (2015) 2., p. 129-139.

A könyvtárak és az olvasás motiválása: A PISA felmérés olvasási eredményeinek ismertetése

Felmérés; Ifjúság nevelése olvasásra; Ifjúsági olvasó; Nemzetközi helyzetkép; Olvasási szokások

A tinédzserek jobban olvasnak, ha erre motiválják őket. A PISA felmérés a 15 évesek szövegértését több mint 70 országban értékeli világszerte, és olyan kérdéseket tesz fel, melyek a motiváció és az olvasás közötti összefüggéseket tárják fel. Az ország szintű eredmények azt mutatják, hogy a fejlődő országokban alacsonyabbak az olvasási értékek, mint a fejlett országokban, de azt is jelzik, hogy a diákok számos fejlődő országban jobban motiváltak az olvasásra, és több időt töltenek vele, mint a fejlett országok diákjai. Ezek az eredmények arra utalnak, hogy a könyvtárak-

nak ideális esetben az a szerepük, hogy biztosítsák a diákok motivációját különféle dokumentumok rendelkezésre bocsátásával, támogató környezet nyújtásával a művelődéshez és az irodalomról folytatott beszélgetésekhez, valamint a tanulók bátorítása, hogy önállóan válasszák ki olvasmányukat.

(Autoref.)

Használók képzése

249/2015

ARIEW, Susan: How we got here : a historical look at the academic teaching library and the role of the teaching librarian. – Bibliogr. In: Communications in information literacy. – 8. (2014) 2., p. 208-224.

Az oktató könyvtár és a könyvtáros oktatói szerepe történeti szempontból

Felsőoktatási könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Információs műveltség; Irányelvek -könyvtári

Az oktató könyvtár gondolata és vele a könyvtáros oktatói szerepének megfogalmazása az 1960-as években jelent meg. A használóképzés és az információs műveltség terminusokat (és más rokon kifejezéseket) sokáig felváltva használták a könyvtárosok oktatási tevékenységének megjelölésére. A használóképzés rövid távú, könyvtárközpontú és a nyomtatott dokumentumokhoz kötődő oktatási tevékenység volt. Az információs műveltség magában foglalja az információkeresést és a dolgozatok megírásának folyamatát. Jóval összetettebb, mint a használóképzés, mivel mindig is kötődött az egész életen át tartó tanulás ambiciózus céljaihoz, míg az utóbbi szűkebben értelmezett képzési célokat tűzött ki maga elé.

Az a vita, hogy a könyvtárosok vállalhatnak-e oktatói szerepet, már az 1900-as években megkezdődött, majd az 1920-as és 30-as években megindultak a használóképzési programok, és a könyvtárak együttműködéseket kezdeményeztek az oktatókkal. Az oktatási feladatok változását befolyásolta az egyetemi könyvtárak állományainak növekvő mérete is. A nagy gyűjtemények különösen megkövetelték a használóképzést, amely az olvasószolgálati munka részévé vált. A 20. és a 21. század fordulóján, a dokumentumok digitális elérhetőségével a könyvtárak a tárolástól az oktatás felé mozdultak el, ide

értve a tantermek és más tanulási terek létesítését. A nyomtatott gyűjteményekben való navigálásról a tananyagközpontú információs műveltségre való áttérés az 1960-as évek közepétől a 70-es évek elejéig kísérleti jelleggel számos főiskolán megjelent, majd a 70-es évek végétől a 80-as évek közepéig egyre több intézmény profiljának jellemzőjévé vált az oktató könyvtár.

Az oktató könyvtár fogalma drámai módon kibővült a számítógépek megjelenésével. Ennek kapcsán az információs műveltség terminus 1974-ben fordult elő először, a 1980-as években még kevésbé volt jelen, majd az 90-es évekre nőtt meg említéseinek száma. Az 1990-es évek végétől jelentős változásokhoz vezetett az, hogy fontossá vált a hallgatók értékelése, valamint a hallgatóközpontú tanulási terek létrehozása.

Az oktató könyvtár újradefiniálásával a figyelem olyan tényezőkre irányult, mint maga az oktatás és annak támogatása, ide értve az ehhez vezető stratégiai partnerségeket. Mindez az alapképzés hallgatóira korlátozódott, egészen addig, amíg 2000-ben meg nem jelent az Association of College and Research Libraries által kibocsátott *Az információs műveltség és kompetencia követelményrendszere a felsőoktatásban* címet viselő dokumentum, amelynek alapján a könyvtárosok a korábbinál alaposabb, a szakterületekhez alakított követelményeket tudtak kialakítani a felsőbb éves alapképzéses és a mesterszakos hallgatók számára. A követelmények kidolgozása rávilágított arra is, hogy a könyvtárosok pedagógiai készségeit is fejleszteni is kell. Az információs műveltség fogalma, szükségessége és a vele kapcsolatos erőfeszítések nagysága azonban a 21. században is viták kereszttüzében áll.

Az ACRL keretrendszerének átalakítása *Framework for Information Literacy for Higher Education* (Az információs műveltség keretrendszere) néven megpróbálja a követelményrendszer korlátait meghaladni. Többek között hangsúlyozza, hogy az információs műveltség együttműködésen alapul, és nem független más felsőoktatási céloktól. Egyik fő témája az „integrált tanulás”, tehát az, hogy az információs műveltség a diszciplínák és a szakmák kontextusában létezik, nem pedig önálló szakterületként. Az új keretrendszer a korábbi követelményrendszer specifikus előírásai és indikátorai helyett alapvető fogalmakat és tanulási célokat tartalmaz, amelyek az információs műveltséget, a diszciplínákon belüli és az azok közötti tanulás folyamat integráns részeként egy magasabb szintre emelik. Megközelítése átfogóbb és holisztici-

kusabb. Célja már nem az, hogy információsan művelt alapképzéses hallgatókat neveljen ki, hanem hat küszöbfogalom segítségével oktatja az információs műveltséget. Természetesen, az új keretrendszer is kapott már kritikákat.

(Koltay Tibor)

250/2015

GIBEAULT, Michelle J.: Using iPads to facilitate library instruction sessions in a SCALE-UP classroom. – Bibliogr. In: College & undergraduate libraries. – 22. (2015) 2., p. 209-223.

Az iPad segédeszközként történő használata a könyvtárhasználati képzésben egy SCALE-UP osztályban

Használók képzése -felsőoktatásban; Oktatás -számítógéppel

A felsőoktatási könyvtárosok egyik leglényegesebb tevékenysége a könyvtári források hatékony használatának oktatása. Az eredményesség szempontjából fontos, hogy a hagyományos, egyirányú előadói módszert felváltsa az interaktív oktatás, és nagy szerepet kapjon a szemléltetés. A cél érdekében be kell vetni a könyvtár weboldalát és az elektronikus forrásokat is. A szakirodalom tanúsága szerint az aktív tanulás során hatékonyság szempontjából kiemelkednek az együttműködésen alapuló, kiscsoportos tanulási formák (cooperative, collaborative learning). A 2013 óta folyó SCALE-UP (Student Centered Active Learning Environment with Upside-down Pedagogies) program keretében részletes vizsgálatok foglalkoznak a tanulási helyszín és berendezés ideális formáival, amelyek a tanulókat a leginkább serkentik az aktív részvételre. A program a North Carolina Egyetemen indult, és már több mint 200 kolléga és intézmény csatlakozott hozzá.

A jelen tanulmány az iPad táblagép könyvtári oktatásban történő felhasználásának lehetőségeiről szól. A szerző könyvtári instruktorként, aki részt vesz az órák tervezésében és megtartásában. 2013-ban a SCALE-UP szerint formálták át a tanulási helyszínt, az iPadeken alkalmazott Nearpod tanulási segítőprogram alkalmazásával pedig a tanítási módszert.

48 diák, háromfős csoportokban dolgozott iPadek segítségével. Miután bejelentkeztek a Nearpod rendszerbe információkat kellett gyűjteniük egy-egy témáról több lépésben, egyre finomítva az eredményt. Közben kivetítőn és az iPadek képernyőin egyre

újabb információkat kaptak a könyvtári információforrásokról, keresőeszközökről és szolgáltatásokról, mint például a CQ Research adatbázis, a Summon metakereső, a szabadpolcos jelzetek rendszere, az új automatikus dokumentumkereső rendszer, a digitális böngészők és a könyvtárközi kölcsönzés. Az instruktorként a válaszok helyességéről, valamint a diákok képzéséről alkotott véleményéről a Nearpod segítségével kapott visszajelzést és statisztikai adatokat.

Két technikai probléma nehezítette a munkát: az iPadek nem tudtak zavartalanul kapcsolódni a wifi hálózathoz, a Nearpod internetböngészőjében pedig nem volt az előző képernyőhöz vezető „back” ikon. Ennek ellenére a diákok többsége elégedett volt a technikai feltételekkel és eszközökkel, és konkrétumokról számolt be azzal kapcsolatban, hogy mit sikerült megtanulnia az ötvenperces képzés alatt. Úgy tűnik, az iPad bevált, segítette a diákokat figyelmük összpontosításában, és elkötelezettebbé tette őket a feladatmegoldás iránt. A SCALE-UP módszer szerint berendezett labor lehetővé tette az instruktorként szabad mozgását, aki így a diákok közt cirkálva akadálytalanul tudott segíteni nekik. A kerek asztalok pedig ideálisak a diákok interaktív csoportmunkájához.

Végül soron kimondható: a SCALE-UP-os környezetben iPadekkel végzett kísérleti könyvtárhasználati képzés hatékonynak bizonyult. A Nearpoddal kiegészítve bizonyítottan elősegítette az együttműködésen és tartalommegosztáson alapuló tanulást, és erősítette a képzés iránti kötődést.

(Fazokas Eszter)

251/2015

PUN, Raymond – GE, Heng Helen: The first year library research experience at New York University-Shanghai : cultural challenges and learning opportunities in China In: College & research libraries news. – 76. (2015) 3., p. 122-125.

A könyvtári kutatás oktatásának első tapasztalatai a New York University Sanghajban működő intézetében

Egyetemi könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Külföldi hallgató

Az egyetem működésének első évében, vagyis a 2013–2014-es tanévben, a könyvtárosokat is bevonták a hallgatók képzésébe: a *Globális társadalmi perspektívák* című kurzus keretein belül a könyvtári kutatások lebonyolításának feltételeibe vezették be

az elsőéveseket. A 300 hallgató fele volt kínai, míg a másik 150-et külföldi diákok tettek ki, akik Amerikából, Európából és Dél-Ázsiából jöttek. A közös munka azonban nemcsak a hallgatóknak, hanem a könyvtárosoknak is érdekes tanulási folyamat volt. Az írókurzus vezetője kérte fel a könyvtárosokat, hogy fejlesszék a hallgatók kutatással kapcsolatos alapkompenciáit, vagyis tanítsák meg őket eligazodni az adatbázisokban, hatékonyan keresni, megválogatni a forrásokat, és értékelni a megbízhatóságukat. A csoportoknak egy szöveget kellett elolvasniuk, és esszét írniuk a szöveg jelentőségét és értékét bírálva, mindehhez pedig könyvtári forrásokat kellett felhasználniuk. A külföldi hallgatók Jaclyn Gellar *A híres menyasszonyok mint kulturális ikonok* című esszéjét kapták, míg a kínaiak Emile Durkheim *A vallási élet elemei formái* című munkáját olvasták. Vagyis amíg az első csoport az esküvő jelenségén keresztül fókuszált a nemi szerepekre, addig a másik csoport a hit és a szentesített értékek társadalomra gyakorolt hatását vizsgálta.

A munkára való felkészülésképpen a könyvtárosok először elolvasták és elemezték a szövegeket, majd brainstorming keretében kialakították az előzetes terveket. Úgy döntöttek, oktatási eszközként LibGuide-okat, vagyis tematikus kutatási útmutatókat használnak majd, amelyeken keresztül a hivatkozások kezelését, a keresési stratégiákat és a kiválasztott adatbázisok használatát is bemutathatták.

A két csoporttal kapcsolatban nagyon eltérőek voltak a könyvtárosok tapasztalatai: amíg a külföldiek szívesen beszéltek a keresési témájukról, és szívesen osztották meg tapasztalataikat a csoportjukkal, addig a kínaiak inkább csendben figyeltek, amíg fel nem szólították őket. Érdekes, hogy a keresések során a kínaiak több esetben hátrányt szenvedtek amiatt, hogy nem ismerték kellőképpen a nyugati kultúrát: a szlengesebb szavak használatával például számos olyan találat került elő, amelyek korábban nem szerepeltek a halmazban. Ugyanakkor több okból is nehezebben boldogultak, mint a külföldi diákok: nehezebben értelmezték a szövegüket, kevésnek találták a kiszabott időt, ellenben kevésbé fontosnak a könyvtári szemináriumot.

A workshopok lebonyolítása utána a könyvtárosok az elégedettség mérésére kérdőívet küldtek ki a résztvevőknek, amelyet közel hatodik töltött ki. Az eredmények szerint mindkét csoport ismerte már korábbról a Boole-operátorokat, de az összetett keresési lehetőségek terén új dolgokat tanultak. A hallgatók ugyanakkor több egyedi foglalkozást szerettek volna,

illetve jegyzeteket a tananyaghoz. Elégedettek voltak viszont a könyvtár által kínált forrásokkal.

A teljes program lezárása után a könyvtárosok még egy workshopra hívták meg az érintetteket, a hallgatókat és a tanárokat együttvéve. Itt megosztották a közösséggel a tapasztalataikat és a kérdőív eredményeit. Ugyanakkor sok olyan gondolat is megfogalmazódott, amely a hallgatók egyéb kompetenciái fejlesztésének szükségességére mutatott rá. Ilyen például, hogy a kínai diákok egy része továbbra sem érti a hivatkozások és a bibliográfia célját, míg bizonyos külföldi diákok szerint ez egyáltalán nem is fontos.

(Jávorka Brigitta)

252/2015

SCULL, Amanda: Fostering student engagement and collaboration with the library : student creation of Libguides as a reserach assignment In: The reference librarian. – 55. (2014) 4., p. 318-327.

A diákok könyvtárral való találkozásának és együttműködésének elősegítése: diákok által készített LibGuide mint kutatási feladat

Használók képzése -felsőoktatásban; Kézikönyv -könyvtárhasználati; Szakirodalmi ismeretek -használóknak

A Brattleboroban működő School for International Training Graduate Institute (SIT) a könyvtárával szoros együttműködésben szervezi információs műveltségi kurzusait. Az intézménybe egyaránt járnak amerikai és külföldi diákok is, akik különböző kulturális háttérrel rendelkeznek. Többen olyan iskolából érkeztek, ahol nem volt folyamatos internet-hozzáférésük, és a könyvtárban is a nyomtatott dokumentumok voltak csupán elérhetőek. Vannak idősebb diákok, akik korábbi végzettségüket olyan időszakban szereztek, amikor még nem léteztek internetes források. Az egyetem munkatársai a kutatási gyakorlat órát választották ki, hogy annak keretében csökkentsék az egyenlőtlenségeket ezen a területen. A kurzus keretén belül a könyvtáros először szeptember közepén tartott előadást a hallgatóknak a weboldalak értékeléséről, a könyvtári források használatáról és a hivatkozás módjáról. Majd október közepén megtanította őket arra, hogyan hozhatnak létre és szerkeszthetnek egy LibGuide-ot, vagyis egy tematikus kutatási útmutatót, amelyet a Springshare nevű cég szoftverének segítségével készítettek.

A félév elején a hallgatókat már három-négyfős csoportokra osztották, akik meghatározhattak maguknak egy témát, amelynek szakirodalmát értékelniük kellett. Ebben a témakörben kellett a közös LibGuide-ot is kialakítaniuk. Ehhez a könyvtáros hozta létre a mintaoldalt, és adott hozzáférési jogokat a csoport tagjainak. A feladatuk az volt, hogy összegyűjtsék, kiértékeljék, valamint a legmegbízhatóbbnak és a későbbi kutatásokhoz leginkább használhatónak ítélt forrásokat megjelenítsék a felületükön. Ezek rendszerzése és formai megjelenítésének kialakítása is fontos feladatuk volt, mivel a LibGuide tulajdonképpen egy saját dizájnnal rendelkező weblap, és a rendszer multimédiás elemek használatát is engedélyezi.

A LibGuide-okat az elkészülésük után a diákok bemutatatták az óra keretében is, majd pedig felkerültek a könyvtár honlapjára a többi hasonló jellegű útmutató közé, amelyeket hagyományos módon a könyvtárosok készítettek a hallgatóknak. Ezzel a munkák nyilvánossá váltak, így a projektet a hallgatók a szakmai portfóliójukban is rögzíthették, hogy a leendő munkáltatóik bármikor megnézhesék őket. A tanév során tizenhat hallgató vett részt a munkában, és négy új LibGuide készült el, a könyvtárosok valamennyit használhatónak ítélték.

A kurzus végén a részt vevő hallgatók közül 11 töltött ki kérdőívet a LibGuide készítésével kapcsolatos tapasztalataikról. A beérkezett válaszok alapján a hallgatók nagy része (9 fő) szerint a LibGuide projekt lényeges kiegészítése volt a szakirodalom-értékelési feladatnak, és 10 hallgató gondolta úgy, hogy ezt a jövőben is folytatni kellene. Ugyanakkor viszont a hallgatók nagyjából fele számára nem volt egyértelmű a feladat. Leginkább a célközönség meghatározásával voltak problémáik: nem tudták eldönteni, hogy az útmutató egy kutatónak, esetleg egy későbbi hallgatónak készül-e vagy éppen olyasvalakinek, aki csupán érdeklődik a tudományterület iránt, de nincsenek korábbi ismeretei a témáról. Ugyanakkor nem tudták, mennyire elfogadható, ha a saját kutatási eredményeiket is megjelenítik a felületen. Ellenben a LibGuide kialakítását egyszerűnek és a felületet könnyen kezelhetőnek találták, ezért a feladatot érdekesnek, a kipróbálását pedig jó lehetőségnek ítélték.

(Jávorka Brigitta)

253/2015

SOBEL, Karen – DREWRY, Josiah: Succession planning for library instruction **In:** Public services quarterly. – 11. (2015) 2., p. 95-113.

A használóképzéssel foglalkozó utánpótlás megtervezése

Egyetemi könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Munkaszervezés; Tervezés

A felsőoktatási könyvtárakban a használóképzéssel foglalkozó könyvtárosok fluktuációja ellenére biztosítani kell a tevékenység folyamatosságát. A vezetőknek gondoskodniuk kell arról, hogy a nyugdíjba vonulók vagy a munkakörből más okokból kilépők átadják az intézménnyel kapcsolatos ismereteiket, jó gyakorlatukat, az általuk a munkakörhöz készített dokumentációt (például tanterveket, óraterveket, feladatokat, értékeléseket, jelentéseket, statisztikákat, munkaköri leírásokat, a partnerek elérhetőségeit, a korábbi megbeszélések jegyzőkönyveit) az őket követőknek. Egyes helyeken a hallgatókat is bevonják a könyvtárhasználati képzésbe. Velük különös figyelemmel kell foglalkozni, ki kell őket képezni a feladatra, és visszajelzést kell adni számukra. Az újonnan belépők számára világossá kell tenni, hogy milyen képzést bíznak rájuk (alapfokú vagy haladó, általános vagy speciális, már működő vagy most kialakítandó). Alkalmat kell találni arra, hogy az új munkatársakat bemutassák a vezető oktatóknak, a tanszéki kapcsolatoknak és az adminisztrációban dolgozóknak. A későbbiekben értékelni kell, hogyan illeszkedtek be, és hogy végzik munkájukat.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 188, 198

Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés

Digitalizálás

254/2015

BREEDING, Marshall: Ongoing challenges in digitization
In: Computers in libraries. – 34. (2014) 9., p. 16-18.

Folyamatos kihívások a digitalizálásban

Digitalizálás; Megőrzés

Érdekes látni a fejlődést, amely a digitalizálással kapcsolatos technológiákban és eszközökben végbement az évtizedek során. A tárolás és a felszerelés költsége jelentősen csökkent. Egyre több alkalmazás, platform áll rendelkezésre a digitális gyűjtemények kezeléséhez, többek között nyílt forráskódú és nagy költségekkel járó, minőségi termékek is. A digitális tartalom mennyisége ugrásszerűen növekedett, ami a tárolással, kezeléssel, megosztással és megőréssel kapcsolatos újabb kihívásokat teremtett. A könyvtárak digitalizálási projektjei nyomán a fontos tartalmak köre kibővült, és elérhetővé vált a tudományos világ számára.

A legfontosabb tudományos és kulturális tartalmak élettartama a könyvtárak és a többi közgyűjtemény hosszú távú digitális megőrzési stratégiájától függ. A könyvtárak és a kulturális intézmények egyik fontos feladata a források megőrzése a jövő generációi számára, ez azonban jelentős erőfeszítéseket kíván. A több száz, több ezer éve őrzött dokumentumok számára olyan védelmet és biztonságos környezetet kell teremteni, amely hosszú időn át támogatja a megőrzést. A fájlok tárolására használt adathordozók élettartama években, esetleg évtizedekben mérhető, de semmiképp sem évszázadokban. A digitális fájlok sérülékenyek, állandó odafigyelést igényelnek, ha hosszú távú megőrzésükre törekszünk. Ahhoz, hogy a tartalmak a jövőben is hozzáférhetőek legyenek, folyamatos adatmigrációra lesz szükség az új típusú tárolóeszközök, fájlformátumok megjelenése miatt, mivel az elavult formátumokat a számítógépek nem lesznek képesek értelmezni, olvasni. A megőr-

zés megbízhatóbb módja, ha fizikai és digitális változatot is készítünk, amikor ez lehetséges. Sok esetben a digitalizálás az egyetlen módja a tartalom megmentésének, mielőtt használhatatlanná válik. A már digitálisan született dokumentumok esetében egyetlen megőrzési mód van, mely digitális környezetben valósulhat csak meg. (Ma a legtöbb új tartalom ebben a formában születik.)

A digitalizáláshoz szükséges eszközök és tárhelyek árai lecsökkentek, a digitalizálási projektek végrehajtásához mégis jelentős források szükségesek, hiszen számottevő munkaórát igényelnek. A metaadatok készítése és a tartalommal kapcsolatos utómunkálatok több időt igényelnek, mint maga a digitalizálás. Nő azon könyvtárak száma, melyek saját digitalizálási részleggel rendelkeznek. A tömeges könyvdigitalizálásához külső, kiegészítő támogatásokra és koordinálásra lenne szükség, de azokban a könyvtárakban, ahol egyedi, fontos anyagok vannak, elvárható tevékenység a digitalizálás. Az eddigi digitalizálási projektek nagyobb támogatásokkal jöttek létre, céljuk pedig nemcsak a digitalizálás volt, hanem a hozzá szükséges eszközpark és tudás felépítése is.

Ma a digitalizálás már nem rendkívüli tevékenység, csak akkor, ha egyedi dokumentumokról van szó. Ugyanakkor sokkal nehezebb a megfelelő finanszírozási forrás megtalálása, meggyőző érveket kell a könyvtáraknak találniuk az érvényesüléshez.

A digitalizált anyagok több lehetőséget nyújtanak a hozzáférés terén, megnyílnak a határok, lehetővé válik a globális megosztás, így az érdeklődők hozzáférhetnek minden anyaghoz. Azonban a hozzáférésnek lehetnek jogi vagy gyakorlati korlátai. Minden dokumentumhoz metaadatokat kell rendelni, majd azokat a közönség számára elérhetővé tenni. A webes technológia és a keresőoptimalizálási irányelvek alkalmazásával növelni lehet a gyűjtemény ismertségét, a webes keresőkben való megjelenését. Ezáltal a tartalom könnyebben megtalálható, használata is nő.

(Bognár Noémi Erika)

255/2015

TICHÝ, Luděk: Pod pokličkou Národní digitální knihovny
In: Čtenář. – 67. (2015) 4., p. 123-124.

A Nemzeti Digitális Könyvtár égisze alatt

Digitalizálás; Együttműködés -belföldi; Elektronikus könyvtár; Nemzeti könyvtár

A Cseh Köztársaság a Nemzeti Digitális Könyvtár (NDK) projektjének megvalósításában a hangsúlyt a monográfiák és az időszaki kiadványok feldolgozására helyezte. A nemzeti könyvtár a Morva Területi Könyvtárral együttműködve olyan automatizált digitalizálási technikát dolgozott ki, amely hosszú távon biztosítja az írott nemzeti örökség digitális megőrzését és hozzáférését. Három év alatt 100 ezer kötetet, 26 millió oldalt digitalizáltak. Az állam 300 millió koronát biztosított a projektre, amely az Európai Alap részéről 85%-os, a Kulturális Minisztériumtól 15%-os támogatást kapott.

A digitalizálási folyamat elején mindig a könyv vagy periodika áll, a végén pedig az ún. mesterpéldány (master copy), amely bekerül az LTP-be (Long-term Preservation) a következő évtizedekre garantálva a megőrzést. Az egész folyamatot olyan automatizált eljárás biztosítja, amely az ipari méretű automatikus digitalizálásra jellemző. Az NDK teljesen automatizált, a legmodernebb IT technológiákat alkalmazza, de még mindig jelentős mennyiségű manuális munka is szükséges a megvalósításhoz. Az 50 munkatárs részvételével zajló digitalizálási folyamat négy fő részből áll: a digitalizáló munkahelyből, a transzformálásból, a szerkesztésből és az LTP-ből. A másik megosztás területileg történik, a két egymás mellett működő központ (a biztonság miatt) Prágában (nemzeti könyvtár) és Brnóban (Morva Területi Könyvtár) található.

A hozzáférés biztosítása a projekt eredménye, melékterméke, amely lehetővé teszi a használók számára az NDK raktáraiba való betekintést. Így a használonak nem kell személyesen fölkeresnie a könyvtárat, a könyvtár pedig az eredeti könyv helyett a digitális változatot is szolgáltathatja. A hozzáférést a Kramerius applikációján keresztül az akadémiai könyvtár biztosítja nyílt hozzáféréssel a www.ndk.cz oldalon.

A digitalizálási folyamat a raktárakban kezdődik, ahol összegyűjtik az éppen digitalizálásra váró anyagot, és átadják az előkészítő osztálynak. Itt először minden művet ellenőriznek a bibliográfiai adatok,

a katalógusban a kapcsolódó bibliográfiai rekordok szempontjából. Ha nincs benne, akkor átkerül katalógizálásra, ha igen, akkor ellenőrzik, hogy valamelyik könyvtár nem digitalizálta-e már a művet. Ha igen, akkor a művet visszafordítják, elkerülve a duplikált digitalizálást. Ezt a műveletet az a vonalkód teszi lehetővé, amelyet egyedi azonosítóként a művek megkapnak, és bekerül az elektronikus katalógusba. Ha megtörtént a dokumentumok azonosítása, következik a robotszkennereken a digitalizálás. Előtte ellenőrzik a kötés erősségét, az oldalszámok hiánytalanságát, a papír állapotát, majd megtisztítják, portalanítják a példányokat, csak ezután kerülhetnek a szkennerrekbe. Többféle szkennelssel dolgoznak, könyv- és lapszkennerekkel egyaránt. A képek a szkennerből TIFF formátumban, 300 dpi felbontásban kerülnek ki. A keletkezett mű digitális kópiáját a katalógusban rögzítik, és automatikusan metaadatokkal látják el. Az OCR rekord metaadat-csomagokból áll, amelyet az alapképhez kapcsolnak. Ezután a szerkesztés és vágás művelete következik, amelyet egyelőre kézi munkával végeznek. A munkatárs oldalról oldalra ellenőrzi a szkennelés minőségét, olvashatóságát, a metaadatokat. Itt javítják a hibákat, ha a hiba olyan súlyos, hogy nem javítható, akkor újraszkenelésre visszaküldik a művet.

Ha a digitális kép és a metaadat is teljes, következik a transzformálás JPEG 2000 formátumba, a veszteségmentes átalakítás ZIP-be, majd az LTP-ben való elhelyezés. A digitális művek elhelyezése nem nehéz, de olvashatóságuk biztosítása 10 évnél nagyobb időre a folyamatos fejlődés miatt problematikus. Ezért ún. „anyakópiákat”, mesterpéldányokat tárolnak, ezekből 1:8 arányban sűrített használói kópiákat készítenek és helyezik el a metaadatokkal együtt a Kramerius-ban.

Az NDK-nak köszönhetően a cseh kulturális örökség a következő generációk számára is hozzáférhető lesz.

(Prókai Margit)

Lásd még 217

Adatbázisok

256/2015

ZASTROW, Jan: Genealogy : a cheat sheet for the unsuspecting librarian **In:** Computers in libraries. – 35. (2015) 5., p. 16., 18-20.

Családfakutatás: útmutató gyanútlan könyvtárosok számára

Adatbázis; Kutatás információellátása; Tájékoztató munka

„A genealógia a tájékoztatás jövője.”– ezzel lepte meg hallgatóit *Mary Mannix* egy rendezvényen. Tapasztalatai szerint egyre több tájékoztató pont szűnik meg, de a származástannal foglalkozók nem: ugyanis emberek egyre többet és fiatalabb korban érdeklődnek e téma iránt, hiszen az információk egyre olcsóbban, kevesebb utazással és bármilyen időpontban hozzáférhetőek. A témával már tv-műsorok is foglalkoznak, illetve több olyan társaság is van (*Federation of Genealogical Societies, National Genealogical Society*), melynek több ezer tagja kér segítséget a könyvtártól. A könyvtárosok nincsenek felkészülve azonban, hiszen képzésük alatt erről nem tanultak. Az aktív érdeklődést nem lehet figyelmen kívül hagyni, meg kell felelni az elvárásoknak, különösen azért, mivel a kutatók látják és értékelik leginkább a tájékoztató munkát.

A kutatóknak kétféle forrásra van szükségük: *primer forrásokra*, melyeket a levéltárak, és *szekunder forrásokra* (módszertani leírásokra), melyeket a könyvtárak biztosítanak. Az információk zöme online is elérhető, így egy internetkapcsolattal rendelkező tájékoztató akkor is adhat genealógiai tájékoztatást, ha az adott könyvtárnak nincs saját gyűjteménye ehhez. Nem is szólva arról, hogy bár sokan azt gondolják, ez a tudományterület csupán nyers adatokkal dolgozik (születési, halálozási, házasságkötési adatok, helyszínek), a könyvtárak és levéltárak képesek az információkat élettellel megtölteni azzal, hogy hozzáteszik a kulturális környezettel kapcsolatos információkat.

A családfakutatás menete a következő: 1. A kutató összeír minden információt, amit a családról tud, s akár családfát is rajzolhat (ajánlott kézzel írni). 2. A család valamennyi tagjával beszélnie kell, mindent le kell jegyezni, még a téves információkat is, hiszen ezek később mégis hasznosak lehetnek. 3. Át kell nézni a család valamennyi hivatalos és nem hivatalos iratát, akár a régi családi Bibliát is, és kigyűjteni az információkat. 4. Át kell néznie a különböző adattárakban található dokumentumokat (pl. népszámlálási adatokat), tisztáznia a kérdéseket, és pótolni a hiányokat.

A szerző szerint a téma legfontosabb adatbázisai a következők:

1. *HeritageQuest Online*: a ProQuest Amerikára koncentrált adatbázisa csak könyvtári előfizetéssel érhető el. Megtalálhatóak benne az 1790

és 1940 között keletkezett népszámlálási adatok képekkel és indexelt nevekkkel, a PERSI (folyóiratforrás-index) 1800 és 2009 közötti archívuma, a Freedman's Bank digitalizált adatlapjai, a kongresszus kiadványai, interaktív demográfiai térképek, stb.

2. *Ancestry.com*: több mint 1,5 milliárd nevet tartalmazó adatbázis. Az információk többsége amerikai, de akadnak angliaiak is. Az adatbázis erőssége a köré szerveződött szakmai közösség, amely segítséget nyújt a többi kutatónak.
3. *Fold3*: katonai információkra specializálódott adatbázis, amely a hadseregbe való regisztrációs iratokat, digitalizált újságokat, fényképeket, de még FBI aktákat is tartalmaz.
4. *GenealogyBank*: digitalizált újságok forrása 1690-ig visszamenőleg, de gyászjelentések, utaslisták, születési, esküvői, hagyatéki és bírósági információk is vannak benne. Több napilap csupán itt érhető el.
5. *FamilySearch*: Az adatbázisban található 4 milliárd névvel talán a legnagyobb a tudományterületén, nemzetközi információkat is tárol, és többféle dokumentumot is elérhetővé tesz. Ugyanakkor ingyenes telefonos segítséget is nyújt.

Ezeket egészítik ki olyan oldalak, mint a *Cyndi's List* (módszertani és ismertetőlap), a *RootsWeb* (önkéntesek által közzétett ingyenes információk), a *OneGreatFamily* (fizetős, de segít megtalálni a családfák közötti kapcsolatokat) és a *Find A Grave* (önkéntesek gondozzák). A családfakutatásban nemcsak a levéltárak, hanem a könyvtárak is részt vehetnek; minimális ráfordítással a legkisebb könyvtárak is.

(Jávorka Brigitta)

Lásd még 186

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

Lásd 216, 241, 247

Információ- és kommunikációs technológia

Lásd 245, 250

Könyvtárgépesítés, könyvtáráépület

Könyvtárgépesítés általában

Lásd 201

Könyvtáráépítés, -berendezés

Lásd 211

Elektronikus könyvtár

257/2015

OJSTERŠEK, Milan [et al.]: Establishing of a Slovenian open access infrastructure : a technical point of view. – Bibliogr. In: Program. – 48. (2014) 4., p. 394-412.

A nyílt hozzáférés infrastruktúrájának megteremtése Szlovéniában: technikai szempontok

Együtműködés -belföldi; Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség; Megőrzés; Publikálás -tudományos kiadványoké

A tanulmány a nyílt hozzáférés infrastruktúrájának technikai háttérét mutatja be Szlovéniában. Az infrastruktúrát négy intézményi repozitórium és az ezek tartalmát begyűjtő nemzeti portál alkotja azzal a céllal, hogy közös keresőgépet nyújtson, hasonló dokumentumok ajánlását és hasonló szövegek felismerését biztosítsa. A projekt során kidolgozták a szükséges jogi háttérrel, zárótanulmányok, tudományos kiadványok és kutatási adatok kötelező beadásának folyamatát, valamint az intézményi repozitóriumok és a nemzeti portál között adatsere és a hasonló szövegek felismerésének folyamatait. A konzorciumot négy szlovén egyetem alkotja, amelyek méretükben, szervezetükben és munkafolyamataikban jelentősen különböznek egymástól. Azt feltételezték, hogy pontosan ugyanazt a jogi háttérrel és szoftvert alkalmazhatják a négy repozitóriumnál, de végül kiderült, hogy a teljes egységesítés a különbségek miatt nem megoldható.

A nyílt hozzáférés nemzeti infrastruktúrája javítani fogja a szlovén kutatási intézmények láthatóságát, támogatja az alapítók nyílt hozzáférés iránti elkötelezettségét. A létrehozott infrastruktúra lehetővé teszi a szlovén kutatók által közzétett, lektorált tudományos publikáció 80%-ának elhelyezését és megőrzését. Ugyanakkor teljes szöveggel elérhetővé vált a szlovén felsőoktatási intézményekben készült záródolgozatok többsége.

(Autoref.)

258/2015

RETTBERG, Najla – SCMIDT, Birgit: OpenAIRE : supporting a European open access mandate. – Bibliogr. jegyzetekben In: College & research libraries news. – 76. (2015) 6., p. 306-310.

OpenAIRE: az európai nyílt hozzáférési politika támogatása

Együtműködés -nemzetközi; Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség; Publikálás -tudományos kiadványoké

A kutatási eredmények az adófizetők pénzéből született közjavak, amelyeket mindenki számára elérhetővé kell tenni. A nyílt hozzáférés (open access, OA) definíciója szerint mindez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a mások által hasznosítható tudományos információk legyenek online hozzáférhetőek, a végfelhasználó számára ingyenesen.

A témával foglalkozó első európai kísérleti projekt, az Open Access Pilot 2008-ban indult az EU 7. keretprogramján belül, és viszonylagos sikerrel zárult. A legújabb finanszírozási program, a Horizon2020 azt írja elő, hogy minden, európai uniós finanszírozást élvező projekt kiadványait hozzáférhetővé kell tenni a széles nyilvánosság számára. A finanszírozás a szükséges infrastruktúra fejlesztését, a gondolat népszerűsítését, a kutatók támogatását, online platform létrehozását, a színvonalas metaadatok gondozását és értéknövelt eszközök megteremtését támogatja. Az OpenAIRE (Open Access Infrastructure for Research in Europe) program a kutatások metaadatainak összegyűjtését célozza (különös figyelemmel arra, hogy a finanszírozási adatok egységes nyilvántartása is meg-

valósuljon). Az infrastruktúrát decentralizált adatforrások (kiadvány- és adatrepozitóriumok, kiadói és kutatási információs rendszerek) hálózata alkotja. A nyílt hozzáférés megvalósítása az egyes országokban igen sokféleképpen történik, az országok a fejlettség legkülönbözőbb szintjein tartanak. 33 NOAD (National Open Access Desk, nemzeti tájékoztatói központ) működik. Az OpenAIRE támogató tevékenysége a következő formákban ölt testet: help desk és online tájékoztató források létrehozása, webináriumok és más képzések szervezése. Az OpenAIRE együttműködik más kezdeményezésekkel (FOSTER, COAR, SHARE, Dryad, DataCite stb.). A program infrastruktúrája rendelkezésre áll; a repozitóriumok vezetői számára OpenAIRE irányelveket állítottak össze. Az OpenAIRE jelenleg 477 repozitórium és 75 nyílt hozzáférésű folyóirat anyagát aratja le. 8,5 millió rekordot tartalmaz, ebből 85 ezer össze van kapcsolva az európai finanszírozásra

vonatkozó információkkal is. Aktívan keresik a kapcsolatot a nemzeti finanszírozókkal is; akik nem rendelkeznek megfelelő tárolási infrastruktúrával, azok a közös Zenodo szolgáltatást vehetik igénybe. Sikerként könyvelik el, hogy az OpenAIRE-rel kompatibilis repozitóriumok száma a 2012. évi 102-ről 2014-ben 432-re nőtt. Katalizátorként segítik az országos koncepciók megalkotását, és azok összehangolását az európai elképzelésekkel. OpenAIRE2020 néven már megkezdődött egy újabb finanszírozási ciklus, amely újabb kérdéseket tűzött napirendre (ilyenek a nyílt kutatási adatok, a nyílt hozzáférés arany útjával végzett kísérlet, a lektorálás és a teljesítménymérés). Elengedhetetlennek tartják, hogy a program megvalósításában a könyvtárak és más intézmények is részt vállaljanak.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 231, 237, 244, 255

Kapcsolódó területek

Múzeumok, levéltárak

Lásd 256

Kiadói tevékenység

259/2015

ANDRO, Mathieu – HOLOGNE, Odile – MAHÉ, Annaïg: Estimation des dépenses de publication de l'Infra dans un modèle théorique „Gold Open Access” In: Documentaliste. – 51. (2014) 4., p. 70-79.

A nyílt hozzáférés arany útja elméleti modelljének felhasználása az INRA-nál való publikálás költségeinek a becsülésére

Gazdaságosság -könyvtárban; Hozzáférhetőség; Kutatóintézet; Publikálás -tudományos kiadványoké

A cikk annak a szimulációnak az eredménye, melyet a francia Nemzeti Agrárkutató Intézetben (INRA = Institut national de la recherche agronomique) vé-

geztek el azért, hogy meghatározzák, mibe kerülne a nyílt hozzáférés biztosítása azokhoz a cikkekhez, melyet az INRA kutatócsapata közölt 2011-ben, az arany utat használva, ahol a szerzők és munkáltatóik közösen a finanszírozók. A tanulmány szerzői ezután összehasonlították az eredményeket az INRA által fizetett előfizetések költségeivel. *Wouter Gerritsma* (Wageningen Egyetem Könyvtára) legutóbbi becsüléséhez hasonlóan – aki teljes egészében az arany utat választva a várható költségekre vonatkozóan végezte el ezt Hollandiában –, a szerzők az eredményeket azért teszik közzé, hogy egy terjesztési modell újraformálásának lehetőségét ismertessék meg a közösséggel.

(Autoref.)

260/2015

FUND, Sven: Will open access change the game? : Hypotheses on the future cooperation of libraries, researchers, and publishers In: Bibliothek. – 39. (2015) 2., p. 206-209.

Res.angol nyelven

Változást hoz-e a nyílt hozzáférés? Hipotézisek a könyvtárak, a kutatók és a kiadók közötti együttműködésről

Felsőoktatási könyvtár; Hozzáférhetőség; Publikálás -tudományos kiadványoké; Támogatás -pénzügyi -államban

Három politikai nyilatkozattal kezdődött a nyílt hozzáférés (OA) vitája, a bethesdaival, a berlinivel és a budapestivel. Azóta nincs olyan nemzetközi konferencia, melyen szóba ne kerülne. A könyvtárosok zöme pártolja, de tudatában vannak, valamennyi problémájukat nem oldja meg. (Másképp is lehet jobban szolgálni az olvasókat, s az OA-val kapcsolatos problémák is sokrétűek.) A kiadók régóta ellenzik a profitjukat fenyegető üzleti modellt, ami még a könyvtárak és a kiadók közötti eddigi kapcsolatot is megváltoztatja, és különböző várt vagy nem várt következménnyel jár. Az elmúlt tíz év változásainak értékeléséhez érdemes néhány kritériumot figyelembe venni, így az előfeltételeket, a folyamatot és a következményeket.

Az üzleti változásokat az újítások okozzák, gyakran a technikaiak. A változás drámaian következik be a gyártó vagy a vevő oldalán, s még nagyvállalatoknak is követniük kell, vagy el kell hagyniuk a szektort. (Példaként a zenei szektor CD-termelésének és a letölthető zeneszámok iránti igény megnövekedését említi a szerző.) Nagyjából ugyanekkor tapasztalta meg a tudományos kiadói szektor a vevők új igényét: a kilencvenes évek folyóiratválsága nyomán a könyvtárak alternatívát kerestek a kutatási információk hagyományos módon való beszerzésére. Konzorciumok alapítása mellett az internet kínált többféle megoldást (alacsonyabb árakat, függetlenedést a nagy tudományos kiadóktól, nagyobb sebességet a tartalom szétszórására stb.).

Az OA gazdasági és filantróp ösztönzőivel szemben az első lépések inkább politikaiak voltak. A zeneiparral ellentétben az OA nem kapott nyomós támogatást a felhasználók zömétől: a kutatók nagy része mindmáig kétélű fegyvernek tartja. (Furcsa módon finanszírozása többnyire a meglévő költségvetésen kívüli.) Az OA megjelenésének következményei kétarcúak: a kiadók végül reagáltak, és elfogadták üzleti modellként, mégis a könyvtárak csupán költségvetésük kis részét költik rá. A befutott kiadók felelősek azért, hogy a modellt nem újították meg. Az olyan szereplők, mint a Public Library of Science, a BioMedCentral, a Versita (jelenleg Gruyter Open) és a Hindawi pénzügyileg járható *arany út* kialakí-

tására kaptak felkérést. Az elmúlt tíz évben az OA dokumentumok mennyisége jelentősen nőtt, de a kritika is: nemcsak a kiadók, hanem a könyvtárak részéről is.

A felsőoktatási könyvtárak számos funkciót látnak el, de ezek az alapstruktúrát tekintve nem változtak; míg az analóg és digitális információhoz való hozzáférés biztosításában az alapfunkció nem változott, két fő paramétere igen: 1) a felhasználók a könyvtárosoktól információt várnak, és a keresési eszközök eltérnek az eddigiektől, másrészt a könyvtárosok publikációs tanácsadók lettek egy alig szabványosított környezetben.

Az OA alapvető problémái 1) az arany (és zöld) utas OA-ra fordított összeg csak a töredékét teszik ki a kutatási információkra fordított kiadásoknak, 2) a kutatási eredmények nem kerülnek egyenesen elosztásra a rendszeren belül, és 3) nem valószínű, hogy a tudományos folyóiratok és kiadványok valaha mind nyílt hozzáférésűek lesznek, tehát sokáig fennmarad ez a kettősség.

Az OA jövője három hipotézissel írható le: 1) az OA érdekében küzdő könyvtárak sok eredményt értek el, de most arra kell ügyelniük, hogy rendszerük gazdaságossága ne essen szét. 2) Több pénzre van szükség a felsőoktatásban az OA támogatására. 3) Gyorsan be kell építeni az OA támogatást az alapköltségvetésbe. Sok minden változott az elmúlt években, bár nem zajlott paradigmaváltás – fejezi be írását a szerző, a Humboldt Egyetem tanára.

(Murányi Lajos)

261/2015

SHARP, Catherine: Building a successful service : developing open access funding and advocacy at University College London. – Bibliogr. In: The serials librarian. – 67. (2014) 3., p. 276-288.

A nyílt hozzáférés támogatása a University College London könyvtárában

Egyetemi könyvtár; Hozzáférhetőség; Publikálás -tudományos kiadványoké; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági

A brit kutatásfinanszírozás fontos szereplője, a UK Research Councils (RCUK) 2013 óta megköveteli az eredmények nyílt hozzáférésű publikálását, amit azzal is támogat, hogy a publikációs költségeket is fedezi. A University College London (UCL) saját for-

rások mellett, az RCUK-tól és a Wellcome Trusttól kap támogatást. A nyílt hozzáférés adminisztrációjára egy négyfős teamet hoztak létre, amely tanácsokat ad az egyetem kutatóinak a finanszírozó testületek és a kiadók által támasztott követelményekről, a díjfizetésről és a kiadókkal való kapcsolattartásról. Egyúttal sikeresen népszerűsíti is a nyílt hozzáférést. Az RCUK támogatásával 1217 nyílt hozzáféréstű cikk jelent meg, ebből 1014 az arany utat követte. A Wellcome támogatásának köszönhetően 590 cikk jelent meg nyílt hozzáféréstű formában. Mivel sem az RCUK-tól, sem a Wellcome-tól nem kapott támogatást, 1180 cikk az egyetem saját nyílt hozzáférési alapja segítségével jelent meg.

Az RCUK a nyílt hozzáférés minden formáját támogatja. A HEFCE (Higher Education Funding Council

for England), a finanszírozást 2016-tól az zöld utas nyílt hozzáféréshez, tehát ahhoz köti, hogy a végleges, szakértői bírálaton átesett és elfogadott kéziratok intézményi vagy tematikus repozitóriumba kerüljenek, de az arany utat tekintve hosszú távon fenntartható modellnek. A kutatói szabadság szellemében a UCL kutatói maguk választhatják meg a nyílt hozzáférés formáját.

A team aktívan használja a Twittert és új weboldalakot hozott létre, amelyek felhasználóbarát módon szólítják meg az RCUK, a Wellcome által, a más forrásokból finanszírozott és a finanszírozás nélkül működő kutatócsoportok tagjait.

(Koltay Tibor)

Lásd még 242, 258

Az ismertetett cikkek forrásai

ABI-Technik (DE)	34. (2014) 3-4.
AIB studi (IT)	55. (2015) 1.
Alexandria (GB)	24. (2013) 1.; 25. (2014) 3.
American libraries (US)	46. (2015) 1-2.
Bibliotekovedenie (RU)	(2015) 2.
Bibliothek (DE)	39. (2015) 2.
BuB (DE)	67. (2015) 4., 5., 6.
Collection management (US)	39. (2014) 4.; 40. (2015) 1.
College & research libraries (US)	75. (2014) 6.
College & research libraries news (US)	76. (2015) 3., 6.
College & undergraduate libraries (US)	22. (2015) 2.
Communications in information literacy (US)	8. (2014) 2.
Computers in libraries (US)	34. (2014) 9.; 35. (2015) 1., 4., 5.
Čtenář (CZ)	67. (2015) 4.
Documentaliste (FR)	51. (2014) 4.
The electronic library (I)	33. (2015) 4.
IFLA journal (I)	40. (2014) 3.; 41. (2015) 1., 2.
Information technology and libraries (US)	34. (2015) 2.
Interlending & document supply (GB)	43. (2015) 2.
ITlib (SK)	18. (2015) 2.
The journal of academic librarianship (US)	40. (2014) 6.; 41. (2015) 3.

Journal of access services (US)	12. (2015) 1-2.
Journal of education for library and information science (US)	55. (2014) 4.
Journal of librarianship and information science (GB)	47. (2015) 1., 2.
Journal of library administration (US)	55. (2015) 1., 3.
Journal of the Association for Information Science and Technology (US)	65. (2014) 9.
Knihovna (CZ)	26. (2015) 1.
Knižnica (SK)	16. (2015) 2.
Library management (GB)	35. (2014) 8/9.
The library quarterly (US)	85. (2015) 2.
Libri (I)	64. (2014) 4.; 65. (2015) 2.
Naučnye i tehničeskie biblioteki (RU)	(2015) 5.
New library world (GB)	116. (2015) 5/6.
Program (GB)	48. (2014) 4.; 49. (2015) 1.
Public library quarterly (US)	34. (2015) 2.
Public services quarterly (US)	11. (2015) 2.
The reference librarian (US)	55. (2014) 4.; 56. (2015) 1.
Reference services review (US)	43. (2015) 2.
Revista española de documentación científica (ES)	38. (2015) 1.
The serials librarian (US)	67. (2014) 3.